

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ'NİN ZÂKİRATU'L-CESED
ADLI ROMANI

Yüksek Lisans Tezi

Mariam Dali

Ankara 2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ'NİN ZÂKİRATU'L-CESED
ADLI ROMANI

Yüksek Lisans Tezi

Mariam Dali

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Rahmi ER

Ankara 2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ'NİN ZÂKİRATU'L-CESED
ADLI ROMANI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rahmi ER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Rahmi ER

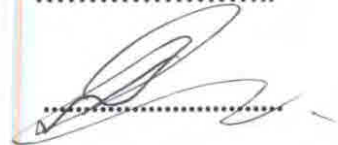
Prof. Dr. Musa Yıldız

Yrd. Doç. Dr. Derya Adalar Subaşı

İmzası

Tez Sınav Tarihi : 01.07.2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Ahlâm Mustegânimî, eserlerini Arapça yazan ilk Cezayirli kadın yazarlardandır. Son yirmi yıl içinde, Arap dünyasında hiçbir Arap yazarın ulaşamadığı bir üne kavuşmuştur. Özellikle günümüzde hâlâ yaşayan Arap yazarlar arasında en ünlü yazarlardan biridir. Ahlâm, savaş dönemini ailesiyle bizzat yaşamış, hem sömürge ülkesinde, hem de Cezayir’de bulunduğu için romanlarında, özellikle de bu romanında tarihi, sosyal ve toplumsal gerçekleri ön plana çıkarmıştır. Zâkiratu’l-Cesed (Bedenin Hatırası), bedenin hatırasını değil, vatanın hatırasını anlatan bir romandır. Bu roman 1940’lı yıllardan 1990’lı yıllara kadar geçen sürede Cezayir halkının yaşadığı savaş ve sefalet tarihini anlatmaktadır. Romanın ilk baskısı 1993’te olup günümüze kadar yaklaşık yirmi baskısı daha yapılmıştır ve bu roman, üç milyon nüsha satarak Arap dünyası listelerinde son on yılın en fazla satış yapan romanı ünvanını kazanmıştır. Zâkiratu’l-Cesed, aralarında İngilizce, Fransızca ve İtalyancanın da olduğu on dile çevrilmiştir. Bu roman, Doğu ve Batı ülkelerinde birçok kez yüksek lisans ve doktora tez konusu olarak çalışılmıştır. Birçok üniversitede de ders programlarında bu roman okutulmaktadır. Çalışmada öncelikle Ahlâm Müstegânimî’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra romanda yer alan konular başlıklar halinde sıralanmış, romandaki siyasi ve toplumsal eleştiriler, zaman, mekân, teknik, dil ve üslup ayrı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmamın bu aşamaya gelmesinde kıymetli vakitlerini ayırarak, değerli destekleriyle bana cesaret veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Rahmi ER’e, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve tezimin her aşamasında yardımcı olan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Derya Adalar Subaşı’na en kalbi teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç sayıyorum. Ayrıca aileme de sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Mariam Dali, Ankara, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	VI
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	VII
GİRİŞ: TARİHSEL ARAKAPLAN	1-14
0.1. Sömürge Önce (1830 Senesi).....	1
0.2. Sömürge Dönemi (1830-1962).....	1
0.3. Devrim Yılları (1945-1962).....	3
0.4. Devrimden Sonra (1962).....	4
0.5. Cezayir Romanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	5
0.6. Yetmişli Yıllardaki Romanlar.....	9
0.7. Kara On Yıl.....	14
BİRİNCİ BÖLÜM: AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ	15-23
1.1. Hayatı.....	15
1.2. Eserleri.....	21
İKİNCİ BÖLÜM: ZÂKİRATU'L-CESED	24-101
2.1. Konu.....	27
2.1.1. Cezayir.....	27
2.1.2. Sanat.....	31
2.1.2.1 Şiir.....	31
2.1.2.2. Resim.....	35

2.1.2.3. Yazarlık.....	41
2.1.3. Aşk.....	43
2.1.4. Cinsellik.....	52
2.2. Kişiler.....	60
2.2.1. Hâlid.....	60
2.2.2. Hayât.....	67
2.2.3. Ziyâd.....	70
2.2.4. Sî eş-Şerîf.....	72
2.2.5. Katrin.....	73
2.3. Eleştiri.....	76
2.3.1. Siyasi Eleştiri.....	76
2.3.2. Toplumsal Eleştiri.....	81
2.4. Zaman.....	87
2.5. Mekân.....	87
2.6. Teknik.....	88
2.6.1. Flashback -Geriye dönüş.....	88
2.6.2. Diyalog.....	89
2.6.3. Monolog.....	91
2.7. Kültürel ve Toplumsal Unsurlar.....	92
2.7.1. Atasözlerinin Kullanımı.....	92
2.7.2. Batıl İnançlar.....	94

2.7.3 Şarkılar.....	95
2.7.4.Metinlerarası Alıntılar.....	97
2.8. Dil ve Üslup.....	99
SONUÇ.....	103
ÖZET.....	105
SUMMARY.....	106
EKLER.....	107
KAYNAKÇA.....	112

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
b.	: baskı
Bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
haz.	: hazırlayan
s.	: sayfa
Yay.	: yayınları
y.t.y.	: yayın tarihi yok

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Çalışmada aşağıda verilen transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Sessizler

ء : '	س :s	ل :l
ب :b	ش :ş	م :m
ت :t	ص :ş	ن :n
ث :ṯ	ض :ḍ	ه :h
ج :c	ط :ṭ	و :v
ح :ḥ	ظ :ẓ	ي :y
خ :ḫ	ع :‘	
د :d	غ :g	
ذ :ẓ	ف :f	
ر :r	ق :ḳ	
ز :z	ك :k	

Sesliler

â :ئا، آ، اى

î :يى

û :ئو

Notlar:

- 1- Türkçede de çok kullanılan bazı isimlerde transkripsiyon işaretleri verilmemiştir. Ahmed, Hasan gibi.
- 2- Harf-i ta‘rîf alan isimlerin okunuşu tam olarak verilmiştir.
- 3- İzafet terkîbi halinde bulunan isimlerin yazımında Arapça gramer kurallarına uyulmuştur.
- 4- Birleşik isimler ayrı ayrı değil bitişik yazılmıştır. Abdullah gibi.

GİRİŞ

TARİHSEL ARKA PLAN

0.1. Sömürge Önce (1830 Öncesi)

Cezayir, sömürge Önce, Akdeniz’de 300 yıl boyunca egemen olan güçlü bir donanmaya sahipti. Ancak özellikle 20 Ekim 1827’de Osmanlı ile beraber Navarin Savaşı’na girip bu savaşı kaybeden Cezayir’in donanması zaman geçtikçe zayıfladı ve sadece beş gemisi kaldı. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Fransa, Cezayir’de sömürge projesini uygulamaya karar verdi. Fransa’nın birinci hedefi Cezayir’in sahil kesimindeki bazı bölgeleri ele geçirerek oralarda birer askeri üs kurup diğer ülkelere uzanmaktı; ancak sömürgeyi başlatmak için mantıklı bir sebep bulamayan Fransa, 1830’da Cezayirli Dayı Hüseyin Paşa ile olan küçük bir tartışmayı bahane ederek, Cezayir bölgesini ele geçirmesi gerektiğini bildirdi. Böylece Fransız hükümeti 28 bin savaçından oluşan bir ordu, 100 gemiden oluşan bir filo ve 27 bin denizci dolu üç gemi hazırlayarak Cezayir şehrine saldırdı.¹

0.2. Sömürge Dönemi (1830-1962):

Fransız kuvvetlerinin Cezayir’e yerleşmeleri ve ülkenin tamamında hakîmiyet kurmaları kolay olmadı. Hem yerli halk, hem de Osmanlı kuvvetleri uzun süre işgalcilere karşı direndi. Dayı Hüseyin Paşa’nın teslim olmasından sonra Kosantîne kabileleri, ülkenin doğusunda Emîr Ahmed Bey’in etrafında toplanıp onu Sultan ilan

¹ Şâkir, Mahmûd, *et-Târîhu’l-İslâmî el-‘Ahdî’l-‘Usmânî*, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut 2000, c. 8, s. 168.

ederken, ülkenin batısında ise Emîr Abdurrahman'ı sultan ilan ettiler.² Emîr Abdulkadir'in (1807-1888) direnişi, ülkedeki Fransızlara karşı ilk silahlı direniş olmasıyla birlikte o, artık ülkenin savaş ve direniş öncülüğünün de sembolü olmuştu. Emîr Abdulkadir, 1947'de kendi safında olan kişiler tarafından ihanete uğradı. Şam'a sürgün edilene kadar Fransızlarla onbeş yıl boyunca mücadele etti.³ Fransızlar ise, halkın direncini kırmak için askeri, siyasi, dini, kültürel ve ekonomik yönden her baskıyı deneyerek, Cezayir'in Arap-İslam kimliğini ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu uygulamanın asıl hedefiyse, Hristiyanlığı yaymaktı. Fransızlar, Arapçanın yerine Fransızcayı hakim dil haline getirmeye çalıştılar. Halka ait mülkleri tasfiye etmeye, vakıflara ve kendilerine direnen kabilelerin topraklarına el koymaya başladılar. Bunların yanı sıra ülkenin en güzel yerlerine Avrupalıları yerleştirerek sömürge yerleşim birimleri oluşturmayı hedeflediler. Fransa, Cezayirlilerin sahip olduğu arazilere el koyarak Avrupa'dan gelen göçmenlere bu arazileri bedava dağıttığı için her geçen gün Avrupalı nüfus artış gösterdi ve aynı şekilde Avrupalıların ellerindeki araziler de arttı.⁴ Ancak bu durum, halkın direnişine engel olamadı. Halkın içinde, yeni hareketler yeni teşkilatlar ortaya çıkmaya başladı. Onlardan en önemlisiyse Cem'ıyyetu'l-'ulemâ'i'l-Muslimîn'dir. 'Abdülhamid b. Bâdis tarafından kurulan bu teşkilatın en önemli hedefi, seçkin bilim adamlarını toplayıp Cezayir'in Arap-İslam kimliğini korumaktı. Teşkilat, din teşkilatı olarak ilan edilmesine karşın, Cezayir milli hareketinde çok önemli bir rol oynadı. Diğer

² Dursun, Davut, *Cezayir Tarih/Sömürge Dönemi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993, c. 7, s. 489.

³ İbrahim, Hanân Muhammed Abdulmecîd, *et-Tağayyuru'l-İctimâ'î fi'l-Fikri'l-İslâmî'l-Hadîs*, el-Ma'hedu'l-Âlemî Li'l-Fikri'l-İslâmî, ABD 2011, s. 156.

⁴ Dursun, Davut, *a.g.e.*, s. 491.

teşkilatlar belli şehirlere ve belli kesimlere hitap ederken, Abdülhamid b. Badis'in teşkilatı ülkenin her tarafına yayılarak tüm kesimlere hitap etti.⁵

0.3. Devrim Yılları (1945-1962):

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cezayirlilerin durumunda ciddi iyileştirmeler yapılmaması, ekonominin kötüye gitmesi ve bağımsızlık eylemlerinin şiddetle bastırılması kurtuluş mücadelesinin yavaş yavaş su yüzüne çıkmasında etkili oldu. Nazi Almanyası'nın yenilmesini ve savaşın bitmesini Cezayir'de sömürgeciliğin sona ermesi yolunda bir dönüm olarak gören milliyetçilerin, 5 Ağustos 1945'teki törenlerde Cezayir bayrağı taşımaları üzerine Fransızların silahlı müdahalede bulunmaları binlerce kişinin (45.000) ölümüne neden olurken, olaylardan sonra pek çok Cezayirli tutuklandı ve siyasi örgütler kapatıldı. Bu olay Cezayir halkının özgürlük ve bağımsızlık için çıktığı yolda önemli bir dönüm noktası oldu. 1945'ten 1954'e kadar olan yıllar bu ayaklanmanın hazırlık dönemi idi. Cezayirliler hedeflerine ulaşmak için silahlı mücadeleden başka bir yol olmadığını anladılar. Böylece 1 Kasım 1954 tarihinde, Avras ve Kabiliye'de başlayıp ülkeyi bağımsızlığa götürecek olan silahlı kurtuluş mücadelesi kısa zamanda bütün ülkeye yayıldı. Sömürgecilere karşı kurtuluş savaşı veren bütün birlikler *Ceyşu Tahrîri'l-Vatanî* adı altında birleşti.⁶ Böylece 7,5 yıl süren Cezayir Kurtuluş Devrimi başladı. Bu adaletsiz savaşta Fransız ordusu subaylar, komandolar, paraşütlü askerler ve

⁵ el-'Affânî, Seyyid b. Huseyn, *Zehru'l-Besâtîn min Mevâkif el-'Ulemâ'i ve'r-Rabbâniyyin*, Dâru'l-'Affânî, Kahire, y. t. y., c. 5, s. 229-297.

⁶ Dursun, Davut, *a.g.e.*, s. 491.

farklı ırklardan olan paralı askerleri kullanırken, Cezayir halkı ise Fransızlarla savaşmak için yeterli silaha sahip olmadığından örgüt ve sokak savaşını tercih etti.⁷

Cezayir devriminde Cezayirli kadınlar da büyük rol oynadı. Zaten Cezayirli kadınlar, devrimin sebeplerinden biriydi ve devrime büyük bir katılım gösterdiler. Bazen savaşta fiilen rol alırlarken, bazen de protesto yaparak destekte bulundular. Direnen halkın moralini yükseltmek için gösteriler, kutlamalar düzenleyerek ve savaşçıları uyararak için şifre amacıyla uygulanan yeni bir taktik geliştirerek (zılgıt atmak gibi) tarihe geçtiler. En meşhur direnişçi kadın, devrimin ilk sıralarında yer alan Cemîle Buhayred'dir. Cemîle Buhayred, Fransızların yoluna mayın döşemiş ve tutuklanarak vahşi bir şekilde işkenceye maruz kalmıştır. Onun iradesi adeta dünyayı sarsmıştır.⁸ Yedi buçuk yıl süren Cezayir Kurtuluş Savaşı sonrasında Cezayir, 5 Temmuz 1962'de 1,5 milyon şehit vererek bağımsızlığına kavuşmuştur.

0.4. Devrimden Sonra (1962 Sonrası):

Hristiyanlaşma hareketiyle kısmen asimile olan halkın, İslâmiyeti yaşayıp Arap dilini kullanma düşünceleri hayal kırıklığına dönüşmüştür. Devrimden sonra sırasıyla Ahmed b. Bella, Bumedyen ve Şâdlî b. Cedîd Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Ülkeyi 1962'den 1988 yılına kadar yöneten bu Cumhurbaşkanları halkı umursamayarak kendi çıkarları için yaşamışlardır. 5 Ekim 1988'deki halk ayaklanmasının sebebi, ülkedeki enfasyon oranının yüksekliği gibi görünse de, asıl sebep İslâmi ve milliyetçi kesimler

⁷ Şâkir, Mahmûd, *et-Târihu'l-İslâmî et-Târihu'l-Mu'âsir Bilâdi'lMağrib*, el-Mektebu'l-İslâmî Yayınları, Beyrut 1996, c. 14, s. 287.

⁸ Moru, Muhammed, *Meşâkilu'l-Mer'eti'l-Muslime fi'l-Mâdi ve'l-Hâdir ve'l-Mustakbel*, Ravda Yayınları, Kahire 1992, s. 38-59.

arasındaki iktidar savaşıdır. Ayaklanmada, kadınlar erkeklerden daha çok yer almışlardır. İslâm teşkilatı ve milli hareket (İktidar) arasındaki anlaşmazlıklar büyümüştür. Bu sorunu çözmek için iki teşkilat 1990'da seçim yoluna gitmiştir ki bu seçim, oyların yüzde elli beşini İslam teşkilatının, yüzde otuzbeşini de iktidarın almasıyla sonuçlanmıştır. Bu sonuca itiraz eden iktidar, ikinci seçime gitme kararı almıştır. İkinci seçimde de sonuç değişmeyince İslâm teşkilatı önderleri tutuklanmıştır. Bu olayla ülkede 1992'den 2002'ye kadar süren bir iç savaş başlamıştır. Bu döneme "Kara On Yıl" ismi verilmiştir. 2005'te çıkan af ile bazı tutukluların serbest bırakılmasına rağmen ülkedeki gergin ortam devam etmiştir.⁹

0.5. Cezayir Romanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

19. yüzyıl süresince Cezayir halkı Fransızlar'ın acımasız sömürüsüne maruz kalmıştır. Halk bu sömürüye karşı verilen savaşta Fransızların beklemediği bir cesaret ve inanç göstermiştir. Savaşta zulüm karşısında Cezayir milletinin aydın kesimini temsil eden önderler, şairler ve edebiyat insanları harekete geçmiş, halk üzerindeki bu zulmü kaldırmak ve ülkeden sömürgecileri uzaklaştırmak için halkı edebiyata yönlendirip bir arada tutmaya çalışmışlardır.¹⁰ Sömürgeci Fransızlar bunu engellemek ve bölgedeki varlıklarını sonsuzlaştırmak için kademeli eğitim siyaseti uygulamıştır. İlk önce Fransızca'yı zorunlu dil yapıp Arap dilini yok ederek Cezayir halkının Fransız kültürüyle ve medeniyetiyle bütünleşmelerini, sonra da Cezayir halkını cehalete ve yoksulluğa

⁹ Şâkir, Mahmûd, *a.g.e.*, c. 14, s. 298-335.

¹⁰ Murtâd, Abdülmelik, *Edeb el-Mukâvame'l-Vatanî fi'l-Cezâ'ir*, el-Merkezu'l-Vatanî li'd-Dirâsât ve'l-Bahs fi'l-Hareketi'l-Vataniyye ve Sevret Evvel November 1954 Yayınları, Cezayir 2003, s. 8.

maruz bırakarak milli kimliklerini yok etmeyi amaçlamıştır.¹¹ Fransa bu hedefini 1883'te Fransız okullarını yayarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu okulların hedefi eğitmekten öğretmekten çok öğrencileri Fransızlaştırmaktır. Böylece Fransa, Cezayir halkının inançlarını bozup dillerine ve tarihlerine hakaret ederek Arap-İslâm kimliğini bitirmeyi hedeflemiştir.¹² Devrimden sonraki dönem klasik anlamda Cezayir edebiyatının ilk temel parçalarının oluştuğu dönemdir. Buna karşın Fransızca başlarda sadece resmi yazışmalarda zorunlu iken, sonraları edebiyatta da zorunlu hale gelmiştir ve bazı Cezayirli yazarlar bu durumdan rahatsız olduğunu açıklamıştır. Örneğin Fransızca yazan Cezayirli yazar Asya Cabbâr (1936-2015), hissettiği duygu ve düşüncelerini kendi dili olan Arapça olarak değil de, Fransızca olarak anlatmakta güçlük çektiğini vurgulamıştır.¹³ Yine de bütün yazarların düşüncesi bu şekilde değildir.

Fransızca yazan yazarların çoğu, kendilerini anlatacak seviyede Fransız kültürüne sahiptiler. Bu durumun Fransız dilinin yayılmasına katkısı olmuştur. Fransız medyası sürekli olarak Cezayir'in eğitimini geliştirdiğini ve ortaya çok fazla Fransızca yazar çıkardığını belirterek aslında sömürgeciliğin çok kötü bir şey olmadığını da beyan etmiştir. Bunun yanı sıra Fransız medyası, Cezayirli yazarların Fransız yazarlara sempati duymalarını ve onların Fransız dilinde yazmalarını teşvik etmek için onları ödüllendirmekteydi.¹⁴ Böylece Cezayir edebiyatında yeni bir gelişme yaşanarak Fransızca eserler veren yazarlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu yazarlar Fransızca eserler

¹¹ Achour, Christiane, *Les toire algérienne de la ianigre française*, entreprise algérienne de presse bondes, France phonie 1990, s. 113.

¹² Dirâr, Enîse Berekât, *Edeb en-Nidâl fî'l-Cezâ'ir (min 1945 hattâ'l-İstiklâl)*, el-Mu'essese'l-Vatanî Li'l-Kuttâb Yayınları, Cezayir 1984, s. 5.

¹³ Hıdır, Su'âd Muhammed, *Edebu'l-Cezâ'iri'l-Mu'âsır*, el-Mektebe'l-'Asriyye, Beyrut 1967, s. 87.

¹⁴ Rikeybî, Abdullah, *Tatavvuru'n-nesri'l-Cezâ'iri'l-Hadis(1830-1974)*, Dâru'l-Arabiyye li'l-Kuttâb, Libya 1978, s. 197.

vermelerine rağmen, konu olarak Cezayir'in içinde bulunduğu problemleri ve Fransız sömürgesini tercih ediyordu. Aslında Cezayirli yazarların amacı, Fransızca'yı ülkelerine bir hizmet aracı olarak kullanarak sömürge siyasetini anlatıp milli kimliklerini korumaktı. Onlar edebiyat metinlerinde kendi ülkelerinin varlığını vurgulayarak kendi Arap-İslâm kimliklerini korumaya çalışıyorlardı¹⁵ Bu dönemde Arapça yazan yazarların yok denecek kadar az olması, insanların Fransızca yazılmış Cezayir romanlarını okumasına sebep olmuştur ve bu durum onların Arapça yazan Cezayirli yazarlar hakkında çok fazla bilgi sahibi olmamalarını sağlamıştır ki, böylece insanlar Fransızca yazan Cezayirli yazarlara yönelmişlerdir. Bu koşullar altında eserlerini Arapça yazan Cezayirli yazarlar, kendi dillerine bağlı kalarak kime yazacaklar ve hangi halka hitap edeceklerdi? Halk zaten eğitimsizdi, eğitilmiş olanları da Fransızca'ya yönelmiş durumdaydı ve sadece bu dili anlıyorlardı. Durum böyle olunca Cezayirli yazarlar da çözümü Fransız dilinde eserler yazmakta buldu.¹⁶ Böylece ülkede yavaş yavaş milli siyasi şiirler ve Cezayir devrimi için şiir yazan şairler ortaya çıkmıştır. Bu şairler şiirlerinde halklarının yaşadığı acı gerçeği kaleme almışlardır.¹⁷ Böylece Cezayir savaş edebiyatı ortaya çıkmıştır ki, bunların ilk yansımaları da kısa hikâye şeklinde olmuştur. Savaşçılarla dağdan dağa giden yazarlar, anılarını kaydederek tarihselleştirmişlerdir. Dönemin en bilinen yazarları Muhammed Dîb, Kâtib Yâsîn, Mevlûd Ma'merî, Mâlik Haddâd, Nureddîn Bûcedra'dır.

¹⁵ Dîb, Muhammed, *es-Sulâsiyye*, çev. Sâmî el-Durâmî, Dâru't-Talî'a, Beyrut 1967, s. 5.

¹⁶ Tâlib, Ahmed, *el-İltizâmu fi'l-Kıssati'l-Kasîra el-Cezâ'iriyyeti'l-Mu'âsıra fi'l-Fetre mâ Beyne 1931-1976*, Divânu'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyyeti'l-Cezâ'ir Yayınları, Cezayir, y.t.y., s. 177-178.

¹⁷ İbn Kunya, 'Umar, *Fî'l-Edebi'l-Cezâ'iri'l-Hadis*, Divânu'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyyeti'l-Cezâ'ir, Cezayir 1995, s. 63.

Tüm bu olanlar karşısında Fransızların tepkileri ağır olmuştur, çok sayıda gazete kapatılmış, yazar ve aydınlar idam ve suikast yoluyla ölüme yollanmıştır. Bu da büyük Cezayir devrimine yol açmıştır.¹⁸ Sonuç olarak devrimden önce Fransız kültürü ile büyümüş yazarlar, Fransızca'yı savaş silahı gibi kullanarak ülkelerinin bağımsızlığını desteklemiş, eserlerinde sömürgecilerin gerçek yüzlerini ortaya çıkartıp özgürlüğe kavuşmaya çalışmışlardır.¹⁹

130 yıl boyunca Fransız sömürgesi altında kalan Cezayir, Batının ve Fransız edebiyatının etkisi altında yaşamıştır. Bağımsızlığı elde ettikten sonra ise, Arap diline yönelerek özgürlüğüne kavuşmuştur. Aslında Arap diline yönelen Cezayirli yazarların çoğu Fransız dilinin yaygın olmadığı köylerden gelen yazarlardır.²⁰ Böylece Cezayir edebiyatı yavaş yavaş karanlık dönemden aydınlık döneme geçmeye başlamıştır. Ancak 1962-1980 arasında üst üste gelerek biriken sorunlar sonucunda meydana gelen olaylar, genç nesli çökertmiş, bu da edebiyatın bazı alanlarının seviyesini düşürmüştür.²¹ Yine de bütün bu durumlar Arapça yazılan edebi eserlerin ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Cezayirli yazarlar ilk önce günlük hayatın gerçeklerini anlatmak için kısa hikâyeye yönelirken, daha sonra toplumun farklı görüşlerini ve isteklerini yansıtmak için roman türüne yönelmiştir. Çünkü romanda kullanılan dil ve üslubun, çevreyi yumuşak bir dille anlatabilecek bir özelliği vardır. Bu dönemde Cezayir roman örnekleri olmadığı

¹⁸ Şerîbit, Şerîbit Ahmed, *Tatavvuru'l-Bunye'l-Fenniyye fi'l-Kıssati'l-Cezâ'iriyeti'l-Mu'âsıra 1947-1985 fi'l-Cezâ'ir*, İttihâd el-Kuttâbi'l-Arab, Cezayir 1998, s. 111-112.

¹⁹ Tâlib, Ahmed, *a.g.e.*, s. 89.

²⁰ Murtâd, Abdulmelik, *Funûnu'n-Nesri'l-Edebî fi'l-Cezâ'ir*, Dîvânu'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyeti'l-Cezâ'ir, Cezayir 1983, s. 325.

²¹ İbn Semîne, Muhammed, *Fî'l-Edebi'l-Cezâ'iri'l-Hadîs en-Nahdati'l-Edebiyyeti'l-Hadîse fi'l-Cezâ'ir Mu'essirâtihâ Bidâyetihâ Merâhilihâ*, El-Kâhine Yayınları, Cezayir 2003, s. 95-96.

için roman türünün ortaya çıkması daha geç bir dönemde olmuştur.²² Bazı eleştirmenler her ne kadar Cezayir romanının tohumlarının İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra atılmış olduğunu söyleseler bile, aslında Cezayir romanının doğuşu yetmişlerde başlamıştır. Yetmişlerden önce de bazı uzun hikâyeler yazılmıştır. Bu hikâyelere örnek olarak şunlar verilebilir:

1947 Ğâde Ummu'l-Kurâ (Rızâ Hûhû)

1951 Et-Tâlibu'l-Menkûb (Abdulmecîd eş-Şâfi'î)

1957 El-Harîk (Nureddîn Bûcedra)

Cezayir romanı, devrim karakterine uygun niteliktedir. Çünkü o, toplumda gerçekleşen yenilenmeleri ve gelişmeleri kendi bünyesine kaydetmiştir. Özellikle sömürgeye karşı, devrim ve sosyalist sistemi yansıtmakta başarılı olmuştur. Bu dönemde bulunan yazarın kendi yaşadığı hayatı yansıtan edebiyata kriz edebiyatı adı verilmiştir.²³

0.6. Yetmişli Yıllardaki Romanlar

Bu dönem, romanın gerçek çıkış zamanını yansıtır. Bağımsızlıktan sonra Arap diline yönelen Cezayirli yazarlar, bu tür edebiyatı kullanarak (roman) Cezayir'in yaşamakta olduğu süreci detaylı bir şekilde anlatmak istemişlerdir. Gerek silahlı mücadeleden esinlenerek, gerekse günlük hayatı anlatmak için toplumun siyasi, ekonomik, kültürel yönlerinden yararlanarak bu dönemi yazılarında işlemişlerdir. Bu nedenle bu dönemdeki romanlar çoğunlukla siyasi karaktere sahiptirler. Yazarlar tüm

²² Rikeybî, Abdullah, *Tatavvuru'n-nesri'l-Cezâ'iri'l-Hadis*, Dâru'l-Arabiyye li'l-Kuttâb, Libya 1978, s. 200.

²³ Budîbe, İdrîs, *er-Ru'ye ve'l-Bunye fi Rivâyât et-Tâhir Vattâr*, Mentûri Üniversitesi Yayınları, Kusanfîne 2000, b. 1, s. 50-51.

olacakları göz önünde bulundurarak cesur bir duruş sergilemişlerdir. Bu dönemin yazarları genelde siyaseti ve yaratıcılığı birleştirmişlerdir.²⁴

Cezayir ülkesi boyunca uzanan sömürgeci kölelikten kurtulmak için bir buçuk milyon şehit veren Avras dağlarına gelen Abdulhamîd bin Haddûka (1925-1996), Cezayir’de Arap romanının kurucularından biridir. Abdulhamîd bin Haddûka, eserlerini genelde Cezayir Kurtuluş Savaşı ve bu savaşın beraberinde Cezayir halkının özgürlük için verdiği kahramanlık savaşı üzerine yazmıştır.²⁵ Birinci romanı “Rîhu’l-Cenûb” (1971), Arapça yazılan ilk Cezayir romanıdır. Abdulhamîd, yazar olmadan önce Demokratik Ansar partisinin temsilcisi olduğu için yazarlığa başlarken yazarlık ve yaratıcılığı birleştirmiştir.²⁶ Bu romanda bulunan karakterlerden feodal İbn el-Kâdî, baba servetini korumak için kızını belediye başkanıyla evlendirmek ister. Ancak kız, babasının bu fikrine karşı gelerek evliliği reddeder. Yazar bu romanda kadın özgürlüğünü, halkın feodallikten kurtulmasıyla bağdaştırır. Aynı zamanda insanların gelecekteki kurtuluş mücadelesine değinir.²⁷ Aynı yazarın bir diğer romanı olan “el-Câziye ve’d-Derâvîş” (1983) de, yine Cezayir Kurtuluş Savaşı’na değinir. Ancak bu defa yazar, şehitleri ve askerleri yüceltmek için efsaneleri ve hurafeleri kullanmıştır. Yazar pekçok eserinde insanlık ve vatan ile ilgili birçok sembol kullanmıştır. En çok

²⁴ İbn Cum’a, Bûşûşe, *er-Rivâyetu’l-‘Arabiyye el-Cezâ’iriyye Es’iletu’l-Kitâbe ve’s-Seyrûre*, Dâr Sihr, Tunus 1988, b. 1, s. 15.

²⁵ Misbâh, Munîre, *Hivârât ve İşrâkât fî Nısfî Karnî mine’s-Siyâse ve’l-Fikr ve’l-Edeb ve’l-Fenn*, el-Mu’essesetu’l-‘Arabiyye Li’d-Dirâsât, ‘Umân 2004, b. 1, s. 130.

²⁶ Rikeybî, Abdullah, *Tatavvur en-Nakdi’l-Cezâ’iri’l-Hadîs el-Munazzame’l-Edebiyye es-Sekâfiyye ve’l-‘Ulûm 1974-1983*, Ma’hed el-Bahs ed-Dirâsâti’l-‘Arabiyye, y.t.y., s. 99.

²⁷ Ferhât, Ahmed, *Esvât Sekâfiyye mine’l-Mağrib el-‘Arabî/el-Cezâ’ir*, ed-Dâru’l-‘Âlemiyye, Beyrut h. 1404, s. 89.

kullandığı sembol ise kadın sembolüdür. Kadın sembolünü çok kullanmasının nedeni, kadının insana çok samimi ve yakın olmasıdır.²⁸ Yazarın eserlerinde kadın; bazen vatan, bazen aşk, bazen hayat, bazen ise kalmak ve devam etmek için fedakarlık ifade eden semboller olarak kullanılmıştır. Bu roman, Cezayir'in sembolü olan Câziye'nin babasının dilinden anlatılmaktadır.²⁹

Arapça yazılan Cezayir romanının bir diğer kurucusu ise aslı Berberi olan, et-Tâhir Vattâr (1936-2010)'dır.³⁰ Kendisi, halkının ve toplumunun gelişmesi, aynı zamanda yeni Cezayir toplumunun oluşması için Tarım ve Sanayi Devrimini destekleyerek bir yazar olarak gerçek rolünü oynamıştır. Bu nedenle "Cezayir Tarım Yazarı" olarak adlandırılmıştır.³¹ Eserlerinde Cezayir romanını en iyi şekilde temsil eder. Bunun en güzel örneği ise, Fransız sömürgesinden kurtuluş konusunu yansıtan "el-Lâz" (1974) isimli romanıdır. Bu roman öncelikle Cezayir kimliğine yönelmiştir. Vattâr, genelde sosyal duyguyla kurtuluş mücadelesini birleştirir. Ancak Arap milli duygusu da ön plana çıkmaktadır. Bu roman bağımsızlık mücadelesinin her dönemini, yaşanan dönemde anlatmış, bağımsızlık gidişâtını engelleyen sebepleri araştırmıştır. Bu nedenle roman olaylara, fikirlere ve şahıslara karşı olan eleştirilerle doludur. Romandaki Lâz b. Meryânâ, aslında Cezayir halkını temsil etmektedir. Romanda Cezayir halkının, kendi inancını aramasıyla bir sokak çocuğunun babasını araması

²⁸ Misbâh, Munîre, *a.g.e.*, s. 132.

²⁹ Misbâh, Munîre, *Fî Seferi'l-Kelimât Şumû' Filistiniyye ve Dirâsât Uhrâ*, el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye Li'd-Dirâsât ve Dâru'l-Fâris, 'Umân 2008, b. 1, s. 119.

³⁰ Ebû Nidâl, Nezîh, *et-Tahavvulât fî'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Fâris, 'Umân 2006, b. 1, s. 237.

³¹ el-'Arûd, Ahmed Yâsin, *Menâhîcu'n-Nakdi'l-Edebî fî'l-Urdun fî'n-Nısfî's-Sânî mine'l-Karni'l-'İşrîn*, el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye Li'd-Dirâsât, Beyrut 2004, s. 1-12.

arasında bir bağ kurulmuştur. Bu bağlantı her ne kadar Cezayir halkının inanç ve tarih görüşüne zıt düşse de edebiyat açısından kabul görmüştür.³² Vattâr'ın ikinci romanıysa “ez-Zilzâl” (1974)'dir. Yazar, bu romanında bağımsızlık mücadelesinin arkada bıraktığı ekonomik ve sosyal konuları ele almıştır. Bu roman, başkentten köye giden bir feodalın servetini korumak için yaşadığı hayatı anlatmaktadır. Aynı zamanda iç göç sorununa da değinilmiştir. Yazar, bu eseriyle bu dönemdeki toplumun bilincini arttırmayı ve farkındalık yaratarak onların bağımsızlık yoluna ışık tutmayı hedeflemiştir.³³

Yine bu dönemde ortaya çıkan iki dilde yazan yazarlardan biri de Vâsînî el-A'rac (1954)'dir. Vâsînî, romanlarında genelde komünist kesimle İslâmcı kesimin arasındaki zıtlaşmayı yansıtmıştır. “Mâ Tebakkâ min Sîret Li-Hıdır Hamerûş” (1983) adlı romanındaki olaylar, ana kahramanlardan biri olan komünist Hıdır'ın hükûmeti eleştirmek için devrim sırasında basit bir mücahit olan İsa'yı boğazlaması etrafında dönmektedir. Böylece bu roman, Cezayir'in resmî tarihini eleştiren bir görüşü yansıtmıştır.

Cezayir Arap romanı, yetmişlerden başlayarak seksenlerin ortasına kadar ülkenin yaşadığı tarihsel olayları anlatmıştır. Böylece roman yazarları, sosyal ve siyasi zulümle mücadeleye yönelmişlerdir. Yani yaratıcılıklarını bastırarak, tarihi ideolojiye daha çok öncelik vermişlerdir.³⁴ Cezayir romanı ortaya geç çıkmasına rağmen, sadece Arap

³² Abdulğani, Mustafa, *İtticâhu'l-Kavmî fi'r-Rivâye*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt 1978, s. 188.

³³ Budîbe, İdrîs, *a.g.e.*, s. 44-45.

³⁴ el-Medenî, Ahmed, *el-Kitâbetu's-Serdiyye fi'l-Edebi'l-Mağribi'l-Hadis et-Tekvin ve'r-Ru'ye*, Mektebetu'l-Ma'ârifî'l-Cedîde, Ribat 2000, s. 29.

dünyasında değil, aynı zamanda dünya edebiyatında da yer edinmiştir. Bu da batılı Arap tarihi araştırmacılarının ve mütercimlerinin ilgisiyle alakalıdır. Bu dönemdeki roman, sosyalistleri anlatmakta sadık bir tercüman olmuştur.³⁵ Doksanlı yıllarda bulunan Cezayir edebiyatı ise diğer dünya edebiyatları gibi sadece ânı yansıtmıştır. Cezayir edebiyatı, yeni ülkenin gidişatındaki değişimleri, deneyimleri ve beklentileri yansıtmıştır. Bunun nedeniyse Cezayir edebiyatının ve edebiyatçısının, doksanlarda yaşanan şiddeti ve terörizmi açık bir şekilde gözler önüne sermek istemesidir. Bu durum, Cezayir edebiyatını iki yönden etkilemiştir. İlk olarak bu olaylar romandaki yaratıcılığı geliştirmiştir ve bu olaylar sonucu ortaya kriz ya da çile edebiyatı çıkmıştır.³⁶ İkinci olarak ise, 1988 olaylarından sonra ülkede bazı teşkilatlanmaların çıkması sebebiyse iktidar romanlarının prestijlerini kaybetmeleri sonucu ortaya muhalif romanların çıkmış olmasıdır. Ülkenin anayasasında ifade özgürlüğü çıktıktan sonra roman, toplumun endişelerini yansıtan bir sese dönüşmüştür. Yani medyada terörizm diye adlandırılan ülkedeki şiddet, doksanlı yılların romanlarının konularını oluşturmuştur. Öğretmen, yazar, gazeteci, ressam ya da memur gibi eğitilmiş insanlar, rejimin ateşi ve terörizmin cehennemi arasında kalmıştır. Hayatlarını, kovalanmak ve gizlenmekle geçirmişlerdir. Vâsînî el-A'rac'ın “Seyyidetu'l-Makâm” (1995) adlı romanı da bu dönemin romanlarından biridir. Bu romanda bulunan Meryem'in acısı, dik duran Cezayir kadınının acısını yansıtmaktadır. Bu acının nedeniyse iktidar olan rejimin ve ona zıt olan muhalifin arasında yaşanan olaylardır.

³⁵ er-Riyâhî, Kemâl, *min Hasâ'isi'l-Kitâbeti'r-Rivâ'iyye fi Rivâye "Hârisetu'z-Zilâl" Li Vâsînî el-A'rac*, Menube üniversitesi araştırması, Tunus 2007.

³⁶ Mazârî, Şârif, *Edebu'l-Mihne fi'r-Rivâyeti'l-Cezâ'iriyyeti'l-Mu'âsıra*, Merkezu'l-Câmi'î, Cezayir 2008, s. 82.

0.7. Kara On Yıl

Doksanlar dönemi, Cezayir edebiyatının gidişatında kara bir dönem olmuştur. Ülkedeki sert geçen iç savaş nedeniyle yayına ve edebiyata ilgi azalmıştır. Ancak buna rağmen kadın yazarlar tarafından güzel üne sahip eserler de ortaya çıkmıştır. Bu zamana kadar kültür sahnesine Cezayirli kadın yazarların çıkmamasının nedeni, zor yayın koşullarının olması ve kadın yazarlara karşı maddi manevi desteğin olmamasıdır. Diğer bir neden de eleştirilerin zayıf olmasıdır. Çünkü yazarlıkta, genelde sevgi ve cesarete ihtiyaç vardır. Özellikle de kadını affetmeyen toplumlarda... Hele ki bu kadın, yazarlık ve yaratıcılık yoluyla isyanı yansıtmak isterse... Aslında kadının yazarlığa geri dönmesi, hayattan ve toplumdaki çalınan sese tekrar geri dönmesidir. Özellikle de erkek zihninin ağır bastığı toplumlarda... Arapça yazılan Cezayir edebiyatı, ilk kadın Cezayir romancısının eserini yayımlamak için doksanları beklemiştir. Cezayir'in ilk kadın yazarlarından biri ise Ahlâm Mustegânimî'dir. Onun romanının birinci basımı Cezayir'de olmasına rağmen, Doğu Arap ülkelerinde tanınmış, kendine ve ülkesine ilgiyi daha sonra çekebilmiştir. Ahlâm, Arapça yazan ilk Cezayir'li kadınlardan biridir. Aynı zamanda Arap ülkelerinde birkaç yıl öncesine kadar satış listelerinde üst sıralarda kalan çağdaş bir yazardır.³⁷

³⁷ Muffî, Beşîr, *Rivâ'îyyât Cezâ'iriyât Yenhazinu İlâ'l-Kitâbe Evvelen ve Unsâ Sâniyen*, Cezayir 2013, s. 10-15.

I. BÖLÜM

1. AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ

1.1. Hayatı:

Aslen Cezayir'in doğusunda yer alan Kosantîna şehrinden olan Ahlâm Mustegânimî, 13 Nisan 1953'te Tunus'ta doğmuştur.³⁸ Onun doğum yılı, Cezayir'in bir süredir Fransızlara karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşının artık doruk noktasına ulaştığı bir döneme rastlar. Kâlîme (قالمة) şehrinde 1 Kasım 1945'te meydana gelen halk ayaklanması, 45.000 Cezayirlinin şehit düşmesiyle neticelenmiş ve bu ayaklanma sırasında Ahlâm Mustegânimî'nin babanesi Fâtîma Hanım, en küçük çocuğu Muhammed dışında bütün çocuklarını kaybetmiştir. Hayattaki son evladını kaybetmek istemeyerek ayaklanmadan birkaç ay sonra aileyi Tunus'a göçme konusunda ikna eder. O sıralarda yurdundan ayrılmak zorunda kalan pek çok Cezayirli gibi Muhammed eş-Şerîf de, Tunus'ta kendilerine yeni bir yaşam kurmaya çalışır.

Tunus'ta başka bir dilin öğretilmesine izin verilmediği için Muhammed eş-Şerîf, Fransızca öğretmeni olarak çalışmak zorunda kalır. Bu arada ülkesindeki mücadele ortamını Tunus'ta da bulur. Kendisinden önce rejim tarafından Tunus'a sürgün edilmiş olan arkadaşlarıyla orada bir araya gelir ve birlikte bir parti kurarlar. Bu arada, ayaklanma sırasında şehit düşen kardeşinin çocukları Bedî'a ve İzzeddin'i yanına alarak onların geçimini de üstlenir. On yıl birlikte kaldıktan sonra 1955'te amcalarını bırakıp

³⁸ Hafîz, Muhammed; "Ahlâm Mustegânimî", *Kâmûsu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadis* (Hazırlayan: Hamdî es-Sekkût), Dâru'ş-Şurûk, Kahire 2009, b. 2, s.34.

Cezayir'e dönen Ahlâm'ın kuzenleri, AVRAS Grubuna katılarak silahlı mücadeleye başlarlar. Bedî'a, üniversite çağında olmasına rağmen, silahlı mücadeleyi okumaya tercih ederek ülkede ilk silah taşıyan kadın sıfatıyla tarihe geçmiştir³⁹. Cezayir 1962 yılında bağımsızlığına kavuşunca, Muhammed eş-Şerîf de ailesiyle birlikte Cezayir'e dönüş yapar.

Başkent Cezayir'e yerleşen Muhammed eş-Şerîf, yeni yönetimde önce Cumhurbaşkanı müsteşarı görevine getirilmiştir. Ardından İletişim Bakanlığında müdürlük görevine atanmış, daha sonra da Fransız sömürgesinden arta kalan gayrimenkulleri yönetme ve dağıtma işiyle görevlendirilmiştir. Bu arada bağımsız Cezayir'in kalkınıp gelişebilmesi için başlatılan çeşitli projelerde gönüllü olarak çalışmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Ahmed b. Belle tarafından başlatılan eğitim seferberliğine büyük katkı sağlamıştır.

Ahlâm Mustegânimî, ilköğrenimine Tunus'ta başlamıştır. Babası Cezâyir'e döndükten sonra, babasının da katkısıyla başlatılan Arapça müfredatın ilk uygulayıcısı olan okullarda öğrenim görmüştür. Başkent Cezayir'de önce es-Se'âlibiyye (الثعالبيية) okulunda, daha sonra yine Arapça müfredatla eğitim veren A'îşe Ummu'l-Mu'minîn (عائشة أم المؤمنين) lisesinde okumuş ve bu okulların ilk mezunları arasında yer almıştır⁴⁰.

³⁹<http://www.ahlammosteghanemi.com/>

⁴⁰ Hafîz, Muhammed, *a.g.e.*, s. 34.

Cezayir'in bağımsızlığına kavuşması üzerinden henüz beş yıl geçmişken, Hevari b. Bumedyen tarafından Cumhurbaşkanı Ahmed b. Belle'ye karşı askeri bir darbe yapılmış ve eski cumhurbaşkanı gözüne alınarak hapse atılmıştır. Kabile tartışmalarının ve siyasi çekişmelerin arasında kalan Muhammed eş-Şerif, bundan sonra yeni yönetim tarafından eski cumhurbaşkanının adamlarından sayılarak dışlanmış, hattâ kendisine düşman gözüyle bakılır olmuştur. Bu durum Muhammed eş-Şerif'in psikolojisini bozmuş, kendisine düzenlenen başarısız bir suikast girişimi sonrasında askerî bir hastanede psikolojik tedavi almaya başlamıştır. 1971 yılında babasının yaşadığı bu durum, o sırada liseyi bitirip üniversiteye hazırlanmakta olan genç Ahlâm'ı da derinden etkilemiş, ailenin beş çocuğunun en büyüğü olarak ailenin geçimini temin etmek üzere çalışmak zorunda bırakmıştır. Böylece radyoda gece geç saatlerde *Hemesât* (همسات) adıyla bir şiir programı yayımlamaya başlayan Ahlâm Mustegânimî, büyük bir ilgi uyandırmıştır. Üç yıl süren ve Cezayir dışında Fas ve Tunus'tan da ilgiyle takip edilen bu program sayesinde şöhret kazanmaya başlamış, bu şöhret kendisine şiir ve makalelerini dergi ve gazetelerde yayımlayabilmenin kapısını da aralamıştır⁴¹.

Ahlâm Mustegânimî, aslında şiir hayatının, on yedi yaşındayken, kendine karşı bir tür meydan okumayla başladığını belirtir. Onun şair olarak kariyerinin ilk zamanları, ne yazık ki acı hatıralarla doludur. İlk sahneye çıkışı sonrasında insafsızca eleştirildiğini belirtir. Kimileri henüz genç bir kız olduğu için, kimileriye aşk şiiri kaleme aldığı için eleştirmiştir onu. Onun şiirle ilgili unutulmaz sahne deneyimlerinden biri de iki erkek

⁴¹ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

şairle birlikte olanıdır. Bu şairler sadece tek bir dilde, Fransızca olarak şiir söyleyebilmişken, Ahlâm Mustegânimî hem Fransızca, hem de Arapça olarak şiir söyleyebilmiştir. Böylesi bir yetenek sergileyişinden sonra medyanın röportaj taleplerini reşit olmadığı için kabul etmemiş, medya mensuplarının sorularına kendisi adına babası yanıt vermiştir.

Ahlâm Mustegânimî, ilk şiir divanını henüz onsekiz yaşında liseyi yeni bitirmiş bir genç kızken, radyoda şiir programlarına başladığı 1971 yılında yayımlar. En büyük motivasyon kaynağı, hastanede yatmakta olan babasıdır. Bütün eğitimini Fransızca aldığı için Arapça yazma ve okuma becerisine sahip olmayan babası şiirlerini asla okuyamayacak olsa da, yaşamı mücadeleyle geçen böyle bir babanın gurur duyacağı bir evlat olmak ister.

Ahlâm Mustegânimî, Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girmiş ve buradan 1975 yılında mezun olmuştur. 1970'li yılların ortalarında Lübnan Marunilerinden gazeteci yazar George er-Râsî ile Cezayir'de tanışıp evlenmiş olan Ahlâm, evlendikten sonra eşinin yaşadığı kent olan Paris'e taşınmıştır. İkinci şiir divanını 1976'da Paris'te yayımlayan Ahlâm Mustegânimî, arka arkaya üç erkek çocuk dünyaya getirdikten sonra yeniden üniversite hayatına dönmüş, Sorbonne Üniversitesinde sosyoloji doktora programına kaydolmuş ve 1982 yılında ünlü doğubilimci Jacques Augustin Berque yönetiminde hazırlamış olduğu doktora teziyle doktor unvanı almıştır⁴². Paris'te eşinin Fransızca çıkardığı *Dialogue* (الحوار - Diyalog)

⁴² Hafız, Muhammed, *a.g. e.* , s.34.

dergisinin edebiyat sayfasına katkı veren Ahlâm, ayrıca Londra’da yayımlanmakta olan *Solidarity*(تضامن – Dayanışma) dergisinde çeşitli yazılarını da yayımlamıştır.

1994 yılından itibaren yaşamını Beyrut’ta sürdüren yazar, evlendikten sonra babasıyla görüşme imkânı bulamamıştır. Her geçen yıl daha da yaşlanan ve yalnızlık yaşayan babasıyla kurduğu iletişim aracı, birbirlerine özenle yazdıkları uzun mektuplardan ibarettir. Babasıyla mektuplaşmaları, babasının 01 Kasım 1992 tarihinde ölümüne kadar sürmüştür. Bu tarih, ne ilginçtir ki, Cezayir devriminin yıldönümüne rastlamaktadır. Ahlâm Mustegânimî, babası tarafından oldukça sevilen ve takdir edilen biri olduğunu ortaya koymaya özen gösterir. Bu hususta babasının, mücadeleyle dolu hayatıyla ilgili olarak kadın bir gazetecinin yönelttiği soruya verdiği şu yanıtı özellikle kullanır:

إن كنت جئت إلى العالم فقط لأنجب أحلام. فهذا يكفيني فخرا. إنها أهم إنجازاتي. أريد أن يقال إنني "أبو

أحلام" أن أنسب إليها. كما تنسب هي إلي.

“Sadece Ahlâm’ı dünyaya getirmek için doğmuş olsam bile, bu gurur bana yeter. Ahlâm benim en büyük başarılarımdan biri. Yeter ki bana Ahlâm’in babası denilsin. Yeter ki beni, onun adıyla, onu da benim adımla ansınlar.”

Ahlâm Mustegânimî’nin, kendi internet sayfasında yaşamıyla ilgili kısıtlı bilgilerin yanında babasıyla olan yakınlığını, aralarındaki duygusal bağı, babası tarafından sevilen ve takdir edilen bir evlat olduğunu vurgulamaya özen gösterişi dikkati çeker. Bu doğal olarak olması gereken baba-evlat ilişkisinin bir yansıması olarak görülebileceği gibi, Hristiyan bir Arapla evlenmesi dolayısıyla ortaya atılan söylentilerin

etkisiyle vurgulama ihtiyacı hissettiği bir durum da olabilir. Çünkü ortaya atılan söylentilere göre Muhammed eş-Şerîf, bir din adamıdır ve Hristiyan bir kişiyle evlendiği için Ahlâm'ı evlatlıktan reddetmiştir⁴³.

Ahlâm Mustegânimî, bugüne değin çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Kendisine yayımladığı romanlar dolayısıyla 1 Kasım 2009'da Cezayir Kültür ve Eski Mücahitler Bakanlığı tarafından “صاحبة الجلالة – *sâhibetu'l-celâle*” (yücelik sahibi kadın) lakabı verilmiş, daha sonra bu lakap medya yoluyla yayılmıştır. Yine 2009 yılında, aynı yıl yayımlanan “نسيان.com” ve “قلوبهم معنا وقنابلهم علينا” adlı çalışmalarından dolayı Lübnan Kültür Bakanlığı tarafından verilen “درع بيروت – *dir' beyrût*” (Beyrut'un zırhı) ödülüne layık görülmüştür.

2007 yılında Trablusgarp'ta Arap yaratıcılık ödülü olan “درع مؤسسة الجمار – *dir' mu'esseseti'l-cemâr*” ödülünü almıştır.

2006'da Forbes dergisi tarafından Arap Dünyasında en çok satan yazar seçilmesi yanı sıra, Arap dünyasının edebiyat alanında en etkileyici on kadını arasında da ilk sırada seçilmiştir.

2004'te Lübnan öncüleri tarafından geçmiş kitaplarına kültür ve yaratılış broşu almıştır.

1999'da Lübnan'da kültür ve yaratıcılık alanında verilen *George Tarabiye* (جورج طرييه) *Ödülü*'nün sahibi olmuştur.

⁴³ <http://www.arabtimes.com/dailynews.php?id=5712>

1998 yılında *Zâkiratu'l-Cesed* adlı romanıyla *Necip Mahfuz Ödülünü* almıştır.

Aldığı ilk ödül ise, 1996'da Kahire'de “مؤسسة نور – *Mu'esseset Nûr*” adlı bir kuruluş tarafından verilen “*Yaratıcı Kadın Ödülü*” olmuştur⁴⁴.

1.2. Eserleri⁴⁵:

1.2.1. على مرفأ الأيام / *Alâ Merfe'i'l-Eyyâm* (Günlerin Limanında)

Bu divan 1969- 1970 yıllarında yazılmıştır, henüz 16 yaşındayken ailesine bakmak zorunda kalan yazar gece geç vakitlere kadar *hemesât* (همسات - fısıldamalar) adıyla Cezayir radyosunda bir program yayınlamış ve bu programda kullandığı şiirlerini bu divanda toplamıştır, 111 sayfadan oluşan divan ilk olarak 1972 yılında Cezayir'de basılmıştır.

2. الكتابة في لحظة عري / *el-Kitâbe fî Lahzati 'Urî* (Çıplak Anında Yazmak)

Yazarın bu divanı, yirmi üç, yirmi dört yaşlarındayken kaleme aldığı şiirlerinden oluşmaktadır. 1976 yılında Paris'te yayımlamıştır.

3. أكاذيب سمكة / *Ekâzîbu Semeketin* (Bir balığın yalanları)

Sıradan konular üzerine sade ve basit bir dil kullanılarak yazılmış kasidelerden oluşmaktadır. Doğaya özgü kelimelerin sıkça kullanıldığı dikkati çekmektedir.

⁴⁴ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

⁴⁵ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

4. فوضى الحواس / *Favdâ'l-Havâs* (Duyular Kaosu)

Yazarın 1990'lı yıllarda yaşanan bir aşk öyküsü ekseninde Cezayir'in tarihini anlattığı bu çalışma, *Zâkiratu'l-Cesed* adlı romanının âdeta devamı niteliğindedir. Romanın kadın kahramanı, subay olan eşi ile muhafazakâr erkek kardeşinin arasında kalır. Onlardan kaçarak kendine hayal dünyasında bir aşk kurgular, kurguladığı aşkın erkek kahramanına sıırsıklam âşık olur. 1997 yılında 44 yaşındayken kaleme aldığı bir eserdir.

5. عابرسرير / *Âbir Serîr* (Yataklar Arası)

Bu roman, yazarın *Zâkiratu'l-Cesed*, *Favdâ'l-Havâs* ve *Âbir Serîr*'den oluşan "üçleme"sinin sonucusudur. 2003'te yayınlanmıştır. Olaylar, gazeteci savaşı dilinde anlatılır. Diğer iki romana çok bağlıdır. Romanda felsefi aşk ve siyaset iç içedir ve çok edebi bir dille kaleme alınmıştır. Cezayir'in yakın tarihiyle ilgili olarak *Favdâ'l-Havâs*'ta bırakılan yerden devam eden roman, kahramanın ölümü ve cesedinin Kosantîna'ya götürülmesiyle sona erer.

6. نسيان.com / *Nisyân.com* (unutmak .com)

2009'da yayımlanmıştır. Aşk ve aşkta hüsrân üzerinedir. Yazar biraz feminizm kokan bu çalışmada, kadınlara yaşadıkları duygusal acıları unutturma ve onları tekrar hayata bağlama yoluna gider. Yazarın dili sürükleyicidir, zarif ve gönlü okşayan türden kelimeler esere ayrı bir sıcaklık kazandırır. Kadınların hem aklına, hem de kalbine hitap

eder. Arap dünyasında özellikle kadınlardan büyük ilgi gören ve çok okunan bir çalışmadır.

7. قلوبهم معنا و قنابلهم علينا / *Kulûbuhum Ma'anâ ve Kanâbiluhum 'Aleynâ* (Kalpleri Bizimle ve Bombaları Üzerimize)

2009 yılında yayınlanan deneme türü bir çalışmadır. Yazarın son on yıldır *Zehratu'l-Halîc* dergisinde yayımladığı köşe yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

8. الأسود يليق بك / *el-Esved Yelîku Bik* (Siyah Sana Yakışıyor)

2012 yılında yayımlanan bu roman, yazarın, “üçleme”sinden sonra yazdığı ilk romandır. Bu da yine Cezayir’in tarihi üzerinedir ve Cezayir’in son on yılını konu alır. Roman hayattan kopmuş bir kadın ve hayata bağlı bir erkek kahraman arasında geçer. Kadın kahraman yarım asırdır hiçbir şeye yenilmemiştir. Romanda Avras (bölge ismi) çocuklarına övgü vardır ve bu bölge çokça kadın kahraman yetiştirmekle ünlüdür.

9. ذاكرة الجسد / *Zâkiretu'l-Cesed* (Bedenin Hatırası)

Bu eser tezde tüm ayrıntılarıyla ikinci bölümden itibaren değerlendirilmektedir.

2. BÖLÜM

ZÂKİRATU'L-CESED (Bedenin Hatırası)

Zâkiratu'l-Cesed, Ahlâm Mustegânimî'nin Cezayir'in yakın tarihiyle ilgili olarak yazdığı ve Cezayir kentlerinden Kosantîna'yı merkeze alan roman üçlemesinin ilkidir. Bu romanlar, nehir romanı türünde bir şehrin veya ülkenin tarihini ele alan çalışmalar olarak görülme de, bir yandan Kosantîna şehrindeki, diğer yandan devrim sonrası Cezayir'deki yaşamın çeşitli yönleri ve yaşanan değişim üzerine önemli veriler içerir. Romanı şu şekilde özetlemek mümkündür:

Romanın anlatıcı yazarı Hâlid, henüz on altı yaşında bir öğrenciyken Cezayir'in Kosantîna kentinde Fransızlara karşı bağımsızlığın geri kazanımı için yapılan protestolara katılır, gözaltına alınır ve hapse girer. Hapiste, kentteki ptotestoların lideri, aynı zamanda mahalle komşusu olan Sî-Tâhir ile tanışır. Kendisi altı ay, Sî-Tâhir ise işkence dolu üç yıl geçirdikten sonra hapisten çıkarlar. Dokuz yıl sonra, tüm Cezayir sahinde Fransızlara karşı başlatılan bağımsızlık savaşının ikinci yılına girildiği sırada artık 25 yaşında olan Hâlid annesini kaybeder. Annesinin ölümünün üzerinden üç ay geçmeden babası genç bir kızla evlenir. Gerek annesini kaybetmekten duyduğu acı ve gerekse babasının böyle bir evlilik yapması karşısında yaşadığı üzüntü, onu savaşa (cepheye) katılmaya sürükler. Böylece Sî-Tâhir ile yolları tekrar kesişir. Sî-Tâhir'i kendisine idol olarak gören Hâlid, kısa sürede onun gözüne girmeyi başarır. Başlangıçta yer aldığı küçük operasyonlarda gösterdiği başarı ve cesaret sayesinde Sî-Tâhir onu artık büyük operasyonlarda görevlendirmede tereddüt göstermez. Operasyonlardan birinde sol

koluna iki kurşun isabet etmesi sebebiyle yaralanır, bu yüzden cepheyi terkedip Tunus'a gitmek zorunda kalır. Sî-Tâhir, onu Tunus'a uğurlarken orada olan ailesine götürmesi için bir zarf verir. Zarfın içinde, Sî-Tâhir'in altı ay önce doğmuş olan kızına verilecek isim yazılıdır. Hâlid, Tunus'ta bir hastaneye götürülür, orada kurşunla yaralanmış olan sol kolu kesilir. Doktorun tavsiyesi üzerine resim yapmaya başlar. Ayrıca Arap olmasına rağmen o zamana dek hiç Arapça eğitimi görmemiş olmasından kaynaklanan eksikliği gidermek üzere Arapça'yla da meşgul olur. Aradan 5 yıl geçtikten sonra, zafer ilan edilmeden birkaç ay önce Sî-Tâhir, yaşlı annesini, eşini, beş yaşındaki kızıyla sekiz aylık oğlunu geride bırakarak cephede şehit düşer. Bu sırada Hâlid Cezayir'e taşınır ve hayatını orada devam ettirir. Artık savaş bitmiş Cezayir bağımsızlığına kavuşmuştur. Yeni rejimde herkes makam peşinde koşarken Hâlid, kendisine sunulan paraları ya da makamları kabul etmez. Arapçaya olan ilgisinden ötürü bir yayın evinden sorumlu olmayı kabul eder. Burada basılacak eserlerde yeni rejime karşı herhangi bir ifadenin olmaması da onun sorumluluk alanındadır. Hâlid bir süre bu görevi sürdürür. Bir seferinde Filistinli şair Ziyâd'dan divanındaki bazı ifadeleri çıkartmasını isteyince, Ziyâd'ın onun kesik koluna bakarak söylediği, “*Şiirlerimi kesmeyin efendim, divanımı bana geri verin*” sözü onu son derece etkiler. Böylece eskiden savunduğu ilkeleri hatırlayıp, o ülkede daha fazla yaşamaya devam edemeyeceğini anlar. Sonra kendisini, Paris'te, yine kendisine ait olan bir resim sergisinde bulur. Aradan yirmi beş yıl geçmiştir. Sergiye gelen o kadar çok insan içinden, Cezayir simalı iki kız dikkatini çeker. Bu kızlardan biri yirmi beş yıl önce ismini nüfusa kaydettirdiği Sî-Tâhir'in kızıdır. İsmi kayıtlarda “Ahlâm” olsa da, onu “Hayât” diye adlandırdığını anımsar. Hayât ile Hâlid'in aralarında ilk görüşte yakınlaşma başlar ve Hayât'ın sergiye sık sık

gelmesi ile aralarındaki bağ daha da_güçlenir. Bu ilişki Hayât'ın yaz tatilini ailesi ile birlikte Cezayir'de geçirmek üzere Paris'ten ayrılışına kadar devam eder. Hâlid, Hayât'ın ayrılışının bıraktığı boşluğu, onunla karşılaşmadan önce dost hayatı yaşadığı resim öğrencisi Katrin ile doldurmaya çalışır. Hayât iki ay süren yaz tatili boyunca Hâlid'in kendisine verdiği bir şiir divanını okur. Bu, Hâlid'in yakın dostu Ziyâd'ın divanıdır. Hayât Paris'e döndüğünde Hâlid onu, o sıralar kendisini Paris'te ziyarete gelmiş olan ve evinde misafir olarak kalan Ziyâd ile tanıştırır. Hâlid'in Hayât ve Ziyâd ile ilgili övgü dolu sözleri onları birbirine yaklaştırır. Bu durumun sorumlusu kendisi olmasına rağmen, bu kez onların birbirlerine yaklaşımını kıskanmaya başlar. şimdi bir sergi dolayısıyla aniden on günlüğüne Gırnata'ya gitmiş olan Hâlid'in aklı hep onlardadır. Paris'e döndükten sonra Hayât'ı açıkça kıskanmaya başlar. Bu arada Ziyâd'ın niyetinden de kuşku duymaktadır. Kısa bir zaman sonra düşüncesinde yanıldığını anlar. Ziyâd ülkesinin kendisine ihtiyacı olduğu düşüncesiyle, bu kez bavulunu almadan, memleketi Gazze'ye, cepheye gitmiş ve çok geçmeden cepheden şehit düştüğu haberi gelmiştir. Hâlid bu haberin şokunu henüz üzerinden atamamışken, bu kez Paris'te ikamet etmekte olan Hayât'ın amcası Sî-şerîf onu arayarak, yeğeni Hayât'ın Cezayir'in ileri gelenlerinden biriyle evleneceği haberini verir ve onu Kosantîna'da yapılacak olan düğünde özellikle görmek istediğini belirtir. Yirmi beş yıldır görmediği anavatanı Kosantîna'ya döndüğünde kardeşi Hassan tarafından karşılanır. Kardeşi ülkenin kötü olan durumunu ve işlerin her geçen gün daha da kötüye gittiğini ona anlatır. Hâlid, Hayât'ın düğüne katılır ve bağımsızlığı için kolunu verdiği ülkesinin içinde bulunduğu durum dolayısıyla üzüntüsü bir kat daha artar. Kosantîna'da hayal kırıklığıyla dolu bir hafta geçirdikten sonra, bir daha dönmemek üzere orayı terk

eder. Aradan altı yıl geçer. Paris'te her şeyi unutmaya çalışırken Kosantîna'dan kötü bir haber gelir ve oraya dönmek zorunda kalır. Silahlı bir çatışmada hayatını kaybeden kardeşi Hassan'ın cesedini teşhis edecektir. Kendisi için çok değerli olan bütün tablolarını Katrin'e bırakarak Paris'i sonsuza dek terk edip Kosantîna'ya döner. Ülkeye dönüşünde havaalanındaki görevlinin takındığı tutum ve yaptığı muamele onu derinden yaralasa da, yaşamının sonuna kadar doğum yeri olan Kosantîna'da Hassan'ın geride bıraktığı altı çocuğu ve eşiyle yaşamaya karar verir.

Bu genel özetle de görüleceği üzere Ahlâm Mustegânimî, bu romanda birden çok konuyu birlikte işleme yoluna gider. Çeşitli yönleriyle Cezayir, sanat ve edebiyat, aşk ve cinsellik gibi öne çıkan konular arasında, daha sonraki romanlarının da ana konusu veya bağlantı noktası olan Cezayir, bağımsızlık savaşı öncesi ve sonrası durumuyla özel bir yer işgal etmektedir.

2.1. Konu:

2.1.1. Cezayir

Romanın ilk bölümleri, anlatıcı yazarın gençlik günlerine ilişkin flashbacklerinden (hatırlama) oluşur. Bunlar arasında, ne aile yaşantısı, ne sosyal yaşam, hiçbir şey Cezayir halkının Fransızlara karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi kadar yer işgal etmez.

1830'da Cezayir'i ele geçirmek isteyen Fransa, 7 yıl sonra, ordusunun yarısını Cezayir'in ormanlarında kaybederek, Cezayir'i işgal altına alır. Fransız işgaline karşı ayaklanma hareketleri ancak yüz yıl sonra görünmeye başlar. Romanda bu yöndeki ilk

girişim, roman kahramanı Hâlid'in dedesi tarafından başlatılır. Fakat romanda bu başkaldırı girişimi üzerinde pek durulmaz. Fransızlar tarafından çok güvenilir olarak tanınan dede, Fransızlara karşı bir devrim gerçekleştirebilmek için şehrin seçkin insanlarıyla bir araya gelir. Bunu öğrenen Fransızlar dedeyi sorgulamak üzere çağırırlar. Fransızlara kendisini aşağılayıcı bir şekilde öldürme zevkini yaşatmak istemeyen dede kendini köprüden atarak intihar eder. İntiharını günah ve şirk olarak gören Kosantîna'nın muhafazakâr halkı, konuyu hiçbir şey yaşanmamışçasına kapatır⁴⁶.

Halkın ilk toplu ayaklanması, 8 Mayıs 1945 tarihindedir. Doğu Cezayir'in Kosantîna (قسنطينة), Satîf (سطيف), Kâlîme (قالمة), Harrâta (خرائطة) gibi birçok şehirde bu tarihte ayaklanma başlar. Bu ayaklanmaya katılanlar, genelde siyasetçiler ve Fransızca yüksek öğrenim gören öğrencilerdir. Eğitimde kendi dillerini tercih etmemiş olan bu öğrencilere gösterilerden önce hain gözüyle bakılırken, gösteriler sonrasında Fransızca eğitimin onların siyasi kişiliklerinin daha erken gelişmesine katkı yapmış olduğu görüşüne varılır. Dünya savaşına katılan Fransa'nın savaşta kendi halkını değil de, Cezayirlileri kullanması ve onları ölüme sürüklemesi göstericilerin üzerinde ayrı bir etki bırakmış ve Fransa'ya karşı büyük bir nefret uyanmasına yol açmıştır. Buna rağmen Fransa'nın savaştan sonra Cezayir halkını tekrar esir almaya devam etmesi, bu nefreti daha da artırmıştır.

Bu protesto gösterilerinde 45 bin kişi şehit düşerken, 50 bin kişi de mahkûm edilmiştir. Mahkûmların sayısı çok olunca Fransızlar, sonucun ne olacağını öngöremeden, belki de düşünmeden siyasi mahkûmlarla diğer mahkûmları aynı

⁴⁶ Bkz: Mustegânimî, Ahlâm, *Zâkiratu'l-Cesed*, Dâru'l-Âdab, Beyrut 2000, b. 15, s. 293.

koğuşlara koymuştur. Öyle ki bazen bir koğuştaki kişi sayısı 20'yi bile geçmiştir. Böylece devrim farklı türlerdeki mahkûmlar arasında yayılmaya başlamış, koğuşlar onlar için fikirlerini tartıştıkları ve bir isyan planladıkları yer haline gelmiştir. Romanda el-Kudye hapisanesine (سجن الكديا) düşen kahraman Hâlid ve onu devrime çeken Sî-Tâhir de, işte böyle bir koğuşta kalan iki mahkûmdur. Yazar tarihin seyrine uygun olarak kahramanlarını gerçeğe uygun bir ortamda bir araya getirmiştir. Bu iki roman kahramanının bir araya gelişi, otuz yaşlarındaki Sî-Tâhir'in, henüz 16 yaşında ilk gözaltı tecrübesini yaşayan Hâlid'e acıyarak bakıp, "*Hapishaneler erkekler için yapılmıştır*" demesiyle başlar.

Yazar, devrim öncesi Cezayir'le ilgili olarak, bağımsızlık savaşçıları, bunların katlandıkları işkence ve kötü muameleyi öne çıkartır. Kahraman Hâlid, yaşı küçük olduğundan hapisanede birkaç ay kalıp çıkar, ancak hapisanede kalan mahkûmların bir bölümü ağır işkenceye maruz kalmakta, kimilerinin ise işkence odalarından ölüsü çıkmaktadır. Hapisanede en ağır işkence görenler, protesto gösterilerini planlayan mahkûmlardır. Yazar devrim kahramanlarından bir bölümünü okuyucu ile tanıştır. Onlardan biri olan İsmail Şa'lâl (اسماعيل شعلال) hayatını işçilik yaparak geçirirken, partilerinin gizli belgelerini saklama görevini de üstlenmiştir. Kendisini arayan Fransızlara teslim olmak istemeyen İsmail, odasındaki pencereden atlayarak intihar etmiştir. Mahkûmlardan Abdulkerim'in gördüğü işkence sırasındaki çılgınlıkları hapisanenin koridorlarını inletirken, diğer mahkûmlar vatan şarkıları söyleyerek ona güç verirler. Bilal Hüseyin ise Sî-Tâhir'in çok yakın arkadaşı olan bir marangozdur. Partideki görevi insanları devrime çekmektir. Genelde Sîdî Raşid (سيدي راشد) köprüsünün

altında gizli broşürler dağıtarak insanları çekmeye çalışmaktadır. Hatta bu protestoyu kendisi planlamış ve bu planı Fransızları şaşırtacak derecede başarılı olmuştur. İki yıl hapiste kalan Bilal bağımsızlık günlerini yaşayarak diğer arkadaşlarından daha şanslı görünse de aslında tutukluluk günlerinde kendisine yapılan işkenceler neticesinde erkeklik uzvuna zarar verildiği için bir daha hiçbir zaman çocuk sahibi olamayacaktır.

Anlatıcı yazar, yaralanıp tedavi amacıyla Tunus'a kaçırılana kadar cepheyle ilgili bilgileri kendi gözlemleri olarak aktarır. Gerek cephe gerisinde olup bitenleri, gerekse sıcak çatışmaları, bağımsızlık yolunda verilen şehitleri, bağımsızlık savaşının önemine ve anlamına uygun yoğunlukta işler.

Devrim sonrası Cezayir ile ilgili aktarımlar, hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili bazı değerlendirmelere imkân verecek nitelikte, ya doğrudan anlatıcı yazar tarafından, ya roman kişilerinin karşılıklı konuşmaları vasıtasıyla yapılmaktadır.

Devrim sonrası Cezayir'de yapılan ilk icraat, devletin önemli makamlarının devrimde görevler üstlenmiş olanlar arasında paylaşılması olarak sunulur. Hayatta kalan devrimciler makam sahibi olurlarken, şehit düşmüş olanların adları da, caddelere verilmek suretiyle yaşatılır. Ne var ki, Cezayir'in yeni yöneticileri, ülkenin çıkarlarından çok kendi kişisel çıkarlarının peşinde koşan, Fransa ile çok sıkı ilişkiler içinde olan, birtakım ihaleleri Fransızlara veren, karşılığında menfaat temin eden kişiler olarak sunulur. Sî-Tâhir'in kardeşi Sî-Şerîf ve cepheden arkadaşları Sî-Mustafa bu durumların tipik örnekleri olarak verilir.

Devrim sonrası Cezayir'de durum o denli kötüleşmektedir ki, yoksulluk ve işsizlik artık had safhadadır. Torpil, rüşvet, fuhuş herkesin kanıksadığı hayatın

gerçeklerindedir. İnsanlar ülkeden kaçıp kurtulabilmek umuduyla yabancı elçiliklerin kapılarında uzun vize kuyrukları oluşturmakta, uçak ve gemileri gözlemektedir. İşin ilginç tarafı bu insanlar Cezayir'i sömüren Fransa'ya göçmek istemekte, Fransa ise onları birkaç günlüğüne bile kabul etmemektedir. Cezayir eski birlik ve beraberlik ruhundan uzaklaşmış, insanlar düğün ve matem dışında bir araya gelmez olmuştur.

2.1.2. Sanat

Ahlâm Mustegânimî, *Zakiratu'l-Cesed*'de kimi roman yazarlarının da yaptığı gibi şiir, roman ve resim sanatları üzerine çeşitli değerlendirmelerde bulunur ve bir tür sanat eleştirisi yapar. Bu değerlendirmeler, roman kişilerinin aralarındaki konuşmalar yoluyla okuyucuya aktarılır.

2.1.2.1. Şiir

Filistinli mücahit olan Ziyâd aynı zamanda şairdir. Edebiyat hayatına Cezayir'de Arap Dili ve Edebiyatı okuyarak başlamıştır. Daha sonra aynı okulda aynı bölümde hoca olarak devam etmiştir. Şiirindeki kelimeleri silahtan çıkan kurşunlar gibi püskürten Ziyâd hiç zorluk çekmeden doğal bir şekilde sözlerini söylerken, aslında bütün sevdiği şairlere (Puşkin, es-Seyyâb, el-Hallâc, Gassân Kenefânî...) benzemektedir. 30 yaşında olmasına rağmen iki divanı ve yaklaşık altmış kasidesi vardır. İkinci divanında Meşârî'u'l-Hubbi'l-Kâdim (Gelecek Aşkın Projeleri) adlı kasidesinde kelimeleri adeta düğünlerde veya cenazelerde atılan kurşunlara benzeterek, artık şiir yazmayı bırakma kararı almış, ülkesine, cepheye dönmüştür.

Ziyâd ve Hâlid'in aralarındaki uzun mesafeden sonra Ziyâd, gizli bağlantılar kurmak için Paris'e gitmiştir. Siyasi nedenlerden dolayı Paris'te iki hafta kalmayı planlayan Ziyâd, Hayât'tan hoşlanması sebebiyle süreyi uzatıp orada bir ay kalmıştır. Ziyâd, o günlerin bir kış gecesinde odasında yalnız otururken, yıllar önce şiir yazmayı bıraktığı halde, tekrardan yazma konusunda açlık çekercesine bir duygu hisseder. Bunu fark eden Hâlid, Ziyâd'ın aslında âşık olduğunu anlamıştır. Paris'ten ülkesine dönen Ziyâd, elindeki çantayı Hâlid'e emanet edip tekrar dönme ihtimalinin olduğunu belirtse de bu yolculuk onun son yolculuğu olur. Çünkü Ziyâd, altı ay sonra şehit edilir. Ziyâd'ın ölüm haberini alan Hâlid, onun bıraktığı çantayı açmaya karar verir ve aslında çantanın kilitli olmadığını fark eder. Ziyâd sanki şehit düşeceğini bildiğinden çantayı kilitlememiş ve havalimanında, “*Beni son limanda bekleyen hiç bir şey yok.*” cümlesini bilerek söylemiştir. Çantayı açan Hâlid içinde onun âşık olduğuna dair satırların bulunduğu bir günlük ve küçük siyah bir defter bulmuştur. Siyah defterin içinde ilginç şiir parçacıkları ve sayfalarca süren kasideler vardır. Ama onların arasında asıl ilgi çeken ise, kırmızı kalem ile sayfanın ortasına yazılmış olan şiirlerdir. Aslında onlar birer şiir değil, şiirden de fazlasıdır.

عشنا جولة أخرى خسرتها في زمن المعارك الفاشلة، فأبي

الهزانم أكثر إيلا ما إذن؟

مقدرا كان كل الذي حصل

شعبين كنا لأرض واحدة

و نبيين لمدينة واحدة

وها نحن قلبان لإمرأة واحدة

كل شيء كان معداً للألم. هل يسعنا العالم معاً؟

Âşık olduk, başarısız savaşlar zamanında kaybettiğimiz başka bir tura,

Öyleyse hangi kayıplar daha acıdır

Başta gelenlerin hepsi kaderdi

Bir yerin iki halkıydık

Bir şehrin iki elçisiydik

Ve yine biz bir kadının iki kalbiydik

Acı için her şey hazırды (beraber bir dünyaya sığar mıyız?)⁴⁷

لا تملك الأشجار إلاّ

أن تمارس الحبّ واقفة أيضاً

يا نخلة عشقي.. قفي

وحدي حملت حداد الغابات التي

أحرقوها

⁴⁷ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 212.

ليرغموا الشجر على الركوع

"واقفة تموت الأشجار"

تعالى للوقوف معي

Ağaçların aşkı bekleyerek yaşamaktan

başka seçenekleri yok

Hurma ağacım ... Gel benimle bekle

Ağaçları çökertmek için yaktıkları ormanların yazını ben yalnız başıma çektim

Ama ağaçlar bekleyerek ölür

Gel benimle bekle⁴⁸

Hâlid, Ziyâd'ın yazılarını rüzgârlardan etkilenmeyen ağaçlara benzetirken, aynı dönemin diğer yazarları onun yazılarını en hafif rüzgârdan bile etkilenen ekinlere benzetir. Hâlid, bu nedenle Ziyâd'ın yazılarını "الأشجار /Ağaçlar" adı altında yayımlamaya karar verir. Kasideleri temize geçirmesinden sonra şiirlerin düzenlenmesi ve başlıklandırılmasında saatler harcayan Hâlid, onları şiir koleksiyonu halinde yayınlamak ister.

⁴⁸ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 262.

2.1.2.2. Resim

Sol kolunu kaybeden ana kahraman Hâlid, kendisinin sağlığını ve psikolojik durumunu kontrol eden Yugoslavyalı doktorun nasihati üzerine 27 yaşında resim yapmaya başlamıştır. Doktor, Hâlid'e onun çok zor bir ameliyat geçirdiğini, herkesin bunun etkisinden kolay kurtulamadığını ancak kendisinin kültürlü ve eğitilmiş bir kişiliğe sahip olduğundan dış dünyaya tekrar iletişim kurabileceğini anlatır. Sol kolunu kaybettiğinden sonra dış dünyaya farklı bakan Hâlid, doktorun önerilerinden resim ya da yazma becerilerinden resmi seçer. Doktorun, “*Kendine en yakın görüntüyü çiz.*” cümlesi Hâlid'i çok etkiler ve resme yönelmeye karar verdiği gece hastanedeki bomboş beyaz duvarların, sevdiği yüzlerin ve sokakların tablolarıyla süslendiğini hayal eder. O gece rüyasında doktorun sesi üç kere “çiz” diyerek yankılanır. Rüyasından titreyerek uyanan Hâlid, çok bilinen bir hadiseyi hatırlar. Bunu Cebrail'in mağaraya Hz. Muhammed'in yanına gelip üç kere “oku” demesinden sonra, Peygamber'in titremesi olayına benzetir. O gecenin sabahında ise Hâlid, resim yapmak için malzeme alır. İstem dışı olarak parmakları Kosantîna'daki ipli köprü olan سيدي راشد / Sîdî Râşed'i çizer. Sidi Râşed, Kosantîna'nın beş köprüsünden evine en yakın olan köprüdür ve aynı zamanda da protestoların başlangıç yeridir. Hâlid, hiç düşünmeden ona الحنين / Özlem ismini verir. Bu, onun Tunus'ta 1957 Eylül ayında çizdiği ilk tablosudur. Bu tablo, romanın sonuna kadar onun kişiliği üzerindeki etkisini gösterir. Çünkü resmi çizdiği bu tarih, aynı zamanda Hâlid'in Si-Tâhir'in isteği üzerine daha sonradan sevdiği kadın olan Hayât'ı

nüfusa kaydettirdiği tarihe de yakındır. Aynı nedenle Hâlid'e göre bu tablo, Hayât'ın ikizidir.

أنت تكبرين هذه اللوحة بأسبوعين فقط. إنها توأمك إذا شئت

"Bu tablo sen doğmadan iki hafta önce yapılmış, sen de kabul edersen bu tablo senin ikizin olabilir."⁴⁹

Bu tablo, yaklaşık yirmi beş yıl sonra Hayât'la tekrar önem kazanır. Bu defa Hayât, tablonun önünde durmaktadır ve aslında kendi ikizine baktığının farkında bile değildir. Hâlid, Hayât ile ilişkisinin ilerlemesiyle tabloya olgunluk, yenilik ve hayat katmak ister, ancak onun Yahudi olan arkadaşı روجيه نقاش / Roje Nakkâş onu uyarır ve ona geçmişle uğraşmaması gerektiğini anlatır. Çünkü o tablonun, tarihsel bir değeri vardır. Tabloya eklenen veya ondan eksiltelen herhangi birşey, onu kimsesizliğin sahte anılarına çevirir. Buna bir çözüm bulmak isteyen Hâlid, çözümü resmin aynısını başka bir kâğıda toprak renklerini kullanarak çizmekte bulur. Böylece birinci tablo ve ikinci tablo arasında belirgin fark yaratmış olur. Birincinin hedefi sadece ona resmi öneren doktorun ilgisini çekmek iken, ikincisi gizli hayallerini yaşamak içindir. Birincisi tarihe girmek ya da yaşamak değil, sadece umutsuzluktan uzaklaşmak için yapılmışken, ikinci tablo Hâlid'in sevgilisini yansıtmaktan başka birşey için yapılmış değildir. Bu tablonun ömrü Hayât ile Hâlid'in ilişkisi bitene kadardır. Çünkü Hâlid bu tabloyu, Hayât'ın evliliğinden sonra kendisine hediye etmiştir ve böylece tablodan sonsuza kadar

⁴⁹ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 117.

kurtulmuştur. Hâlid için tablonun hikâyesi; Hayât'ın doğumuyla başlar, yıllar sonra onunla tekrar kavuşunca yenilenir ve Hayât evlenince de biter. Bu tablo onun için hem vatan, hem de yirmi beş yıl süren bir ilişkinin sembolüdür.

Romanın büyük bir kısmını kaplayan ikinci tablo ise اعتذار / Özür tablosudur. Tabloda, Fransız sarışın bir kadının yüzü çizilmiştir. Kadının sarışınlığı ve hiç de masum olmayan kıpkırmızı dudakları ön plana çıkartılmıştır. Bu tablonun çizilmesinin sebebi, resimdeki kıza özür dilenmek istenmesidir. Hâlid'in, güzel sanatlarda ders veren arkadaşları onun resim sevenlerle buluşmasını ister. Konu olarak nü (çıplak) bir modelin çizilmesini isteyen hocalar, Hâlid'in böyle bir etkinliğe katılmasını isterler. Sonuçta Hâlid bunu oradaki öğrencilerle beraber çizecektir. Çıplak kadının bedenini herkes cinsel tarafsızlığı ile çizerken, Hâlid sadece kadının yüzüne odaklanmıştır. Gururu, bu resmi tüm çıplaklığıyla yapmasına müsaade etmemiştir. Çizim için verilen süre bittikten sonra, resimleri kontrol ettiği sırada kadın, Hâlid'in yaptığı resmi görünce, *“Sana sadece bunu mu ilham verdim?”* sorusuna karşılık Hâlid'in cevabı son derece ilgi çekicidir: *“Beni affet. Fırçam da tıpkı benim gibidir, çıplak bir kadını başkalarıyla paylaşmak istemez. Resim oturumunda olsa bile...”*⁵⁰

Daha sonra Hâlid, ona bir özür borcu olduğunu düşünerek kadını evdeki atölyesine davet eder. Paris'te 16. Cadde'de oturan Hâlid'in evinde çok büyük ve muhteşem bir atölyesi bulunmaktadır. Büyük camlı balkon, Paris'in değişen gökyüzüne ve Sen Nehri'ndeki Mirabeau Köprüsü'ne açılmaktadır. Bu kadın, daha önce adı geçen Katrin'den başkası değildir. Daha sonra Katrin, tüm davetkârlığıyla, Hâlid'e atölyenin

⁵⁰ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 95.

bir ilişkiye başlamak için en uygun yer olduğunu söyler. O gün, bu cümleyle aralarındaki ilişki başlar.

Fransa’da on yıldan fazla yaşayan Hâlid, Mirabeau köprüsünü o güne kadar hiç çizmemiştir. Çünkü o, her gün görülen şeylerin değil de, kişi için değerli olan ve bir daha görülemeyecek şeylerin çizilmesinin daha doğru olduğuna inanmaktadır, bu nedenle de Mirabeau köprüsünü hiç resmetmemiştir. O, sadece Kosantîna’nın beş köprüsüne odaklanmıştır. Bunun nedeni de vatanına duyduğu özlemdir. Resimlerde kendini köprüye benzetir, sanki havada duran ve iki taraftan bağlanmış bir insan köprüsüdür. Hiçbir tarafa ait olmayan iki kaldırım, iki kıta gibi... Aynı zamanda köprü; endişelerini, korkularını ve baş dönmelerine sebep olan kesilmiş kolunu yansıtır. Hâlid, eleştirmenler tarafından, -özellikle batılı eleştirmenler- Cezayirli kimliği reddedilen ama sanat yeteneğine saygı gösterilen en iyi Cezayir sanatçısı olarak seçilmiştir⁵¹. On gün süren sergisine sadece Fransız basını ve bir kaç göçmen Arap dergisi ilgi göstermiştir. Cezayir basını ise onun bu sergisine aldırılmayıp ihmal etmiştir. Hatta kendine söz veren gazeteci arkadaşı bile sergisine gelmeyip, Cezayir’de devrimin yıl dönümü için düzenlenen, çıplak dans edilen ve çalgı çalınan Afrika festivaline gitmiştir. Başa gelen yeni rejim ve arkadaşları da aynı düşüncededir. Yani onlar da sanata gerektiği özeni göstermemektedir. Özellikle Sî-Şerîf’in onu yemeğe davet edip diğer Sî’lerin karşısında onunla övünürken sanatla ilgilenmesi, sanata değer vermelerinden öte seçkin insan grubuna girebilmek içindir. O nedenle Hâlid, aşağılanmaktansa egoistçe davranmayı

⁵¹ Bkz: a.e., s. 179.

yeğlemiştir. Çünkü sanatçılara değer göstermeyen ülke, cahillerin ayakları altında ezilir.

Yazar sol kolunu kaybettikten sonra genel ortamlarda ve insanların önünde utanırken, atölyesinde bu özrünü unutup kendini tamam bir insan gibi hisseder, kolu kesilmemiş ve hala iki kolluymuş gibi davranır. Onun bu davranışı daha önce bahsettiğimiz köprü resmini adeta açıklar. Tek kollu biri olarak acaba hangi medeniyete ya da hangi ırka asılı kalmıştır? Kendini nereye ait hissetmektedir? Aslında o, tek kolu ile resim çizen ve dünyayla dalga geçen biridir. Bunun kanıtı olarak ise, bir buçuk ay içinde çizdiği on bir adet tablo gösterilebilir.

Sonunda Hâlid bu tabloları çizmekle meşgul olarak yirmi beş yıl geçirdikten sonra hepsini Katrin'e hediye etmeye karar verir. Çünkü hiçbir şeye özlem duymuyordur artık. Kosantîna'ya, sağlam koluyla tuttuğu o köprünün başlangıç yerine gidiyordu.

Resim ve yazarlık arasında gidip gelen ve ressamı çok kıskanan Hâlid'in aslında daha baştan beri edebiyata da ilgisi vardır. Kalemle daha açıklayıcı, daha yaralayıcı ve daha dürüst bir araç olduğunu düşünmektedir. Lise yıllarında öğretmenleri, kendisini Fransız edebiyatında çok başarılı bir geleceğin beklediğini söylemelerine rağmen, Yugoslavyalı doktor ressamlık ve yazarlık olmak üzere iki tane tercih sunduğunda Hâlid daha önce hiç denemediği bir şeyi tecrübe etmek istediği için resmi tercih etmiştir. Resimle ilgilendiği yıllar içinde edebiyattan da uzak kalmayan Hâlid, ülkesi Fransız işgali altında iken Arapça eğitim yapılmadığı halde Arap edebiyatıyla uğraşmaya devam etmiştir. Eline geçen her şeyi okumuştur. Ülkesi bağımsızlığa

kavuştuktan sonra ise kültür devrimi bekleyen Hâlid, Sanayi Devrimi gerçekleşince durumu kabullenemeyerek çok zorluk çekmiştir ve kendisine sunulan her makamı reddetmiştir. Ama en sonunda Arap edebiyatıyla uğraşan bir yayın evinden sorumlu olmayı kabul edip daha büyük bir şok ile karşılaşmış, daha önce de belirtildiği gibi kendisinin yaptığı düzenlemeyle de kendisinden yeni rejimi eleştiren cümlelerinin kaldırılması istenmiştir. Dönemin kitaplarını zaten faydasız, tarihi geçmiş konserve benzeten Hâlid bu duruma dayanamaz ve yayınevinden kurtulup ülkeyi terk eder. Resme âşık olan Hâlid, yazarlıktan uzaklaşamaz. Her iki sanattaki beyaz arka plan ona cazip gelir ve kendisini her zaman yaratıcılığa sürükler. Romanların gizli mesajlar verdiğine inanan Hâlid, anlatıcı yazar olarak yirmi beş yıl öncesinde cephedeki tecrübelerini hatırlatan delice ilişkisinden altı yıl sonra bu romanı yazarak ona gönderme yapar. Ellili yaşlarında olan Hâlid, bu yaştan sonraki yazarlığını bir olgunlaşma evresine ve bir şehvete benzetir. Hayât'tan önce yazmaya değer birşey olmadığını söyleyen Hâlid, bu romanında ondan artık nefret ettiğini belirtirken romanın aslında Hayât'a doğrultulmuş bir silah olduğunu söyleyerek onu öldürmek ister. Kendisi her şeyin başlangıcını önemli bir tarihe bağlamayı sevdiğinden dolayı bu romanın yazılış tarihini de Cezayir'in kurtuluşunun 34. yıl dönümüne denk getirir. Romanda, Fransız dilinde çok başarılı olmasına rağmen Arap dilini tercih etmiştir.

معك رحمة أكتشف العربية من جديد. أتعلم التحايل على هيبتها، أستسلم لإغرائها السري، لتعاريجها،

لإيحاءاتها

“*Seninle Arapçayı tekrar keşfetmeye başladım, Arapçanın büyüklüğünden dolayı onun kelimeleriyle oynamayı öğrendim, onun gizemine ve anlamının büyümesine kapılıyorum.*”⁵²

Eleştirmenler onu eleştirmeden önce şu cümleleri kurmuşlardır:

سيقول نقاد يمارسون النقد تعويضاً عن أشياء أخرى، إنَّ هذا الكتاب ليس رواية، وإنما هذيان رجل لا علم له بمقاييس الأدب. أؤكد لهم مسبقاً جهلي، واحتقاري لمقاسيهم. فلا مقياس عندي سوى مقياس الألم، ولا طموح لي سوى أن أدهشك أنت، و أن أبكيك أنت، لحظة تنتهين من قراءة هذا الكتاب

“*Başka işler yapmak yerine eleştirmenlik yapanlar belki şöyle diyeceklerdir: Bu kitap roman değil, sadece edebiyat ölçütleri hakkında hiçbir fikri olmayan bir adamın sayıklamalarıdır. Ama ben onlara şimdiden cehaletimi gösterip edebiyat ölçütlerini aşağılayarak söylüyorum, benim için acı ölçüsünden başka bir ölçü yok ve bu kitabı okumayı bitirdiğin anda seni şaşırtmaktan ve ağlatmaktan başka bir hedefim de yok.*”⁵³

2.1.2.3. Yazarlık

Ana kahraman Hâlid’in sevgilisi olan Hayât, yazarlıkla uğraşmıştır. Babası onun doktor ya da öğretmen olmasını isterken, kendisi yazarlığı tercih etmiştir. Hikâye ve roman türlerinde yazmaktadır. Birinci romanını, Hâlid ile tanışmadan iki yıl önce, ikincisini ise Mun’atıfu’l-Nisyân, Hâlid’le olan ilişkisinin bitiminden altı yıl sonra yazmıştır. Hatta onun ikinci romanı, Hâlid’in yazarlığa başlama nedenidir. Hiçbir Cezayir gazetesini okumayan Hâlid, tesadüfen bir gazete okurken Hayât’ın ikinci

⁵² Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 218-219.

⁵³ Aynı eser, s. 386.

kitabının tanıtımı için kullanılan tam sayfa kapak fotoğrafını görür. Fotoğrafta Hayât, yeni görünümü ile eskileri unutmuş bir poz verince Hâlid, Hayât'ın meşhur bir sözünü hatırlayarak bu kitabın aslında kendisine gizli bir mesaj olduğunu algılamıştır. Hayât'ın o meşhur sözü şudur:

في الحقيقة كل رواية ناجحة، هي جريمة ما نرتكبها تجاه ذاكرة ما، وربما تجاه شخص ما، نقلته على
مرأى من الجميع بكاتم صوت. ووحده يدري أنّ تلك الكلمة الرصاصة كانت موجّهة إليه

“Her başarılı roman aslında bir katliamdır. Bu katliam istediğimiz anıya ya da kişiye yöneliktir. Bu, herkesin içinde onu sessiz bir silahla öldürmeye benzer. Kelimeler ona bir kurşun gibi yönelir ve bunu sadece kendisi hisseder.”⁵⁴

Onun bir diğer sözü ise şöyledir:

إنّنا نكتب الروايات لنقتل الأبطال لا غير، وننتهي من الأشخاص الذين أصبح وجودهم عبئاً على حياتنا.
فكلّما كتبنا عنهم فرغنا منهم.. وامتلاتنا بهواء نظيف

“Roman yazma nedenimiz, kahramanları öldürmekten başka bir şey değildir. Hayatımızda varlıkları artık yük olan insanlardan kurtulmak için roman yazarız, ne kadar çok yazarsak onlardan o kadar boşalıp temiz hava ile dolarız.”⁵⁵

Şehit kızı olan Hayât, her şeyin bir minnet ve yardım olduğunu kabullenip sadece yazarlığın kendisine ait olduğunu söyler. Roman türünü seçme nedeniyse, kendi iç dünyasını düzenlemektir. İç dünyamızı eve benzeten Hayât, nasıl evi temizleyip bazı koltuklardan kurtuluyorsak aynı şekilde içimizdeki bazı duygulardan da kurtulmamız

⁵⁴ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 18.

⁵⁵ Aynı eser., s. 18.

gerekmektedir. Aynı zamanda yazar, her zaman doğruların söylenmemesi gerektiğine inanır, çünkü doğrular yalnızca tarihçilerin uzmanlık alanıdır.

2.1.3. Aşk

Aşk her romanın temel parçası olmasa bile romanlar için önemli bir unsurdur. Yazar, romanda aşkı fazlaca işleyip ön plana çıkarmaktansa, romandaki olayların gelişmesini sağlayacak yardımcı bir unsur olarak kullanmıştır. Yazar, okuyucunun ilgisini çekmek için romanın başından sonuna kadar aşkın sıcaklığını ve saflığını korumuştur. Hâlid'den sonra en önemli karakter olan Hayât'ın Hâlid'le arasında beden ilişkisi yok denilecek kadar azdır. Aynı zamanda yazar, aşkı hüznün ile karıştırarak kullanmıştır ki bu, okuyucunun roman kahramanı ile empati kurmasını sağlamıştır. Farklı duyguların birbirleriyle karıştırılarak verilmesi, Arapların ve Arap olmayanların aşkı tasvir etme konusundaki yeni bir yöntemidir. Bu yöntem, okuyucuyu sürekli bir beklenti, tereddüt ve karışıklık içinde bırakmaktadır.

Bu romanda, aslında her şey kaderin hazırladığı bir tesadüfle başlamıştır. 27 yaşında olan Hâlid cephede sol eline iki kurşunun isabet etmesinden dolayı Tunus'a gönderilmek zorunda kalır. Bu arada cephe lideri Si-Tâhir, Hâlid'den altı aylık kızının ismini Tunus'ta olan ailesine iletmesini ve onu nüfusa kayıt ettirmesini ister. Kanama geçiren Hâlid, ölüm ve yaşam arasındayken o isme bir resulün vasiyetine, boğulan bir insanın yaşam ipliklerine, ateşi yüksek bir insanın sayıkladığı kelimeye bağlandığı gibi sayıklayarak bağlanır.

بين ألف الألم وميم المتعة كان اسمك. تشطره حاء الحرقه.. ولام التحذير.

*“Ahlâm... Senin adındaki her bir harf güzel bir anlam taşımaktadır. Adındaki elif harfi sevinci temsil eder, hâ’ harfi içindeki ateşi ve lâm ise uyarıyı temsil eder.”*⁵⁶

Hâlid kendine geldikten sonra, Sî-Tâhir’in ailesine gidip altı aylık kızını nüfusa kaydettirir ve böylece ayaklarının dibinde emekleyen küçük kız Hayât’ı ilk defa görmüş olur. Savaş nedeniyle babasının ve uzun zamandır çocuklarını görmeyen arkadaşlarının yerine Hayât’ın yanaklarına ilk öpücüğünü kondurur. Bu olaydan 25 yıl sonra (Hâlid 52, Hayât ise 25 yaşlarındayken) Paris’te kendi sergisinde Hayât’ın ikizi olan tablonun önünde beklediğini gördükten sonra aralarında bir etkilenme olmuştur. Kızın ilgisini Hâlid’in sol kolunun olmaması çekerken, Hâlid’in ilgisini ise kızın kolundaki bilezik çekmiştir. Cezayir’in geleneksel sembol bileziği, Hâlid’e hem Kosantîna’yı hem de annesini hatırlatmıştır. Aslında ne Hayât resmi pek seven biridir, ne de Hâlid kendinden küçük kızlardan hoşlanan biridir. Ancak Hâlid ona daha görmeden âşık olmuştur. Hayât’ın sevimli siması onu çok etkilemiştir. Hayât, sanki daha önce Hâlid’in âşık olduğu bir kadına benzemektedir. Hayât’ın güzelliği, açık alnı, siyah doğal kaşları, gizemli gülüşü, kırmızı dudakları ve iri ela gözlerinde saklıdır. Hayât ise anormal detaylara sahip normal bir kızdır. Kızdan hoşlanan Hâlid, eski lideri olan Si-Tâhir’den utanınca bu ilişkiye devam edemeyeceğini düşünerek Hayât’ı hafızasından silmeye karar verir. Hayât’ın Hâlid’e bağlanma sebebi ise hayatındaki kayıp olan bölümü onda bulmasıdır. Baba sevgisi.

⁵⁶ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 37.

Hâlid'in de Hayât'a bağlanma sebebi, eskileri unutup yeni bir hayata başlamak istemesidir. Paris'te sergide sadece on beş dakika süren sohbetten sonra Hâlid, Hayât'la tekrardan konuşmak için telefon numarasını almak ister. Ancak direkt konuşmaktan utanınca kızla gizli bir şekilde konuşur ve sonunda bu konuda başarılı olur, Hayât ikinci kere buluşmak için ondan randevu alır. Randevu günü, Hayât'ın amcası da aynı sergiye gelince buluşma bir gün sonraya ertelenir.

التقينا إذن

قالت

مرحبا.. آسفة، أتيت متأخرة عن موعدنا بيوم

قلت

لا تأسفي.. قد جئت متأخرة عن العمر بعمر

قالت

كم يلزمني إذن لتغفر لي

قلت

ما يعادل ذلك العمر من عمر

“Öyleyse buluşalım.

Dedi:

Merhaba. Özür dilerim, randevumuz dündü ve ben randevumuza geç geldim.

Ben:

Özür dileme. Ömürden bir ömür geç geldin zaten.

Dedi:

O zaman beni affetmen için ne kadar süre gerekiyor.

Ben:

Geçen ömrün bedeli kadar.”⁵⁷

Sergi bitince buluşmalarını Hayât’ın okul, Hâlid’in ise çalışma programına göre oluştururlar. Bazen öğrenci kafelerinde, bazense Hâlid’in evine yakın kafelerde buluşurlar. Kendisine bir ressamın âşık olmasını isteyen Hayât, bu hayalini gerçekleştirip Hâlid’i kendisine delice âşık edebilmiştir.

كنت أحلم أن يحبّتي رسّام. قرأت عن الرسّامين قصصاً مذهشة. إنهم الأكثر جنوناً بين كل المبدعين. إنّ

جنونهم متطرّف .. مفاجئ ومخيف

⁵⁷ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 85.

“Beni bir ressamın sevdiğini hayal ederdim. Ressamlar hakkında muhteşem hikâyeler okumuştum. Yaratıcıların arasında en deli olanlardı. Delilikleri aşırı... âni ve korkunç.”⁵⁸

Buraya kadar ilişkilerinde her şey güzel giderken, Hayât’ın yaz tatilinde iki aylığına memleketine geri dönmesi gerekir. Hayât Cezayir’de evden eve davetten davete gezerken, Hâlid Paris’te aşk acısı çekmektedir. Bu arada Hâlid’in arkadaşı Ziyâd, Paris’e gelir. Birlikte, eskiden gittikleri yerlere gidip sohbet ederek eski günlerini yâd ederler. Hayât da iki ay sonra Paris’e dönünce Ziyâd ile karşılaşır. Hâlid Ziyâd’a, Hayât’ı arkadaşı olan yazar bir kadınla tanıştırmak istediğini söyleyince Ziyâd,

أنا أكره النساء عندما يحاولن ممارسة الأدب تعويضاً عن ممارسات أخرى.. أتمنى ألا تكون صديقتك هذه

عائساً، أو في سن اليأس .. فأنا لا صبر لي على هذا النوع من النساء

“Başka işlerle uğraşmak yerine edebiyat yapan kadınlardan nefret ederim... Umarım bu arkadaşın evde kalmamıştır ya da menopozda değildir... Çünkü böyle kadınlara sabrım yoktur.” der.⁵⁹

Daha sonra bu cümlesinden çok pişman olacak olan Ziyâd, bunun farkında değildir. Lokanta kapısından yeşil elbisesiyle giren Hayât, daha ilk bakışta Ziyâd’ın ilgisini çekmiştir. Daha sonra Hayât, Ziyâd’ın şiirlerini ezbere okuyunca da Ziyâd mest olmuştur.

⁵⁸ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 142.

⁵⁹ Aynı eser, s. 197.

التقنيما إذن

الذين قالوا وحدها الجبال لا تلتقي أخطأوا. والذين بنوا بينها جسوراً لتتصافح دون أن تنحني، لا يفهمون شيئاً في قوانين الطبيعة. الجبال لا تلتقي إلا في الزلازل والهزات الأرضية الكبرى. وعندها لا تتصافح، بل تتحول إلى تراب واحد

“Öyleyse buluştunuz. Sadece dağlar kavuşamaz diyenler yalan söylemişler, eğilmeden kavuşmaları için aralarında köprü kuranlar doğa kurallarından bir şey anlamazlar, sadece depremlerde ve büyük yer sarsıntılarında buluşur dağlar, işte o zaman kavuşmadan aynı toprağa dönüşürler.”⁶⁰

Orada, Hayât ve Hâlid arasında bulunan ikili aşk bir aşk üçgenine dönüşmüştür. Üçü de aşk elektriğinin içinden geçmiştir. Kendini fizik âlimine benzeten Hâlid, yarattığı canavarı kontrol edememektedir. Aslında onların hikâyesini kendi elleriyle yazmıştır. Hâlid’e göre birbirlerine âşık olmaları çok normaldir. Ziyâd henüz Hâlid’den 12 yaş küçük olup etkileyici bir duruşa sahipken, Hayât ise daha gençliğinin baharında olan güzel bir yazardır. Artık bu aşkın kesinleşmesi için bir kişinin aradan çıkması gerekmektedir. Bu arada Hâlid, sergi nedeniyle on günlüğüne Gırnata’ya gitmek zorunda kalır. Bu sürede Hayât’tan uzak olmasına rağmen Hâlid, yazdığı mektuplarla onu kuşatmak istemektedir.

أريد أن أحبك هنا. في بيتِ كجسدك، مرسوم على طراز أندلسي

أريد أن أجلس إلى جوارك، كما أجلس هنا على حافة بركة ماء تسبح فيها سمكات حمراء، و أتأملك مدهوشاً

⁶⁰ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 198.

أستنشق جسدك، كما أستنشق رائحة الليمون البلدي الأخضر قبل أن ينضج

أيتها الفاكهة المحرّمة .. أمام كل شجرة أمرّ بها، أشتهيك

“Burada seni sevmek istiyorum. Senin bedenine benzeyen EndülüS tarzında resimlenmiş bir evde.

Senin yanı başına oturmak istiyorum, kırmızı balıkların yüzdüğü havuzun kenarına oturduğum gibi, seni şaşırarak izlemek istiyorum.

Bedenini koklamak istiyorum, henüz olgunlaşmamış yerli yeşil limonu kokladığım gibi.

Yasak meyvem... Her ağacın önünden geçtiğimde... Seni özlüyorum.”⁶¹

On gün geçince Paris’e tekrar dönen Hâlid, sergisi başarılı olmasına rağmen mutlu değildir. Bu aşk yüzünden içi kanamakta ve kıskançlık duyguları artmaktadır. Ziyâd ve Hayât’ın yüzlerine bakarak aralarında bir şeyler olup olmadığını anlamak isteyen Hâlid, Ziyâd’ın tedirginliğini çok iyi anlamıştır. Hayât’ın kendisine sıcak davranmasının sebebini ise suçluluk duygusu hissetmesine bağlar. Bu aşk üçgenini bermuda şeytan üçgenine benzeten yazar, herkesi bir çıkmaza sokmaya çalıştığının da farkındadır. Yarım olarak yaşanacak mutluluklara inanmayan Ziyâd, Paris’i terk eder. Hayât ile daha fazla yakınlaşacağına inanan Hâlid, tam tersiyle karşılaşmıştır. İlk önce haftada bir defa konuşurlarken daha sonra iki haftada bir defa, sonra ayda bir defa olmak üzere gün geçtikçe daha az konuşmaya başlamışlardır. Böylece altı ay geçmiştir. Hâlid’i hüzün

⁶¹ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 218.

dolu bir yıl beklemektedir. İlk önce Ziyâd'ın şehit olduğu haberi gelir, sonrasında ise Hayât'ın düğün davetiyesi onu şok eder. Hayât, Cezayir'de bir Si ile evlenmektedir. Adamın ikinci evliliğidir ve Hayât onun kızı yaşındadır. Adamın hem Cezayirli, hem de yabancı metresleri vardır. Ayrıca hem siyasi, hem de ahlaki olarak kötü bir ünü vardır. Acılar içinde yaşayan Hâlid, Hayât'ı sadistlikle suçlamakla yetinmeyip Nazilikle de suçlar ve şöyle der:

لو خَلَّفَ هتلر ابنة في هذا العالم .. لكنتِ ابنته الشرعية

“Hitlerin bir kızı olsaydı... Kesinlikle yasal kızı sen olurdun.”⁶²

Düğünden sonra Hayât ona ilk defa onu sevdiğini söylemesine rağmen buna tepki veremeyen Hâlid, Hayât'a kendi ikizi olan tabloyu hediye ederek ondan sonsuza kadar uzaklaşır. Aslında bu Hâlid'in hediyesi değil, kaderin onlara yirmi beş yıldır vermek istediği bir hediyedir. Ama Hâlid, ona asıl hediyesinin bir kitap olacağını söyleyip bu romanı yazmaya başlar.

عندما نحب فتاة نهبها اسمنا. عندما نحب امرأة نهبها طفلاً. وعندما نحب كاتبة .. نهبها كتاباً. سأكتب من

أجلك رواية

“Bir genç kızı severken ona ismimizi hediye ederiz, bir kadını severken ona bir çocuk, bir kadın yazarı severken ise bir kitap hediye ederiz... Senin için bir roman yazacağım.”⁶³

⁶² Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 342.

افترقنا إذن

الذين قالوا الحبّ وحده لا يموت، أخطأوا

والذين كتبوا لنا قصص حبّ بنهايات جميلة، ليوهمونا أنّ مجنون ليلي محض استثناء

عاطفيّ .. لا يفهمون شيئاً في قوانين القلب

إنّهم لم يكتبوا حبّاً، كتبوا لنا أدباً فقط

العشق لا يولد إلاّ في وسط حقول الألغام، وفي المناطق المحظورة. ولذا ليس انتصاره دائماً

في النهايات الرصينة الجميلة

إنّه يموت كما يولد.. في الخراب الجميل فقط

“Öyleyse ayrıldık.

Ölümsüz sadece aşktır diyenler, yanlış söylemişler.

Bize mutlu sonla biten aşk hikâyeleri yazanlar, Leyla ile Mecnun bir istisnadır diyerek aldatmışlar, onlar kalp kurallarından bir şey anlamıyorlar.

Onlar bize aşk değil, edebiyat yazmışlar.

Aşk mayınlı arazide, yasak bölgelerde doğar bu yüzden her zaman mutlu sonla bitmez.

O...sadece güzel harabelerde... Doğduğu gibi ölür.”⁶⁴

⁶³Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e, s. 375.

⁶⁴ Aynı eser., s. 379.

15 Nisan 1981’de başlayan ilişkileri, Hayât’ın 15 Temmuz 1982’de evlenmesiyle biter. Yaklaşık bir buçuk yıl süren ilişkileri, Hâlid’in hayatını alt üst ederek bu romanı yazmasına neden olur.

2.1.4. Cinsellik

Romanda, yazarın cinselliği öne çıkardığı ifadeler dikkat çekmektedir. Devrimden önce cinselliğe yönelme nedenleri yoksulluk ve sefalet olurken, devrimden sonra ise zenginlik olmuştur.

Devrimden önce cinselliğe örnek olarak, ana karakter Hâlid’in babasının eşi daha hayatta olmasına rağmen yıllar boyunca genel eve (دار مغلفة) gitmesi verilebilir. Bu durumu öğrenen babaannesi duruma tepki göstermek yerine çok bilinen bir cümle söyleyerek gelinini sabra ve kabullenmeye davet etmiştir. Bu cümle şöyledir:

إِنَّ مَا يَفْعَلُهُ الرِّجَالُ ... طَرَزَ عَلَيَّ أَكْتَافَهُمْ

“Erkeklerin yaptıkları... Omuzlarında yamalanmıştır.” yani “elinin kiridir”⁶⁵

Ama kocasının bu yaptıklarını kabullenemeyen kadın, bu duruma kahrolarak hastalanıp hayatını kaybeder. Aslında bu durum sadece Hâlid’in annesinin durumu için geçerli değil, Cezayirli kadınların tümü için de geçerlidir. Burada Hâlid’in annesi, Cezayirli kadınları temsil etmektedir. Evde ona eş olmaktan fazla hizmetçilik yapan bir kadın olmasına rağmen her erkeğin birden çok kadınla ilişkisi vardır. Ana kahraman

⁶⁵ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 314.

Hâlid'in hayatı, babasının hayatından çok da farklı değildir. Paris'te yaşadığı süre zarfında, tesadüfen tanıdığı Fransız bir öğrenciyle yaşadığı ilişki sadece cinsellik üzerine kurulmuştur. Sanat yoluyla tanışan ikilinin daha sonra birbirlerine şehvet beslemesiyle ilerleyen ilişkileri, cinsellik boyutuna dönüşür. Aralarında belli kurallar koyarak bu ilişkiyi daha zevkli hale getirirler. Sahiplenmeme, özgürlük ve sorumsuzluk gibi kurallar. Bu kurallar da iki tarafın birbirine bağlılığını değil, özgürlüğünü ifade etmektedir. Genelde Hâlid, Katrin'i geçmişte yaşadıklarını unutmak için kullanmaktadır. Daha sonra da Hayât'tan dolayı duyduğu aşk acısını unutmak için kullanmıştır. Yazar her ne kadar Hayât'la sadece duygusal bir ilişkide olduğunu vurgulamak istese de, bu ilişkinin cinsellik tarafını ihmal ediyor değildir. Katrin ile yaşadığı ilişki, çok daha ileri boyutta olmasına rağmen, romanda bu çok fazla detaylandırılmamış; ancak Hayât ile yaşadığı küçücük bir öpücük sahnesi sayfalarca anlatılmıştır. Öyle ki kahraman artık yatağında bile Hayât'a yer ayırmıştır. Her sabah onu hatırlayarak uyanıp hayatına devam eden Hâlid, Katrin'le ilişkisi sırasında bile onu hayal etmektedir. Aslında bu hisler sadece Hâlid tarafından değil, her ne kadar saklamaya çalışsa da Hayât tarafında da beslenmektedir. Buna ispat olarak da, Hayât'ın evleneceğini duyan Hâlid'in üzülmeye üzerine Hayât'ın ona söylediği şu cümle gösterilebilir:

ولكن سأكون لك ما دمنا فيها. سنتحدثهم على مرأى منها .. ووحدها ستعرف أنني أمحك ليلتي الأولى..

أيسعدك هذا

“Orada (Kosantîna’da) olduğumuz süreçte, herkese meydan okuyacağız ve sana ilk gecemi hediye ettiğimi sadece o(Kosantîna) bilecek.. Bu seni mutlu eder mi?”⁶⁶

Hayât’ın düğün günü Hâlid, onu son defa yatağında çıplak bir şekilde hayal eder ve artık bu düşünceleri Hayât’ın eşine bırakmaya karar verir ve bunu şu şekilde dile getirir:

فبعد اليوم لن تكوني لي، وستنتهي هذه اللعبة الموجهة الحمقاء التي لم تكن هوايتي قبلك

“Bugünden sonra artık benim olmayacaksın, senden önce hiç tanımadığım bu acı verici, saçma olan oyun artık sonlanacak.”⁶⁷

Aşk acısı çeken Hâlid, sevdiği kadın Hayât’ın düğününden sonra da her gece başka bir kadın ile beraber olup onu kafasında öldürmek istemektedir.

Romanda cinselliğin farklı bir boyutu da Hâlid’in arkadaşı olan Ziyâd’ın yazdığı şiirlerde görülür. Paris ziyaretinde Hayât’tan hoşlanıp uzun süredir şiir yazmamasına rağmen büyük bir coşkuyla tekrar şiir yazmaya başlamıştır. Bu şiirler oldukça fazla cinsellik içermektedir.

على جسدي مرّري شفتيك

فما مرّروا غير تلك السيوف عليّ

أشعليني أيا امرأة من لهب

يقربنا الحب يوماً

⁶⁶ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 278.

⁶⁷ Aynı eser, s. 332.

يباعدنا الموت يوماً

ويحكمننا حفنة من تراب

تقربنا شهوة للجسد

ثم يوماً

يباعدنا الجرح لَمَّا يصير بحجم جسد

توحدت فيك

أيا امرأة من تراب ومرمر

سقيتك ثم بكيت وقلت

أميرة عشقي

أميرة موتي

تعالى

Dudaklarını bedenimin üzerinde yürüt

Daha önce bedenimin üzerinde o kılıçlardan başka bir şey yürümedi

Ateşlendir beni alevden olan kadın

Aşk bizi bir gün yaklaştırırken

Ölüm bir gün uzaklaştırır

Bir avuç topraktır hükmümüz...

Bedene şehvetimiz bizi yaklaştırır

Ve bir gün

Bedenimizin büyüklüğünde olan yara bizi uzaklaştırır

Seninle birleştim

Topraktan ve sudan oluşan kadın

Seni sularken ağlayıp şöyle dedim...

Aşkımın prensesi

Ölümümün prensesi

*Gel!*⁶⁸

لم يبق من العمر الكثير

أيتها الواقعة في مفترق الأضداد

أدري

⁶⁸ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 259.

ستكونين خطيئتي الأخيرة

حتى متى سابقى خطيئتك الأولى

أسألك

لك متسع لأكثر من نهاية

وقصيرة كل النهايات

إنّي أنتهي الآن فيك

فمن يعطي للعمر عمراً يصلح لأكثر من نهاية

Ömürden bir şey kalmadı

Zıtların kavşağında duran kadın

Biliyorum

Son günahım olacaksın

Soruyorum sana

Ne zamana kadar ilk günahın olacağım

Çok başlangıç için bol vaktin var

Bütün sonlar ise kısa

Ben şimdi sende bitiyorum

Kim ömre ömür katarsa sonradan daha fazlasına kavuşur...⁶⁹

Ana kahraman Hâlid, aslında aşkın kişisel olmadığını, Kosantîna şehrinin bir aşk şehri olduğunu anlatmaktadır. O sıcacık tembel sabahlar, hiç bitmek bilmeyen o tatlı öğle (şekerleme) uykularıyla ülkeye duyulan o aşkı simgelemektedir bu şehir. Yalnız geçen o korkunç geceler, köprüler ve gizli tüneller ise adeta cinselliğe açık bir davetiyedir. Şehir yasak olan din, cinsellik ve siyaset üçgeni içinde yaşamaktadır. Yazar, bu üçgeni Bermuda şeytan üçgenine benzeterek herkesi içine çekip boğduğunu anlatmaktadır.

هنالك أكثر من امرأة هنا يمكن أن يمتلكها رجل دون جهد

هنالك أكثر من باب نصف مفتوح ينتظر أن يفتحه رجل

هنالك جارات تتقاطع خطواتي بهنّ مراراً في هذه البيوت العربيّة المشتركة، وأدري رغبتهنّ السريّة في

الحبّ

“Bir erkeğin çaba sarf etmeden elde edebileceği birden çok kadın vardır. Bir erkeğin açmasını bekleyen yarı açık birden çok kapı vardır. Bu Arap bitişik evlerinde defalarca karşılaştığım kadın komşularımın gizli aşk isteklerinin olduğunu biliyorum.”⁷⁰

⁶⁹ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 259-261.

⁷⁰ Aynı eser., s. 333-334.

Yazar cinselliği anlatmaya devam ederken kadınların genelde eşler tarafından sevgi ve ilgi görmediklerini, bunun da onların bakışlarından anlaşılabileceğini söyler. Cezayirli kadınların cinsellik istekleri yüzyıllardır bilinçaltında birikmektedir. Yazara göre bu duygu, sadece düğünlerde patlak verir. Cezayirli kadınlar, düğünlerde utanarak öncelikle yavaş yavaş dans ederler. Zamanla şarkılar eşliğinde giysilerinin altından baştan çıkarıcı o kadınlıklarını ortaya koyarlar. Yazar, pistte dans eden bu kadınların hallerini, yatakta aşk yaşayan kadınların hallerine benzetir. Yani sonuç olarak, Cezayirli ev hanımları sahte ve yalan aşk yaşarlar. Erkeklerin cinselliği ise herkesin bildiği ama dile getiremediği bir şekilde genel evlerde, şehrin dar sokakları arasında dolaşmaktadır. Cezayirli erkekler kapalı ama yasal olan, aynı zamanda da birden fazla kapısı olan evlerde aşk yaşamaktadırlar. Zevk ve kadından yoksun farklı şehirlerden gelen erkekler burada toplanırlar. Oradaki kadınlarsa, dört duvar arasında gençliklerini geçirip yaşlanırken elde ettikleri servetleri dağıtarak tövbe ederler. O evler aynı zamanda Hâlid'in gençlik günlerinin, gizli zevklerinin de birer sırrını taşımaktadır. Hâlid o evlere gitmeyi çok istemesine rağmen orada babasıyla karşılaşmaktan korktuğu için gidememiştir. Bu genel evler devrimden sonra ise, eğlence mekânlarının kısıtlanması ve şehirde bulunan onlarca camiye saygı gösterilmesi amacıyla kapatılmıştır. Devrimden sonra zengin erkekler daha genç, güzel ve kültürlü kızları istedikleri için, evdeki eşlerinin hallerini sormadan ikinci evliliklerini yapmışlardır. Bunun en belirgin örneği ise Hayât'ın, amcasının isteğini kabullenip kötü huylarıyla tanınmış, evli, babası yaşında olan bir Si ile evliliğinde görülebilir. Hatta zamanla durum daha da kötüye gitmiş, Cezayir halkı devlet kurumlarındaki işlemlerini yürütmek için istemeyerek de olsa

kadınlarını ve kızlarını kullanır hale gelmiştir. Bunu romandaki şu sözlerden anlamamız mümkündür:

كأن يرسل أحدهم ابنته أو زوجته .. أو أخته لتحضر له ورقة من إدارة، أو تطلب شقة أو رخصة لمحلّ
تجاريّ نيابة عنه، و هو يعلم أنّ لا أحد هنا يعطيك شيئاً دون مقابل

“Bir adamın kızını, eşini ya da kız kardeşini belge almaları için idareye göndermesi gibi, onun(adamın) yerine daire ya da ticari mağaza ruhsatı istemesi gibi, bu şeyleri kimsenin karşılıksız yapmayacağını bile bile göndermesi gibi.”⁷¹

2.2. Kişiler

Romandaki figüranlar bir kenara konursa, yazarın özel olarak yer verdiği roman kişilerinin sayısı çok değildir. Ana karakterler Hâlid ve Hayât’tır. Bu kişilerin yanı sıra, Ziyâd el-Halîl, Sî-Şerîf, Katrin ve Hassan da romanın önemli kişileridir.

2.2.1. Hâlid (خالد):

Romanın ana kahramanı, aynı zamanda anlatıcı yazarıdır. Hâlid, yaşadıklarını yazarken hikâyesinin sonundan başlar. Romana göre yıllarca Fransız işgali altında kalan Cezayir halkı, en sonunda 1945 yılında birçok şehirde ayaklanır. Hâlid de henüz 16 yaşında bir öğrenciyken protesto gösterilerine katılır. Ama protestoların bilançosu çok ağır olur. Binlerce insan şehit olurken yüz binlerce insan tutuklanır. Tutuklananlar

⁷¹ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 348.

arasında Hâlid de vardır. Tutuklu kaldığı sırada ayaklanmanın liderlerinden, aynı zamanda mahalle komşusu olan Sî-Tâhir ile tanışır ve onu kendisine örnek alır. Bir süre sonra iki gençle birlikte salıverilir, okuluna kaldığı yerden devam eder. O, aynı derslere, aynı sırada ve aynı okulda devam ederken; birçok arkadaşı ya şehittir ya da hapistedir. Hâlid 25 yaşındayken annesini kaybeder ve üç ay sonra da babası kendinden yaşça çok küçük bir kızla evlenir. Gerek annesinin ölümünden dolayı duyduğu acı ve gerekse babasının kısa bir süre sonra genç bir kızla evlenmesinden duyduğu üzüntüyle boşluğa düşer ve hayatını anlamlandırabilmek için bir yıl önce yurt sathında başlatılmış olan bağımsızlık savaşına katılır. Geride kendisini bekleyen kimsesi olmadığını düşünen Hâlid, Sî-Tâhir'e kahramanlığını ve gücünü göstermek için her fırsatı değerlendirir. Cesaretini fark eden Sî-Tâhir, ona düşmanla karşılaşacağı görevler verir. Bunları başarıyla yerine getiren Hâlid, 2 yıl sonra teğmen rütbesi alarak operasyonları tek başına yönetmeye başlar. Çok başarılı operasyonlara imza atan Hâlid, düşmanın pusu kurduğu Bâtine (باتنة) operasyonunda grubundaki mücahitlerden en iyileri şehit olurken, kendisi de sol koluna isabet eden iki mermiyle yaralanır. Kaderiyle yeniden baş başa kalan Hâlid, cepheye tekrar dönemeyeceğini anlar. Tedavi için Tunus'a gönderilir. Sî-Tâhir Tunus'a uğurlarken ona bir zarf verir. Zarfın içinde bir kâğıt ve bir miktar da para vardır. Kâğıtta Sî-Tâhir'in altı ay önce doğan ve kendisinin hiç görmediği kız çocuğuna ad olarak konacak isim yazılıdır. Para da ona hediye alınması içindir. Çok tehlikeli bir yolculuk geçirerek Tunus'a varır ve tedavi görmeye başlar. Yugoslav doktor Kaputiski tarafından sol kolu kesilmek suretiyle tedavi edilir. Halid'in kültürlü ve eğitilmiş bir insan olduğunu anlayan doktor onunla yakından ilgilenir; çok zor bir ameliyat geçirdiğini ve hayata tekrar bağlanmak için kendine bir uğraş bulması gerektiğini söyler. Ona

yazmasını veya resim yapmasını tavsiye eder. Lisedeyken hocaları Fransız edebiyatında başarılı olduğunu söylemesine rağmen o bu kez resim yapmayı kendisine uğraş olarak seçer. Bunun üzerine doktor ona:

إذن إبدأ برسم أقرب شيء إلى نفسك .. ارسم أحب شيء إليك

“O zaman sana en yakın olan şeyin resmini çizerek başla. En sevdiğin şeyi çiz.”⁷² diyerek yüreklendirir. Bu konuşmanın üzerinden daha bir ay geçmeden Hâlid ilk tablosunu bitirir ve ona الحنين – *el-hanîn* (özlem) ismini verir. Bu arada Sî-Tâhir’in ailesini de ziyaret eder ve Sî-Tâhir’in kızını nüfusa kaydettirerek Sî-Tâhir’in vermiş olduğu görevi de yerine getirir. Tunus’ta kaldığı yıllar hep resimle uğraşan Hâlid, Arap olduğu halde Arapça bilmediğinden rahatsızdır ve bu eksikliğini gidermek için bu arada kendini Arapça’ya adar.

Ülkesi bağımsızlığa kavuştuktan sonra kendisine sunulan ve herkesin peşinden koştuğu siyasi makamları reddeder. Sonunda bir yayınevinden sorumlu olmayı kabul eder. Siyasal devrimden sonra ülkenin kültürel devrimi de gerçekleştireceğini düşünen Hâlid, kendisinden yeni rejimi eleştiren yazıları silmesi ve kültürle ilgisi olmayan kitaplar yayınlaması istendiğinde şaşkına döner. Bu durumdan rahatsız olan Hâlid, kendi içinde savaşırken Filistinli bir şair olan Ziyâd’la tanışır. Ziyâd şiir divanını yayınlaması için Hâlid’in yayınevine gelmiştir. Divandaki yeni rejimi eleştiren ifadelere sert tepki gösteren Hâlid, Ziyâd’dan cümleleri silmesini ister. Hâlid ise kesik koluna bakarak:

⁷² Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 61.

لا تبتر قصائدي سيدي .. رد لي ديواني، سأنشره في بيروت

“Kasidelerimi kesmeyin efendim. Divanımı bana geri verin, ben onu Beyrut’ta yayınlardım.”⁷³ diyerek daha sert bir tepki gösterir. Ziyâd’ın bu karşılığı Hâlid’i derinden etkiler ve onu kendisine getirir. Her türlü tehlikeyi göze alarak şiir divanını yayınlamıştır. Bunun sonucunda çeşitli problemlerle karşılaşan Hâlid ülkeyi terk edip Fransa’ya gitmeye karar verir. Aslında onun sözündeki “kesme” ifadesi Hâlid’de çok ağır bir etki bırakmıştır. Bu ona kesilmiş kolunu ve hangi idealar uğruna kesildiğini hatırlatır. Böylece Hâlid, kendisini bataklığın dışına atar ve işinden ayrılır, bu ayrılışla aynı zamanda Fransa’daki yaşamının başlangıcını da oluşturur.

Hâlid, daha sonra Paris’te kendisine ait bir resim sergisinin açılışında okuyucunun karşısına çıkar. Sergiyi gezmeye gelmiş olan ziyaretçiler arasında Cezayirliye benzeyen bir kız Halid’in dikkatini çeker. Kızıdan hoşlanan Halid, daha sonra onun, bizzat kendisinin nüfusa kaydettirdiği Sî-Tâhir’in kızı olduğunu anlar. Kızın sonraki iki hafta boyunca sık sık resim fuarına gelmesiyle aralarında bir ilişki başlar. Bazen fuardan sonra Hâlid’in evinde, bazen de yakın kafelerde buluşan ikili daha da samimileşirler. Hâlid onda bazen annesini, bazen kızını, bazen de sevgilisini görürken, çoğu zaman da Kosantîna’yı görür. Öte yandan Hayât ise Hâlid’de bazen babasını, bazen de sevgilisini görür. Aralarındaki konuşmalar genelde siyaset, sevgi ve sanatla ilgilidir. Hâlid bu arada ona okuması için arkadaşı Ziyâd’ın şiir divanını verir. Bu ilişki Hayât’ın, annesiyle Cezayir’e 2 aylık bir tatile gidene kadar sürer. Bundan sonra Paris’te

⁷³ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 150.

yalnız kalan Hâlid aşk acısını gidermek için, iki yıl önce tanışmış olduğu Katrin adlı resim öğrencisi bir kızla vakit geçirir. Bu arada şair arkadaşı Ziyâd, Paris'e Hâlid'i ziyarete gelir. Tatili bitmiş olan Hayât da Paris'e dönünce tatil sırasında şiirlerini okuduğu Ziyâd'la tanışma fırsatı yakalar. Ziyâd ile Hayât arasında bir yakınlaşma olduğunu fark eden Hâlid, Hayât'la ilişkisinde acı çekmeye başlar. Daha önceden planlanmış olan Gırnata sergisi için Paris'ten ayrılmak zorunda kalır ve böylece istemeyerek de olsa onları on gün yalnız bırakır. Gırnata'da kaldığı süre zarfında serginin nasıl gittiğini haber veren, şehrin güzelliğini anlatan mektuplar göndermek suretiyle Hayât'la ilişkisini sıcak tutmaya çalışır. Gırnata'dan döndüğünde Hâlid'in gerek Ziyâd'a gerekse Hayât'a bakışı şimdi daha da kuşkuludur. Fakat birkaç gün sonra Ziyâd ülkesinin kendisine ihtiyacı olduğunu belirtip Lübnan'a döner ve kısa bir süre sonra da şehit düştüğü haberi gelir. Hâlid eski arkadaşından kuşkulandığı için pişmanlık duyar. Ziyâd'ın gitmesiyle Hayât'ın kendisine kaldığını, onun şimdi kendisine daha fazla yaklaşacağını zanneden Hâlid, bu düşüncesinde yanılır. Hayât tavırlarıyla ondan uzaklaştırmaya çalışır, daha önce her iki günde bir buluşurlarken şimdi ayda bir bile buluşamaz olmuşlardır. Bir gün Hayât'ın amcası onu telefonla arayarak, Hayât'ın evleneceği haberini verir ve onu Cezayir'de yapılacak düğünde mutlaka görmek istediğini belirtir.

Daveti kabul etmek zorunda kalan Hâlid, yıllar sonra ülkesine dönecek olmaktan dolayı tedirgindir. Henüz havaalanındayken birtakım hatıraları gözünün önünden film şeridi gibi akmaya başlar. Çocukluğundan itibaren okul yıllarını, devrim günlerini ve şimdiki halini düşünüp kıyaslar. Ne var ki, uğruna bir kolunu kaybettiği vatanına girişte

kendisine gösterilen vefasızlık, sevdiği kızın vefasızlığıyla bütünleşir. Bir yıl boyunca hayalini kurduğu kız, artık bir başkasına aittir. Hayât'ı tamamen hayatından çıkarmak ve unutmak için, onunla aynı zamanda doğan Özlem adlı tablosunu da ona hediye eder. Daha sonra Paris'e dönen ve bir daha Cezayir'e dönmek istemeyen Hâlid, ne yazık ki altı yıl sonra bu sefer kardeşinin ölümü dolayısıyla Cezayir'e dönmek zorunda kalır. Bundan sonra kardeşinin geride bıraktığı eşine ve altı çocuğuna bakmak üzere ölene dek Kosantîna'da yaşamaya karar verir.

Hâlid'in romana anlatıcı olarak seçilmesi, romanın onun bakış açısına göre biçimlenmesi, Ahlâm Mustegânimî'nin bu roman kişisine verdiği değeri gösterir. Okuyucu olaylara onun gözüyle baksın istenir, onun yaşadığı acılara ve taşıdığı duygulara vâkıf olsun istenir. Bu nedenle Cezayir'in yakın tarihiyle ilgili yazarın söylemek istediklerini, gerek bağımsızlık savaşıyla ve gerekse bağımsızlık savaşı sonrasında ilgili düşüncelerini Hâlid vasıtasıyla öğreniyoruz.

Romanda “benli” anlatım tekniği seçildiği ve bu “ben”in de Hâlid olduğu göz önüne alındığında, yazarın onunla ilgili herhangi olumsuz bir kanaat oluşmasını bu yolla baştan bertaraf etmek istediği anlaşılacaktır. Çünkü okuyucu roman boyunca Hâlid'in misafiridir, onun yakınındadır, onun sırdaşdır. O ise yiğittir, vefakârdır, vatanseverdir, yardımseverdir, diğergâmdır. Bu pozitif nitelikleri dolayısıyla okuyucu onun desteklediğini desteklemekte, karşı çıktığına karşı çıkmaktadır. Hâlid'in vatan için feda ettiği kolunun şimdi hiçbir değeri yoksa binlerce şehidin kanıyla özgürleştirilmiş topraklarda yöneticiler, kişisel menfaatlerinin peşinde koşar hale gelmişlerse; rüşvet ve yolsuzluğa gömülmüşlerse; ülkede haksızlık, adaletsizlik, sefalet almış başını gidiyorsa;

kadınlar fuhuşa sürükleniyorsa ve menfaat temini için peşkeş çekiliyorlarsa, bütün bunlar kuşkusuz Cezayir'in hiç de arzu edilmeyen bir yerde olduğunun somut örnekleridir ve okuyucu, Hâlid'in görüş alanına yansıyan bütün bunların gerçekliği noktasında hiç kuşku duymaz.

Romanda Hâlid, yaşadıkları bütün olumsuzluklara rağmen ayakta duran, gerçekçi ve fedakâr bir karakterdir. İşkenceyi ve yetimliği siyasi, sosyal, psikoloji ve tarihsel açılardan temsil eder.

Hâlid kendisine olan güvenini, önce annesini ve daha sonra da kolunu kaybettikten sonra iyice yitirir ve bu onun için büyük bir soruna dönüşür. Çelişkili bir hayat yaşayan Hâlid, annesinin ölümünden sonra yaşamdan kaçıp cepheye ölüme gider. Cezayir'i sevdiği halde oradan kaçıp Paris'e yerleşir. Orada Hayât'ı sevip, Fransız olan Katrin'le beraber olur. Vatanına düşkün olan Hâlid, sadece kendi vataniyle değil bütün Arap ülkelerinin sorunlarıyla ilgilenir.

Romanın genelinde Hâlid için Fransa'da yaşamak Cezayir'de yaşamaktan daha caziptir. Kolunu vatan için feda etmesine rağmen kendisi Cezayir'in yeni rejiminde çok saygın bir kişilik sahibi değildir. Bir idealar uğruna giriştikleri kurtuluş savaşı sonrasında düşlediği yaşamı Cezayir ona sunamaz. Yaşam yeri olarak Paris'i tercih etmesi, sadece oranın önemli bir sanat şehri olmasından dolayı değildir. Tabloların Fransa da daha çok ilgi duyulduğu doğrudur, ama onun Fransa'da yaşamayı tercih etmesinin nedeni özgür düşüncesini, hayat biçimini ve insanlığa yakışan muameleyi Fransa'da buluyor oluşundan dolayıdır. Onun Cezayir'i terk etmesinin asıl nedeniyse,

devrim sonrasında devrimin ve devrimciliğin ruhuyla hiç bağdaşmayan bir sansür mekanizmasının içine batmış olduğunun farkına varmasıdır.

Romanın sonunda ise yazar, gerçek ismini hiç dile getirmeme sebebini şöyle açıklamıştır:

لاحظي أنني لم أذكر اسمك مرة واحدة في هذا الكتاب. قررت هكذا أن أتركك بلا اسم. هنالك أسماء لا

تستحق الذكر

“Dikkat et bu kitapta ismini bir defa bile zikretmedim, seni böylesine isimsiz bırakmak istedim, bazı isimler zikretmeye değmez.”⁷⁴

2.2.2. Hayât / Ahlâm Abdu'l-Mevlâ (حياة/أحلام عبد المولى):

Romanın ikinci temel karakteri olan Hayât, aynı zamanda romanın yazılmasının ana sebebidir. Cezayir'in Fransızlara karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşında şehit düşen mücahit Sî-Tâhir Abdu'l-Mevlâ'nın kızıdır. Kurtuluş savaşı başlayınca Sî-Tâhir, ailesini daha güvenli bir ülke olan Tunus'a göndermiştir. Babası cephedeyken Tunus'ta doğan çocuğa, annesi 6 aylık oluncaya kadar Hayât diye seslenmiştir. Altı ay sonra Sî-Tâhir, Hâlid ile haber göndererek, kızın adını resmi kayıtlara Ahlâm (أحلام) olarak geçirtir. Hâlid cephede yaralanması sonrasında hayat ve ölüm arasındayken, bu isme tutunarak hayata bağlanır.

⁷⁴ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 386.

Babasının cephede şehit düşmesinden kısa bir süre sonra Cezayir özgürlüğüne kavuşur ve Hayât'ın bakımını amcası üstlenir. Daha sonra amcası Sî eş-Şerîf Fransa'ya taşınınca Hayât da aileyle birlikte Fransa'ya gider. Üniversite öğrenimini Fransa'da tamamlar. Şimdi yüksek lisans yapmakta olan Hayât, bir yandan da roman yazmaktadır. Kendi adını henüz altı aylıkken nüfusa kaydettiren Hâlid ile çeyrek yüzyıl sonra tekrar karşılaşır. Aralarında yaklaşık bir yıl süren belli belirsiz bir ilişki geçer. Ama en sonunda Cezayirli bir Sî'yle evlenir.

Hayât, tipik bir Cezayirli kızdır. Yanık teni, iri ela gözleri ve doğal kalın kaşlarıyla oldukça alımlıdır. Her şeyden önce romanın yazılmasının ana nedenidir. Anlatıcı yazar Hâlid'in ona duyduğu aşk romanın merkezini oluşturur. Ona duyulan aşk, bazen gerçek boyutuyla karşımıza çıkar, bazen sembolik yönüyle Kosantîna kentine, bazen bütün bir Cezayir'e yönelir.

Hayât'la çeyrek yüzyıl sonra karşılaşması, yazara yirmibeş yıl öncesine dönüp o zaman yaşananları hatırlama ve bunları okuyucuyla paylaşma imkânı verir. Hayât, yazar için bir yandan geriye dönüş yapma fırsatı oluştururken, diğer yandan mevcut rejime yönelik eleştirilerinin etkisini güçlü kılma aracıdır.

Hayât başlangıçta Hâlid'in kendine olan duygularına olumlu karşılık verirken daha sonra birden değişmekte ve romanın genel havası içinde antipatik görünen biriyle evliliği tercih etmektedir. Burada amcasının arzusunun bu yönde olmuş olabileceği, Hayât'ın da amcasının arzusunu yerine getirmek zorunda kaldığı düşüncesi ileri sürülebilir. Ne var ki Hayât, amcasının arzusuna istemeye istemeye boyun eğecek sıradan bir Arap kadını değildir. Kültürlü, üniversite öğrenimi görmüş, yüksek lisans

yapmakta olan biridir; daha da önemlisi iki roman yazarıdır. Bu yüzden onun Hâlid'i bırakıp Cezayirli bir Sî ile evlenmesi, kurgusal bir tesadüf değildir; tamamen bilinçli bir tercihin sonucudur ve özel bir mana taşır. Amaç olumlu profil sahibi kahraman Hâlid'in beklentilerinin gerçekleşmemesidir. Hâlid'in yaşadığı yalnızlık, özgürlük mücadelesi sırasında peşinden koşulan ideallerin, devrim sonrasının yeni yönetimi tarafından birer birer terk ediliyor oluşuyla da uyumludur. Gerek Hayât'ın Hâlid'i terk edişi, gerek yeni yönetimin Hâlid'i uzaklaştırışı, gerekse yurda gelirken havaalanında “kötü vatandaş” muamelesi görmesi, yazarın yeni yönetime karşı eleştirilerinde önemli kilometre taşlarını oluşturur. Her şeye rağmen yazar, Hayât'ın kişiliğini olumsuz açıdan gören bir yaklaşım göstermez. Bu durum, onun vatani için canını vermiş bir babanın kızı oluşu gerçeğiyle veya böyle bir babanın emanetine hürmet anlayışıyla uygunluk arz eder. Yazar Sî-Tâhir'in geride bıraktığı kızını veya oğlunu olumsuzlama yoluna gitmezken, kardeşi Sî eş-Şerîf'i olumsuzlamaktan ise kaçınmaz.

İster Hayât olsun, ister Ahlâm olsun, romanın kadın kahramanının adının önemli bir sembol olduğu kuşkusuzdur. Anne için hayatta kalma arzusu, kocasının dönüş umudu olurken, babanın koyduğu Ahlâm adı, her halde Cezayir'in bağımsızlığa kavuşacağı günlerin düşünden başka bir şey değildir. Gerek bağımsızlık sonrası Cezayir'in içine düştüğü durum, gerekse Hâlid açısından bu kızın tercihi tam bir hayal kırıklığı olur ve dolayısıyla romanın vardığı sonuç ile bu karaktere konan ad arasında müthiş bir tezat oluşturulur. Ne şehitlerin uğrunda can verdikleri idealler gerçekleşmiş, ne de Hâlid'in Hayât'tan beklentileri gerçekleşmiştir. Ahlâm ismini hayatında ilk defa duymasına rağmen bu isim Hâlid'in kulağına bir şarkı sözü gibi takılır. Bu isimden

romanda bir defa dolaylı olarak Ahlâm adının her bir harfinin güzel bir anlam taşıması kastedilerek şöyle bahsedilmiştir:

بين ألف الألم وميم المتعة كان اسمك. تشطره حاء الحرقه .. ولام التحذير

Hâlid'in Hayât ismine odaklanma sebebi ise bu ismi kendine ait hissetmesidir, çünkü Hayât başkaları tarafından Ahlâm olarak bilinmektedir. Hâlid, Hayât ismini kullanan tek erkek olmakla birlikte bu isim Hayât'ın annesi ile beraber bir sır olarak kalmıştır.

2.2.3. Ziyâd el-Halîl (زياد الخليل):

Filistinli bir şair olan Ziyâd, Cezayir'de yaşamış, lisans öğrenimini Arap dili ve edebiyatı alanında Cezayir'de tamamlamıştır. Mezun olduğu bölümde hocalık yapmaktadır. Üniversitede kendi küçük odasında yaşadığı yalnızlıktan ve hüzünden mutluluk duyan bir şairdir. Henüz otuz yaşında olan Ziyâd'ın yayımlanmış 2 divanı ve 60 kasidesi vardır. Ana karakter Hâlid ile şiir divanını yayımlamak üzere gittiği yayınevinde tanışan Ziyâd, bazı kasidelerinin içeriğiyle ilgili aralarında geçen kısa bir tartışmadan sonra Hâlid ile çok yakın arkadaş olur. Hâlid'in önce işini bırakmasının, sonra da Cezayir'i terk edip Fransa'ya gitmesinin sebeplerinden biridir. Cezayir'de kaldığı zamanlarda öğrencilerinden birine delice âşık olan Ziyâd, onun için ev alıp evlenmeye karar verir. Daha sonra kimseye ait olamayacağını anlayınca kızı terk eder. Mutlu bir evlilik yaşamını özgürlük alanını daraltıcı bulur ve bu yüzden evliliğin kendisine uygun olmadığını düşünür:

لا أريد أن أنتمي لامرأة .. أو إذا شئت لا أريد أن أقيم فيها .. أخاف السعادة عندما تصبح إقامة جبرية.

هنالك سجون لم تخلق للشعراء

“Bir kadına ait olmak istemiyorum... Ya da istersen şöyle söyleyeyim, bir kadında ikamet etmek istemiyorum... Mutluluk zorunlu bir ikamete dönüşürse böyle bir mutluluktan korkuyorum. Bazı hapisaneler vardır, hiç de şairlere göre değildir.”⁷⁵

Daha sonra aniden Cezayir’den ayrılıp, Cezayir’e gitmeden önce Beyrut’ta katılmış olduğu bir fedai örgütüne (عمل فدائي) geri döner. Beyrut’tan Paris’teki arkadaşı Hâlid ile mektuplaşmayı sürdürür. Bir süre sonra Hâlid’i ziyaret etmek için Paris’e gider. Paris’te Hâlid’in hoşlandığı kız Hayât ile tanışan Ziyâd yıllarca bıraktığı yazarlığa tekrar döner. Orada iki hafta kalmayı planlamış olan Ziyâd, kalışını bir aydan fazla uzatır. Hayât’tan hoşlanmaya başlar ve onunla sıcak sohbetleri, Hâlid’in gözünden kaçmaz ve onun kıskançlık duygularını harekete geçirir. Ancak Ziyâd, beklenmedik bir biçimde geri dönme kararı alır ve 15 yıldır görmediği ülkesine gider. Birkaç gün sonra kimliği belirsiz kişiler tarafından vurulup şehit edildiği haberi gazetelere yansır. Tellu’z-Za’ter (تل الزعتر) toplu mezarında olan annesi gibi kendisinin de mezarı meçhul olur. Ziyâd Hâlid’den ayrılırken bavulunu yanına almaz, Hâlid’e bırakır. Bavulunda yayımlanmayı bekleyen yazıları vardır ve Hâlid bunları *el-Eşcâr, Musevvedât Racul Ahabbeki* (مسودات رجل أحبك : الأشجار , Ağaçlar, Seni seven bir adamın müsveddeleri) adıyla yayınlamaya karar verir.

⁷⁵ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 145-146

Yakışıklı ve şık olan Ziyâd aynı zamanda cesur, güçlü, zeki, her zaman düşmanıyla savaşmaya hazır olan, kimseden korkmayan, vatani için her şeyi göze alan, olumlu bir karaktere sahiptir. Ölüme yenik ya da korkarak değil seve seve giden biridir.

Ziyâd karakterinin romandaki işlevi iki yönlüdür. Onun romandaki varlığıyla okuyucu, yirminci yüzyıl için Arapların en büyük davası olan Filistin meselesini yeniden hatırlar. Dürüstlüğü, sözünün arkasında duruşu ve bulunduğu makamı dolduruyor oluşuyla okuyucunun gözünde olumlu bir Filistinli imajı çizer. Yazarın, bu şahsiyetin okuyucu nezdinde saygınlık kazanmasına büyük özen gösterdiği açıktır. Romanın ana kahramanının niteliklerinden bile üstün niteliklere sahiptir ve Hâlid bunun farkında olarak Hayât'ın kendisini bırakıp ona yönelmesinden endişe etmektedir. Ziyâd karakterinin ikinci işlevi, romanı yerellikten kurtarmaktır. Onun varlığıyla bağımsızlık savaşı sonrası Cezayir, Arap dünyasının bir parçası hüviyetine bürünebilmektedir. Onun beklenmedik bir biçimde ölümü ve mücadele alanından çekilişi, okuyucuda özelde Filistin'in geleceğiyle, genelde Arap geleceğiyle ilgili olumlu bir algı oluşmasını kesinlikle engellemektedir.

2.2.4. Sî eş-Şerîf (سي الشريف):

Ana karakter Hâlid'in çocukluk ve gençlik arkadaşı olan Sî eş-Şerîf'in tam adı Muhammed eş-Şerîf Abdu'l-Mevlâ'dır (محمد الشريف عبد المولى). Fransızlara karşı yürütülen bağımsızlık savaşı sırasında abisi Sî-Tâhir ve Hâlid ile aynı safta savaşmıştır. Bu savaşta Sî-Tâhir şehit düşmüş, Hâlid bir kolunu kaybetmişken kendisi savaştan sağ salim çıkmış, daha sonra evlenip bir aile kurmuştur. Ülkenin bağımsızlığını elde

etmesinden sonra, bağımsızlık savaşının öncüsü konumunda şehit düşen abisinin ismini kullanarak siyasette ön plana çıkmaya çalışır. Bu bağlamda Hâlid ile yolları ayrılır. Yıllar sonra Cezayir'in Paris büyükelçiliğinde bir makama sahip olan Sî eş-Şerîf, aynı şehirde yaşayan Hâlid ile tekrar karşılaşır. Karşılaşmaları sadece yemek davetleriyle sınırlı kalan Sî eş-Şerîf, diğer Sî'ler yanında öne çıkabilmek için Hâlid'in sanatçı kişiliğinden yararlanma yoluna gider. Şimdi gözü bir bakanlık makamındadır. Devrim yıllarında temiz, heybetli, vefakâr ve vatansever olan Sî eş-Şerîf, devrimden sonra ağabeyinin başarıları başta olmak üzere her şeyi kişisel yarar temin etmek için kullanmaktan çekinmez. Yeğeni Hayât'ı bir Sî ile evlendirmesi de kendi pozisyonunu güçlendirme amacına yöneliktir.

Sî eş-Şerîf'in varlığının romana bir anlam derinliği kazandırdığında şüphe yoktur. Bu roman kişinin tutumları vasıtasıyla yazar, Cezayir'in geleceğiyle ilgili umut olması gereken kişilere yönelik eleştirilerde bulunmuş olur. Belki de Sî eş-Şerîf, yazarı en çok hayal kırıklığına uğratan roman kişisidir ve bu yüzden önemli bir semboldür.

2.2.5. Katrin (كاترين):

Katrin, romanın ana kahramanlarından biri olmamakla birlikte, Hâlid'in hayatının bir parçasıdır. Hâlid ile olan ilişkisi, okuyucunun Hâlid'i daha yakından tanımasına imkân verecek derecede önemlidir. Paris'te bir Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencisi olan Katrin'in Hâlid ile ilişkisi ilginç bir olayla başlar. Öğretmen arkadaşları tarafından, bir kaç resim öğrencisi ve amatör ressamla Katrin'in öğrencisi olduğu Fakültede buluşmaya davet edilen Hâlid, Katrin ile orada tanışır. Katrin burada nü portre

modelidir ve orada bulunanlar Katrin'in portresini çizeceklerdir. Herkes Katrin'i vücudunun cinsel bölgelerine ve güzel bakışlarına odaklanarak resmederken, Hâlid şaşkınlık içindedir. Henüz elektrikle tanışmamış bir ülkeye mensup olan Hâlid hayatında ilk defa ışık altında farklı poz veren üryan bir kadınla karşı karşıyadır. Utancından ya da doğulu bir Arap oluşu nedeni ile gurur yapıp kızı bütünüyle resmetmeyi reddeden Hâlid, tedirginliğini saklamak için sadece yüzüne odaklanmıştır. Oturum bittikten sonra Katrin, oradakiler tarafından çizilmiş olan portrelerine bakarken Hâlid'in çizdiği resim karşısında hayrete düşer. Ona sitemkâr bir şekilde bakıp, böyle bir resim yapmakla dişiliğine hakaret ettiğini düşünür:

أهذا كل ما ألهمتك إيّاه

“Sana verdiğim ilhamın hepsi bu kadar mı?”⁷⁶ biçimindeki sitemine Hâlid'in verdiği cevap şöyledir:

فأعذريني. إنَّ فرشاتي تشبهني، إنَّها تكره أيضاً أن تتقاسم مع الآخرين امرأة عارية .. حتى في جلسة

رسم

“Beni affedin. Fırçam da tıpkı bana benzer. Çıplak bir kadını başkalarıyla paylaşmak istemez. Resim oturumunda olsa bile...”⁷⁷

Ona bir özür borcu olduğunu düşünen Hâlid, onun bir resmini çizer, buna *özür* (اعتذار) ismini verir ve resmi görmesi için onu evine davet eder. Böylece başlayan ilişkileri daha çok cinsel arzularını tatmin üzerine kuruludur. İnsanlar kendisini Arap ve

⁷⁶ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 95.

⁷⁷ Aynı eser., s. 95.

10 yaş büyük kolsuz bir erkek ile birlikte olduğu için eleştirirler diye çekindiği için Hâlid'le insan içine çıkmak istemez; ya Hâlid'in evinde ya da kendi evinde onunla buluşmaktadır. Hâlid de Katrin'le birlikte olacağı zamanlar, bir daha evden dışarı çıkmamak için iki-üç günlük, bazen de bir haftalık alışverişini yapıp öyle eve gider.

Hâlid'in Katrin ile olan ilişkisini besleyen unsurlar olarak her ikisinin de sanatsever oluşu ve birbirlerine şehvetlerini söndüren partner olma dışında özel bir anlam yüklememeleri gösterilir. Aralarında kıskançlığa yer yoktur ve birbirlerini asla sorgulamazlar. İlişkilerinde birbirlerine karşı bağımsız ve serbest oluşları, ilişkilerinin bir nevi çimentosudur. Katrin, Hâlid ile her buluştuğunda (*Rutin* – *ينبغي ألا نقتل علاقتنا بالعادة*) *ile ilişkimizi öldürmememiz gerekir*) der. Böyle bir ilişkiyle yazar, okuyucuya âdeta sürprizlere açık bir ilişkinin, içinde heyecan barındırdığı için, kısa sürede bitmek yerine daha uzun soluklu olduğu mesajını vermektedir. Aksi takdirde kendisine uygun, birlikte insan içine çıkmaktan çekinmeyeceği bir arkadaş bulmak Katrin için hiç zor olmamasına rağmen, onun Hâlid ile olan ilişkisini bu şekilde sürdürüyor oluşunun anlamı kalmamaktadır.

Arap edebiyatında Avrupalı kadına genelde güvenilmez gözüyle bakılırken burada Katrin'in kişiliğinin pozitif çizilmesi dikkat çekicidir. Katrin güvenilir bir şahsiyet olmanın ötesinde, Hayât'ın yokluğunda Hâlid'in ıstırap çeken ruhunu rahatlatma aracıdır. Hâlid, bir daha Paris'e dönmek üzere ayrılırken, yirmi beş yıl emeğin sonunda birikmiş bütün tablolarını şimdi Katrin'e hediye etmek suretiyle, bir bakıma onun pozitif yanını ödüllendirir.

Hareketlerinde ve kişiliğinde doğal bir kadın olan Katrin'in, her zaman Hâlid'in yakın sevgilisi olma ihtimali vardı. Ama hayatını dürüm yiyerek geçiren bir kadını, duygu yetersizliği ve fazla bencilliği ile tanımlayan Hâlid, onun bir erkeğin her zaman istediği güveni ve huzuru veremeyeceğine inanarak bu fikri ortadan kaldırır. Hâlid ve Katrin'in farklı hayatları saygıyla bu zamana kadar yürüyebilmiştir. Birbirine çok zıt olan bir çifttir. Sonuçta onları, sanata sevgileri ve birbirine olan şehvetleri birleştirir. Hiçbir zaman birbirlerini anlamsızca sorgulamazlar. Bu ilişkide kıskanmaya ve sahiplenmeye hiç yer yoktur ama özgürlüklerinin olumlu yönleri vardır. Katrin, Hâlid ile her buluştuğunda “*Rutin ile ilişkimizi öldürmememiz gerekiyor.*” demektedir.

ينبغي ألا نقتل علاقتنا بالعادة⁷⁸

2.3. Eleştiri:

2.3.1. Siyasi Eleştiri:

Binlerce şehit kanıyla gerçekleştirilen devrim, bir hayali gerçekleştirmek içindi. Bu hayal özgür, bağımsız bir Cezayir içindi. Toplumsal adaleti, hukuk düzenini esas alan bir devlet modelini hayata geçirmek içindi. Ama devrimden sonra izlenen politikalar, bu yüce amaca hizmet etmedi. Yazarın burada ortaya koyduğu eleştiriler, doğrudan bir üslupla yapılmamakta, tersine devrim öncesi Cezayir anlatılmakta ve bağımsızlık için verilen mücadeleye özel olarak, yeteri kadar değinilmektedir. Daha sonra ise Devrim sonrası Cezayir'deki bazı uygulamalara temas edilmektedir. Bu uygulamalar, açıkça devrim öncesi hayali kurulan düzen ile taban tabana zıt

⁷⁸ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 77.

uygulamalardır. Ayrıca yapılan uygulamalar Devrimin ruhuyla çelişince, vatandaşın güvenini kazanabilmek amacıyla dinin kullanılma durumuna da özel olarak değinilir. Bu şekilde yazar, romandan siyasi bir eleştirinin ve mesajın ortaya çıkmasını hedeflemektedir.

Devrim sonrası yeni rejimin ilk hedefleri devrimcilere makam paylaştirmek olunca, rejimin hangi yöne gideceği baştan anlaşılmıştır. Öncelikle devrimcilere karşı olan savaşta ön sıralarda mücadele edenler ödüllendirilmiştir. Bu ödüllendirme yapılırken şehit olan askerlerin isimleri caddelere verilmiş, sağ kalan gaziler için ise makam tahsis edilmiştir. Romanda kendine sunulan bütün makamları reddeden ana karakter Hâlid, iki üç makam arasında karar değiştirerek sonunda bir yayın kurumunda görevli olmayı tercih eder. Bunun yanı sıra Hâlid'e şöförü bir araba da vermişlerdir. Yayınevinde basılmak üzere gelen kitapları tashih sırasında ondan yeni rejimi eleştiren cümleleri eserlerden çıkarması istenince Hâlid bunu kabul etmez ve kendi kişiliğiyle çelişkiye düşer, öyle ki daha sonra çok samimi arkadaşı olacak olan Ziyâd'ın kitabı, rejime karşı barındırdığı birçok eleştiriyle yayınlanınca, Hâlid görevinde zorluklar çeker. Bundan sonra ise Fransa'ya kaçış yollarını aramaya başlar.

Ana karakter Hâlid'in savaşın meyvelerini toplaması beklenirken, tam tersine olumsuzluklar ve hayal kırıklığı onu bırakmaz. Nihayet Paris'e taşınan ve orayı sürekli kendi ülkesiyle kıyaslayan Hâlid, ulaşım araçlarında bile (metro) gaziler için ayrılmış koltukları görünce orada oturmayı gururuna yediremeyip tek olan sağ kolu ile tutunmayı tercih ederek ayakta gitmektedir. Yazar bunu iç monolog tekniğiyle başarılı bir biçimde şöyle anlatır:

لا ليست هذه الأماكن لك. شيء من العزة، من بقايا شهامة، تجعلك تفضل البقاء واقفاً معلقاً بيد واحدة.
إنها أماكن محجوزة لمحاربين غيرك، حربهم لم تكن حربك، وجراحهم ربما كانت على يدك. أما جراحك أنت فغير
معترف بها هنا

“Hayır, bu yerler senin için değil, içindeki gurur kalıntıları bekleyerek bir kolla tutunmayı tercih ettiriyor, bu yerler başka savaşçılara ait, savaşından farklı savaşçılara, belki de yaralarına sen sebep oldun, senin yaransa burada tanınmıyor.”⁷⁹

Fransa eski bir düşman olduğu için onu reddedip resim yeteneğine saygı göstermekten, kendi ülkesi de savaşta kaybettiği koluna saygı gösterip onun resim yeteneğini göz ardı etmektedir. Bu da kahramanın ağzından şöyle aktarılır:

ها أنت أمام جدلية عجيبة

تعيش في بلد يحترم موهبتك ويرفض جروحك. وتنتمي لوطن، يحترم جراحك ويرفضك أنت. فأيهما

تختار

“Garip bir zıtlık karşısındasın

Yaralarını reddeden ve yeteneğine saygı gösteren bir ülkede yaşarsın

Seni reddeden ama yaralarına saygı gösteren bir vatana aitsin

Hangisini seçersin.”⁸⁰

⁷⁹ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 73.

⁸⁰ Aynı eser., s. 73.

Fransa’da yaşayan Cezayirliler ise artık Fransızca konuşmayı kabul etmiş, hatta işlerini bile Fransız iş adamlarına yaptırmaya başlamışlardır. Ancak para birimi olarak Cezayir parasını kullanmaya devam etmektedirler. Hâlid, ülkenin kimlerden ve nasıl bağımsız olduğunu hala anlayamamıştır. Ülkesine zarar veren insanların sadece ülke sınırları içinde değil, Fransa’da da olduklarını fark etmiştir. Sî- Şerîf bile artık onlar gibi olmuştur, o ve onun gibiler her nerede para ve makam kokusunu alırlarsa oraya gitmektedirler. Cezayirlilerin ileri gelenlerine sinek sıfatını veren Hâlid, Sî-Şerîf için de aynısını düşünmektedir, çünkü o şehit düşen kardeşinin ismini kötüye kullanarak belli mertebelere gelmiştir. Ortak savaş arkadaşları Sî- Mustafa da aynı yolla bakanlıkta bir makam sahibi olmuştur. Hâlid, onları herhangi bir toprakta gereksiz yere biten bitkilere benzetir, köklerini yayararak bir günde toprakları ele geçirebilen zararlı bitkilerdir onlar. Bunu da şu ifadeleriyle anlatır:

فكانوا ما أسميه النباتات الطفيلية.. أو(النباتات السيئة). كما يسمي الفرنسيون تلك النبتة التي تنمو من
اللاشي، في أي حوض أو أية تربة، وإذا بها تمد جذورها فجأة وتضاعف أوراقها وفروعها، حتى تغطي وحدها
ذات يوم على كل التربة

“Onlar asalak bitkiler olarak isimlendirdiklerim ya da (kötü bitkiler) Fransızların herhangi bir bataklıkta ya da toprakta yetişen o sıradan bitkiyi adlandırdığı gibi. Birde bakmışsın aniden kökleri uzanmış, yaprakları ve dalları gürleşmiş öyle ki bir gün bütün toprağı tek başına sarmış.”⁸¹

⁸¹ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 231.

Bu kötü yönlerini zenginlikle saklayabilmişlerdir. Bu olumsuz özelliklerine ek olarak, Hâlid'in sevdiği Hâyat adlı genç kızın Kosantîna hakkında şöyle demesi ilgi çekicidir:

إنَّهَا مَدِينَةٌ لَا تَطَاقُ .. إِنَّهَا الوَصْفَةُ المَثَالِيَّةُ لِكَي يَنْتَحِرَ المرءُ أَوْ يَصْبِحَ مَجْنُونًا

“Çekilmez bir şehir .. Deliye dönmek ya da intihar etmek için en uygun reçete.”⁸²

Hâlid, Paris'i bırakıp kendi ülkesine dönünce de bu olumsuzluklar devam etmiştir. İnsanlar ülkenin ve rejimin kötülüğünden kaçmak için, gemileri ve uçakları gözlemlemektedirler. Yabancı elçiliklerin önünde sıra halinde bekleyerek vatanlarından kaçmak için vize alma peşindedirler. Gerçeğin en acı tarafıysa, onları yıllarca sömüren ülkeye kaçmak istemelerine karşılık bu ülkenin, yani Fransa'nın artık onları birkaç günlüğüne bile istememesidir. Ülkede birlik kalmamış, artık insanların bir araya gelmesi için bir düğün ya da matem gibi büyük bir olayın meydana gelmesi gerekir hale gelmiştir. Ülke yaşanılmaz bir haldedir. Gazeteler vaatlerle dolu, gerçekler ise içler acısıdır. Yoksulluk felaketi ve sefalet gerçeği, sokaklardaki kadınların siyah elbiselerinden, erkeklerin ise yüz renklerinden farklı olmayan takım elbiselerinden anlaşılmaktadır. Sanki hepsi aynı terziye gitmiş ve aynı sefalet elbisesini diktirmiştir. Zengin olanlar ise koca göbeklerini kapatan takım elbiseler ve diplomat çantalar dolaşırken, mutluluktan daha çok mutsuzluğu simgeliyor gibidirler. Onlar, genelde eski bakanlar ya da bakan olmaya aday kişilerdir. Akılları küçüktür ama sahip oldukları villalar büyüktür.

⁸² Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*,s. 200.

Ülkedeki birinci mermi ve son mermi arasındaki değişimler çok farklıdır. Birinci mermi düşmana, ikinci mermi ise kendi halkına karşı atılmıştır. Gönüller, hedefler gibi vatan da değişmiştir.

2.3.2.Toplumsal Eleştiri:

Romanda devrim sonrası Cezayilerde görülen toplumsal bozukluklara özel olarak vurgu yapılır. Bu bozukluklar içinde fakirlik, zina, yolsuzluk, kayırmacılık, rüşvet öne çıkar.

1954'te ülkede başlayan devrimin sebebi sömürgeci ve sömürgeci sebep olduğu katliamdan, sefaletten, açlıktan ve çalıntılardan kurtulmaktır. Devrim gerçekleştiğinde ülke başarıyla düşmanlardan kurtulmuştu. Ama devrimin asıl hedeflerini elde edip etmemesi hakkında belirsizlikler vardı. Aslında bu belirsizlik devrimden sonra az çok hiyerarşik düzenin ortaya çıkmaya başlamasıydı. Bu olay romanda normal bir Cezayir vatandaşını temsil eden Hassan'ın hayatından anlaşılır. Hassan, ana kahraman olan Hâlid'in erkek kardeşidir. Hâlid'den en az on yaş küçüktür. Kendisi Kosantîna'da büyüyüp eğitim görerek Arapça öğretmeni olmuştur. Annesini küçük yaşta kaybettikten sonra babasının başka biriyle evlenmesi, daha sonra da abisinin savaşa katılması onu bir boşluğa sürüklemiştir. Hassan, bu boşluğu erken evlenip eşi ve altı çocuğu tarafından sevgiyle kuşatılarak doldurmaya çalışmıştır. Hassan, eğitimini genç yıllarında sadece okul sıralarından aldığı için dar bir görüşe sahiptir. Bu görüşü ona sınırlı gelir, yani o sınırlandırılmış bir hayal gücüne sahiptir, ama kendisi bundan

mutluluk duymaktadır. Günlerini sınıfta öğrencilere edebi metinler anlatarak ve imla hatalarını düzelterek geçirir, ülkede yaşanan olayları anlatmak için vakti yoktur. Aslında vaktinden daha çok cesareti yoktur. Bu yüzden kendi iç dünyasında kimseye anlatmadığı, sadece kendine sakladığı gizemli bir acısı da vardır. Hayattan tek isteğiye eğitim kurumundan kurtulup, herhangi bir basın ya da kültür kurumunda memur olmaktır. Eğitimden artık çok sıkılmıştır ve herkesten utanmaktadır. Artık bu ülkede eğitime ve kültüre saygı kalmamıştır. Bir öğretmen, öğrencileriyle aynı otobüse binip onlar gibi sıkıştırılıyor ve sövülüyordur. Bütün bu zorlukları çekmesine rağmen iki odadan oluşan evine gidince ders için materyaller hazırlamaktadır. Ülkede bu konu hakkında artık dalga geçilmektedir, öyle ki Cezayir halk dilinde ünlü Mısır şairi olan Ahmed Şevkî'nin (أحمد شوقي) sözü bile değişmiştir. *“Öğretmen bir resul (haberci) gibidir”* şeklinde olan sözü

كاد المعلم ان يكون (شيفوناً) وخرقة لا أكثر

*“Öğretmen neredeyse bir parça şifondan ve paçavradan başka bir şey değil artık”*⁸³ diye çevrilmiştir. Öğretmenlikten aldığı para çocuklarına yetmediğinden, yıllar boyunca tek hayali olan buzdolabını bile alamamaktadır. Eşinin ise tek hayali babalarından kalan bu yoksul evden kurtulmaktır. Bu sadece Hassan'ın hayatı değil, Cezayir'deki büyük bir kesimin de hayatıdır. Halkın çoğu, tam olarak hayattan ne istediğini ve ne beklediğini bilmeyerek yaşamaktadır. Hüsrân içinde yaşayan halk, geleceği planlamak bir yana dursun bunun hayalini bile kuramıyorlardı. Kendilerini Fransız sömürgesinden kurtulmuş zannetseler bile, aslında daha da beter günler yaşamaktaydılar. Bu zulmün

⁸³ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 368.

karşısında hayatta dik durabilmek için artık imana sığınmaktaydılar. İmana sığınanlar, en çok genç kesimden oluşmaktaydı ve namaz vakitlerinde camiler dolup taşmaktaydı. Bu iman, onları hayat felsefelerini değiştirmeye sürüklemiştir. Kendi hallerinden mutlu olabilmek için kendilerinden yüksek basamakta olanlara değil, kendilerinden alt basamakta olanlara bakmışlardır.

Hassan'ın eşinin hedefi ise, sadece eski evden yeni bir eve taşınmaktır. Hayatı boyunca bir buzdolabı alamayan Arapça öğretmeni Hassan, ülkenin son savaşında kör bir kurşunun isabet etmesiyle hayatını kaybeder. Ama onun için askeri ya da normal hiç bir tören düzenlenmemiş, aynı zamanda cenazesi için ne bir karşılama olmuş, ne de ailesine bir baş sağlığı iletilmiştir. İnsanlar sadece birbirlerini suçlamak ve mezarını ziyaret etmekle yetinmişlerdir. Bunu ise romandaki şu sözlerden anlamamız mümkündür:

لكي تكون سعيداً عليك أن تنظر إلى من تحتك. فإذا كان في يدك قطعة رغيف، ونظرت لمن ليس في يده

شيء، ستسعد وتحمد الله. وأما إذا رفعت رأسك كثيراً ونظرت لمن في يدهم قطعة "كعك" فأنت لن تشبع ، بل

ستموت قهراً فقط .. وتتعبس باكتشافك

“Mutlu olmak için senden makamca daha aşağıdaki insanlara bakmalısın. Eğer ki elinde bir parça ekmek varsa ve elinde hiçbir şey olmayana bakarsan mutlu olup hamd edersin, ama başını çok kaldırıp ellerinde pasta olan insanlara bakarsan hiçbir zaman bir mutluluğa doymayıp kahrından ölürsün ve bunu öğrendin diye daha da mutsuz olursun.”⁸⁴

⁸⁴ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 300.

Bazılarıysa bu sefaletten kurtulmak için kadınlarını ve kızlarını kullanmaktadırlar. Daha rahat bir hayat yaşamak için kızlarının genel evlerde çalışmalarına ya da başkalarına ikinci eş olarak gitmelerine göz yummaktaydılar.

İnsanlar her ne kadar düşmanın sömürgesinden kurtulmuş olsalar bile aslında daha beter bir zulümle karşı karşıyaydılar. Bu sefer onlara zulüm eden kendi insanlarıydı.

Ülkedeki bir diğer kesimi temsil eden kişi ise, şehit Sî-Tâhir'in erkek kardeşi Sî-Şerîf'tir. Savaşa katılan ve gazi olarak kurtulan Sî-Şerîf, savaştan sonra kendisine bir aile kurarak yeni bir hayata başlamıştır. Devrimin sebebi, halka daha adaletli bir hayat sunmak olmasına rağmen Sî-Şerîf, ilk önce kendi gazi sıfatını kullanarak ülkede ön plana çıkmak istemiştir. Bununla yetinmeyip, şehit olan abisi Sî-Tâhir'in de ismini kullanarak vezir olmuştur. Sî-Şerîf ve diğer Sî'ler ülkenin nimetlerini kullanmakla yetinmeyip, ülke dışından da buna devam etmekteydiler. Nerede para ya da makam kokusu alırlarsa oraya koşarlardı. Bu Sî'ler sadece sosyal ve siyasal hayatı değil, aynı zamanda dini de kullanmaktaydılar. Hacca gitmek isteyenleri belirli bir sayı ile sınırlayan devlet, çıkış için gerekli olan evrakları da oldukça pahalandırmıştır. Artık oraya, dindar insanlar değil, siyaset ile uğraşan insanlar, ticari amaçlarla gitmektedirler. Kimilerinin yedi sekiz kere gitmesine rağmen davranışlarında bir değişim olmadığını gören devlet asıl meseleyi anlamıştır. Bu asıl mesele ise romanda şöyle geçmiştir:

أنا أعرف حاجاً "سوكارجي" لا تفارق الخمرة بيته، وأعرف آخر متفرعاً للترافيك و" البزنيس"

..وتغيير العملة الصعبة في السوق السوداء..هؤلاء مازالوا يسافرون كل عام للحجّ

*"Evinde içki eksik olmayan sarhoş bir hacı tanıyorum, kara bursada dövüz bozduran kanunsuz işler yapan başka bir kişi de tanıyorum, ... Ve bunlar hala her yıl hacca gidiyorlar."*⁸⁵

Halkın iki kesimi arasındaki fark, en çok düğünlerde ortaya çıkmaktadır. Romanda altıncı bölümde bu konuya detaylıca değinilmiştir. Kosantına'da Hayât'ın düğününde her şey ortaya çıkmaktadır. Devrime katılma sebepleri ortak olan insanların, yıllar sonra tekrar bir araya gelmelerinde içler acısı gerçekler ortaya çıkmaktadır. Bu insanların bir kısmı görgüsüzlük yaparak devrimin ve vatanın nimetlerini kullanmıştır. O insanlar düğünde genelde dans eden, şarkı söyleyen ve birbirlerine para atan insanlardır. Her ne kadar kibar görünseler de, içlerindeki kötülükler yüzlerine vurarak, onların ne kadar makam peşinde koştuklarını anlatır. Onlar için bu bir düğün değil, bir alışveriştir. Bu düğünde Sî-Şerîf, abisinin ismini kullanarak yeğenini bir Sî'ye satmıştır. Hâlid'in düğüne gelmesini çok istemesinin sebebiyse, onun bu düğüne onay vermesini istemesidir. Düğün siyasi amaçlı olunca, düğünde siyasi konular da konuşulur ve genelde kimse kendi durumundan memnun olmadığından başka bir Sî'ye hayatını şikâyet eder. Düğündeki fakir kesim ise çok belirgindir. Genelde zengin kesimden bir şeyler elde etmek için hizmetlerine koşmaktadırlar. Hassan bu düğüne davet edilmesinden faydalanarak Sî'lere yaklaşma fırsatı yakalamıştır. Onun için düğünün en zevkli tarafı ise, arkadaşlarına düğünü öve öve anlatacağı kısımdır. Eşi Atîka'nın

⁸⁵ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 305.

durumu da çok farklı değildir. Düğüne giderken giydiği elbiseyi ve takıları komşulardan ödünç aldığını unutup sanki düğünün bir parçası gibi davranarak arkadaşlarına hava atmaktadır. Oysaki salondaki El-Furkânî müzik grubunun parasını ödeyemeyecek kadar fakir olan bu aile, büyük düğün salonunun içinde kaybolma hissini yaşamaktadır.

Bu iki taraftan daha farklı görüşlere sahip olan Nâsir, Hayât'ın erkek kardeşi de yanlarında olmasına rağmen düğüne gelmek istememektedir. Hazır olmamasının sebebiyse, şehit düşen babasının ve devrimi kullanan amcasının arasında kalmasıdır. Düğünü, Cezayir'de meşhur olan es-Sîrk 'Ammâr karnavalına benzeterek oradaki çıkarcı ve yapmacık insanlarla görüşmek istememektedir. Babasının yolunda giden Nâsir, devletin ona şehit oğlu olduğu için verdiği yurtdışı bursunu da reddetmiştir. Eğitimden uzaklaşınca, ona sunulan ticari mağazayı ve bir kamyonu kabul etmiştir. Herkes Kosantîna'den Cezayir'den taşınırken, o Kosantîna'ya geri dönmüştür ve şehre daha fazla bağlanabilmek için ibadete yönelmiştir.

Aslında Cezayir'de ne eğitilmiş olanlar, ne de cahil olanlar mutluydu. Ne fakir olanlar ne de zengin olanlar bu duruma razıydı. Çok eğitilmiş bir memur, bilgili olmayan sadece tanıdığı birilerinin yardımıyla bir yerlere gelen cahil bir müdürün altında olunca, onlar için bu katlanılmaz bir durum haline gelmekteydi. Kosantîna'da parası olan insanlarsa, bütün paralarını sağlıksız bir şekilde harcayınca aslında parayla mutluluk olamayacağını anlamışlardı.

2.4. Zaman:

Romandaki olaylar, kabaca 1950'den 1980'li yılların ortalarına kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Romanda zaman özel bir vurgu aracı olarak kullanılmamaktadır. Sadece gerçekliğin olmazsa olmazı olması dolayısıyla zamana yer verilir.

2.5. Mekân:

Romanda devrim öncesi ve devrim sırasındaki durum kısaca yukarıdaki gibi nitelenebilir. Burada durum üzerine değerlendirme yapılacak olursa üç mekân gözümüze çarpar. Birincisi devrimin ilk nüvelerinin atıldığı hapishane, ikincisi devrimin gerçekleştirildiği Kosantîna ormanları ve son olarak da Tunus'tur. Yazar hapishanede devrimin ortaya çıkışını anlatırken okuyucuyu adeta hapishanenin pas ve kan kokan o ortamına yaklaştırır. Bunu son derece canlı ve gerçekçi bir dil kullanan yazar. Yazarın devrimin ortaya çıkışını anlatırken mekân olarak bir hapishaneyi seçmiş olması hiç de şaşırtıcı bir unsur değildir. Çünkü hapishane sanki düzene karşı koyuşu simgelemektedir, hapishanedekiler de bu karşı koyuşun birer üyesidirler. Böylesi bir karşı koyuş için en uygun ortam farklı sebeplerle bir araya gelen insanların bulunduğu bir ortam olmalıdır. O zamanın şartlarında seçilebilecek ve böylesi bir insan topluluğunu bir araya getirebilecek en uygun yer de hapishanedir. Bence yazar burada son derece isabetli bir mekân tercihi yapmıştır.

Romanda ayrıca devrim sonrası Hâlid'in yaşamını sürdürdüğü Paris şehri de mekân olarak detaylı bir şekilde işlenmektedir. Paris adeta anlatıcı yazar Hâlid'in istediklerini daha rahat bir şekilde yapabildiği, daha özgür olduğu bir yerdir. Bu şehirde onun sanatına saygı duyulmaktadır; ancak Hâlid kendisini iki koluyla vatanı ile bu şehir arasında köprü kuran dahası köprü olan birine benzetmektedir. Ne yazık ki bu onun hayallerinde böyledir. Tek kolunu kaybetmiş olan Hâlid'in sağlam olan kolunun hangi kültürü temsil ettiği roman bağlamında değişkenlik gösterse de romanın sonunda sağlam olan kolun vatanı Kosantına'yı yansıttığı görülmektedir.

2.6. Teknik:

2.6.1. Flashback -Geriye dönüş (استرجاع فني):

Anlatıcı yazar hafızasından sel gibi akan anılarını yazdığı için, geriye dönüş tekniğini kullanmıştır diyebiliriz. Böyle bir tercihle romanda mantıklı bir sıralama olmaz, yani bu romanın sıralaması klasik bir metnin sıralama planlarına (Giriş, Gelişme, Sonuç) uymamıştır. Roman dili, günlük yazıdan ziyade otobiyografiye daha yakın olduğu için yazar birinci tekil şahıs olan “ben” zamirini kullanmıştır. “Ben” zamiri, yazarlar tarafından basitlik, samimiyet ve açıklayıcı anlamlar taşıdığı için daha çok tercih edilmektedir. İç dünyamızın sevincini, hüznünü, endişelerini ve kaygılarını yansıtan bir zamirdir. Aynı zamanda yazının (romanın), gerçek zamanı ve söyleniş zamanı arasındaki zaman uzaklığını da anlatmaktadır. Romanda olaylar tarihsel olarak şimdiki zamandan geriye doğru döndüğü için yazarın, bu zamiri kullanması uygun olmuştur. Anlatıcı yazar anılarını yazmaya karar verme sebebini şöyle anlatır:

كان لا بد أن أكتب من أجلك هذا الكتاب، لأقول لك ما لم أجد متسعاً من العمر لأقوله. سأحدثك عن الذين

أحبوك. لأسباب مختلفة، وختهم لأسباب مختلفة أخرى

“Senin için bu kitabı yazmam gerekiyordu, çok vakit bulamayıp söyleyemediğim şeyleri söyleyeyim diye.

Farklı sebepler için onları aldattığını yazmak için farklı sebeplerden dolayı seni sevenler hakkında konuşacağım..”⁸⁶

2.6.2. Diyalog (الحوار):

Romandaki diyaloglar genelde kısa ve net cümlelerden oluşmaktadır. Ancak bu cümleler romanın son iki bölümlerinde ana kahraman Hâlid ve kardeşi Hassan arasındaki diyaloglarda uzun olmaya başlar. Yazar cümlelerin bazılarında fasih, bazılarında lehçe kullanarak gerçeği yansıtmıştır.

Kısa bir diyalog örneği:

هل تحبيني؟

قلت

لا أدري.. حبك يزيد وينقص كالإيمان

وهل أنت مؤمنة؟

⁸⁶ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 47.

صحتِ

طبعاً.. أنا أمارس كل شعائر الإسلام .. وفرائضه

وهل تصومين؟

طبعاً أصوم.. إنَّها طريقتي في تحدي هذه المدينة.. في التواصل مع الوطن.. ومع الذاكرة

“-Beni seviyor musun?”

-Cevap verdin:

-Bilmiyorum... Sana sevgim iman gibi çoğalıp zalabiliyor.

-Sen inançlı biri misin?

-Bağırarak cevap verdin

-Tabi... İslâmın bütün akide ve farzlarını uyguluyorum.

-Oruç tutuyor musun peki?

-Tabi tutuyorum... Bu, şehre meydan okumak için, vatanla ve anılarla iletişim kurmak için tek yolumdur.”⁸⁷

⁸⁷ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 239.

2.6.3. Monolog (المونولوج الداخلي):

Yazar, monoloğu yoğun bir şekilde kullanarak kahramana derinlik katmıştır. Monolog tekniği, okuyucuyu sıkılmaktan uzak tutmak, heyecanlandırmak ve aynı zamanda bazı eksik sahnelere açıklama getirmek için kullanılmıştır.

Anlatıcı yazar (Hâlid), bedeninin üzerinde vatanın izi olmasına rağmen insanlardan umulan saygıyı görememiştir, ancak ona gösterilmeyen saygı resim sergisinde yeteneğine gösterilmiştir, o anda kendini zavallı gören Hâlid iç monolog tekniğiyle şöyle söyler:

اليوم بعد ربع قرن ..، أنت تخجل من ذراع بدلتك الفارغ الذي تخفيه بحياء في جيب سترتك، كأنك تخفي
ذاكرتك الشخصية، وتعتذر عن ماضيك لكل من لا ماضي لهم. يدك الناقصة تزعجهم. تفسد على البعض راحتهم.
تفقدهم شهيتهم.

ليس هذا الزمن لك، إنه زمن لما بعد الحرب. للبدلات الأنيقة والسيارات الفخمة .. والبطون المنتفخة

“Bugün çeyrek yüzyıl geçtikten sonra, ceketinin cebinde sakladığın takım elbisenin boş kolundan utanıyorsun, sanki kişiliğini kimliğini saklıyorsun, sen kendi mazinden dolayı mazisi olmayanlardan özür diliyorsun, eksik kolun onları rahatsız ediyor, kimilerinin iştahlarını kaçırıyor, kimilerinin de canını sıkıyor.

Bu zaman senin zamanın değil, savaştan sonraki şık takım elbiselere, lüks arabalara, büyük karınlara sahip olan insanların zamanıdır.”⁸⁸

Ayrıca romanda metinlerarasılık başlığı altında ayrıntılı olarak verilecek olan Montaj Tekniği, çok net olarak olmasa da mektup tekniği kullanılmıştır. Bu teknik yazara romanın aksiyonuna bizzat müdahale etmeksizin karakterlerin duygu ve tepkilerini sunma imkânı vermektedir ve romana canlılık katmaktadır.

2.7. Kültürel ve Toplumsal Unsurlar:

2.7.1. Atasözlerinin Kullanımı (استعمال الأمثال الشعبية):

Cezayir halkı, atasözleriyle meşhurdur. Yazar romanda atasözlerine yer vererek, ülkenin sosyal ve kültürel durumunu yansıtmak istemiştir:

البلدي يفهم من غمزة

“Yerli halk göz kırpmadan bile anlar.”⁸⁹

⁸⁸ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 72-73.

⁸⁹ Aynı eser., s. 79.

Bu atasözü iki yerli insanın konuşmadan sadece bakışarak bile rahatça iletişim kurabilmesini yansıtır, yani fazla kelime sarf etmeden birbirini anlayan insanlar için kullanılmaktadır. Bu atasözü romanda ise, *özlem* tablosunun karşısındaki Hâlid'in halini ifade eder.

يؤخذ الحذر من مأمنه

“Güvenden bile önlem alınır.”⁹⁰

Bu atasözü ise şekle aldanmayıp bir şeyin her ne kadar güvenli olduğu düşünülse bile yine de her şey için önlem alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer önlem alınmazsa o şey, sakın bir nehrin gibi sakinliği bizi aldatıp boğabilir, küçük bir değnek gibi gözü kör edebilir, mantıksız bir aşk gibi sürekli saçmalatır insanı.

الطير الحر ما ينحشم، و إذا انحكمت .. ما يتخبطش

“Özgür kuş avlanmaz, avlansa bile silkelenmez.”⁹¹

Özgür ve kibirli (şahin, kartal gibi) kuşlar tuzağa kolay kolay düşmezler, düşseler bile diğer kuşların yaptığı gibi kaçmayı deneyip kendini düşman gözünde küçük düşürmez. Bu söz, Cezayir'de devrimci insanlar için kullanılan bir deyimdir, düşmanın eline düşse bile ölüme başları dik, kibirli gitmelerini anlatır.

⁹⁰ Mustegânimî, Ahlâm, a.e., s. 98.

⁹¹ *Aynı eser*, s. 228.

2.7.2. Batıl İnançlar (الأساطير والخرافات):

Romanda yazar, sadece Cezayir batıl inançlarıyla yetinmemiş, Arap kültürü ve diğer dünya kültürlerden batıl inançlara da yer vermiştir. Bu batıl inançlar şöyledir:

Karga Sîdî Muhammed'in Laneti (لعنة سيدي محمد الغراب):

Bu batıl inanç, Cezayir köprülerini tamir etmekten sorumlu olan Sâlih Bey (صالح باي)'in o zamanki velilerden olan Sîdî Muhammed'i köprünün üzerinden düşürerek öldürmesi ile başlar. Sîdî Muhammed öldükten sonra cesedi kargaya dönüşüp Sâlih Bey'in peşinden giderek onun şehri terk etmesine neden olmuştur. Sîdî Muhammed'in öldüğü yere halk tarafından türbe yapıp Karga Sîdî Muhammed adı verilmiştir. İnsanlar, Sâlih Bey'in sonuna benzeyen şeyler yaşamamak için iki yüz yıl boyunca her haftanın ve mevsimin sonunda o yere gidip Sîdî Muhammed için güvercin kurban edip, dans ederek laneti uzaklaştırmak isterler. Bu batıl inanç, Cezayir'in genel kültürünü yansıtmaktadır. O günlerde varolan velilere ve onların garipten güçlerine inanmalarını yansıtmaktadır.

وخلدت من بين واحد وأربعين باياً حكمها، اسم صالح باي وحده، فكتبت فيه أجمل أشعارها، وغنت فجيعة موته في أجمل أغنية رثاء. وما زالت تلبس حداده حتى اليوم مع ملاءات نساها السوداء.. دون أن تدري

“Kendisine hükmeden (Kosantîna) kırk bir Bey'in içinden sadece Sâlih Bey'i ölümsüzleştirmiştir, en güzel şiirlerini onun için yazıp feci ölümüne ağıtlar ve şarkılar

söylemiştir, bu güne kadar kadınların kara çarçafılar giyerek farkında olmaksızın onun yasını tutmaktadırlar.”⁹²

Yazar, romanda dinsel batıl inançlara da yer vermiştir. Ziyâd’ın dilinden söylenen, aynı zamanda onun hayat felsefesi olan şu cümlede, Âdem ve Havva’nın dünyaya gelme sebeplerinin aslında elmayı ısırılmaları olduğu anlatılır ki bu da tam bir dinsel batıl inançtır:

أنا أكنّ احتراماً كبيراً لآدم، لأنه يوم قرّر أن يذوق التفّاحة لم يكتف بقضمها، وإنما أكلها كلها. ربّما كان يدري أنّه ليس هناك من أنصاف خطايا ولا أنصاف ملذّات

“Âdem’e büyük saygı besliyorum, çünkü elmayı tatmayı karar verdiği gün ısırarak yetinmeyip hepsini yemiştir, belki de yarım zevklerin, yarım günahların olmadığına inandığı içindir.”⁹³

2.7.3. Şarkılar (الأغاني):

Romandaki şarkılar, vatanla ilgilidir ve romanın son bölümünü, yani ana kahraman Hâlid’in ülkesine döndüğü dönemi yansıtmaktadır. Yıllar sonra ülkesine dönen Hâlid şaşkınlık içerisinde, üzerindeki bu yükü alansa uzak bir radyodan gelen bir sestir ve bu ses de sadece Arap ülkelerinde söylenebilen şu şarkıdır:

يا التفّاحة.. يا التفّاحة.. خبريني وعلاش الناس والعة بيك

“Elma ... elma ... Söyle bana insanlar sana neden düşkün.”⁹⁴

⁹² Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 297.

⁹³ Aynı eser., s. 261.

Ana kahraman Hâlid, bu şarkıyı duyunca sevinç ve üzüntü arasında kalır. Yıllar sonra ülkesine dönüş hissini veren bu şarkı onu sevindirirken, insanların günlük olaylarla uğraşmaları yani elmanın sembolize ettiği kadın ve eğlenceyle ilgilenmesi ise onu üzmüştür. Böylece yazar, bir tarih çağrısı yaparak herkesin ezberlediği ama resmi olmayan İbn Bâdis'in vatan şiirine de yer vermektedir. Bu şiir şöyledir:

شعب الجزائر مسلم وإلى العروبة ينتسب
من قال حاد عن أصله أو قال مات فقد كذب
يا نشء أنت رجأونا وبك الصباح قد اقترب

“Cezayir halkı Müslümandır ve Arap ırkına mensuptur.

Onun hakkında aslından dönmüş ya da ölmüş diyenler yalan söyler.

Hey gençlik siz ümidimizsiniz, sizinle sabah yaklaşıyor.”⁹⁵

Bu şiirde de görüldüğü gibi devrim günlerinde bu şarkı insanların gün doğumunu beklerken söylediği yani bağımsızlığa kavuşmak için söylenen bir şarkıyken, şimdi ise ölüye benzeyen Cezayir insanlarının ülke dışında yaşamak için yabancı elçiliklerin önünde sıra beklerken söyledikleri bir şarkı haline gelmiştir.

Ülkenin zengin kısmıysa her zamanki gibi zenginlere özel olan el-Furkânî (الفرقاني) müzik grubunu dinlemeye devam etmektedir. Bu grubun en bilinen şarkıysa Sâlih Bey'in (صالح باي) şarkısıdır. Bu şarkı iki yüzyıl önce çok varlıklı olan Sâlih Bey'in feci

⁹⁴ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 11.

⁹⁵ Aynı eser, s. 318.

bir şekilde ölmesini, başkalarına ibret olması için anlatan bir şarkıdır. Şimdi ise bu şarkı sadece eğlenmek için kullanılan ve kelimelerin anlamı önemsenmeden söylenen geleneksel bir şarkıya dönüşmüştür. Bu, kırmızı halıda yürüyen Burjuva kısmını yücelten bir şarkıdır. Bu şarkı ise şöyledir:

كانوا سلاطين ووزراء ماتوا وقبلنا عزاهم

نالوا من المال كثرة لاعزهم.. لاغناهم

“Sultanlar ve vezirlerdi onlar, öldüler ve taziyelerini yaptık.

Onur değil çok para kazandılar.”⁹⁶

2.7.4. Metinlerarası Alıntılar (التناص):

Yazar, romanında özel bir üslup kullanmış ve her düşüncesine dünyaca tanınan felsefecilerden, siyasilerden, ressamardan, şairlerden ya da roman yazarlarından alıntılar yapmıştır. Böylece roman, mozaik bir tabloya dönüşmüştür. Cezayir edebiyatından ve yazarlarından kendisini edebiyat babası diye tanımlayan Mâlik Haddâd(مالك حداد)’a önem vermiştir. Hatta romanın önsözünde ondan bahsedip, bu romanı babasından önce Mâlik’e hediye etmiştir.

إلى مالك حداد

ابن قسنطينة الذي أقسم بعد استقلال الجزائر ألا يكتب بلغة ليست لغته

⁹⁶ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 356.

فاغتالته الصفحة البيضاء.. ومات متأثراً بسلطان صمته ليصبح شهيد اللغة العربية، وأول كاتب قرّر أن

يموت صمتاً وقهراً وعشفاً لها

“Mâlik Haddâd’a

Cezayir’in bağımsızlığından sonra kendi dilinden başka bir dilde yazmayacağını yemin eden Kosantîna’nın oğlu

Beyaz sayfanın suikastine uğrayıp, suskunluğa mahkûm olup Arapça dilinin şehidi olmuştur, bu yüzden o, sessizce kahrolarak ölmeye karar veren Arapçaya âşık olan ilk yazardır.”⁹⁷

Yazar hatta Mâlik’i ödüllendirmek için Cezayir’de Mâlik Haddâd Arap Roman Ödülü’nü kurmuştur. Bunu yapma sebebiyse, kendisini yazmaya ilk teşvik eden yazarın Mâlik olmasıdır. Bu ödül sayesinde yazar, Mâlik’in suskunluğunu konuşturmaktadır. Mâlik’in yıllarca süren dil sürgünlüğünü yazar bu romanda, onun ve romanlarının ismini tekrar tekrar anarak sona erdirmiştir. Aynı zamanda yazar, Mâlik’in zekâsını ve onun romanlarından alıntı yaptığı yazılarda koyu renk kullanarak ama sayfalarını belirtmeyerek okuyucunun ilgisini çekip onun romanlarının okunmasına da katkıda bulunmuştur.

حضرني لحظتها عنوان رواية لمالك حدّاد "الأصفار تدور حول نفسها" تمنيت لو أنني قرأتها عساني

أجد تفسيراً لكل هذه الدوائر التي تحوّلتنا إليها

⁹⁷ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 5.

“O an Mâlik Haddâd’ın Kendi Etrafında Dönen Sıfırlar adlı romanını hatırladım, keşke okuyabilseydim onu, belki şu an içinde bulunduğum dairelere anlam verebilirdim.”⁹⁸

Yazar, bu tekniği kullanarak eski ve modern Cezayir edebiyatını birbirine bağlamış, aynı zamanda Cezayir dil ve kültür diyalogunu da ön plana çıkarmıştır. Böylece Fransızca ve Arapça konuşan Cezayirlilerin arasındaki duvarı yıkmıştır.

Yazar, Arap edebiyatından da alıntılar yapmıştır. Emevi döneminde yaşayan Kays bin Mulevvah’a, Iraklı şair Bedr Şâkir es-Seyyâb’a, Suriyeli şair Nizâr Kabbânî’ye, Filistinli şair Gassân Kenefânî’ye ve dünya edebiyatından birçok romana yer vermiştir. Victor Hugo’nun Notre Dame’ın Kamburu romanına ve Nikos Kazantzakis’in Zorba romanına yer vermiştir. Romanında yer verdiği diğer dünya roman yazarları ise Bernard Shaw, Andre Gide, Alberto Moravia, Henry Miller, Pound, Van Gogh’tur. Ressam olarak ise Henry Matisse, Leonardo Da Vinci, Şagal, Salvador Dali, Lorca ve Picasso’ya yer vermiştir.

2.8. Dil ve Üslup:

Romanın genelinde fasih Arapça kullanılmıştır. Bu da romanın her sayfasında net bir şekilde görülmektedir. Aynı zamanda yazar, ince ve hoş imalı kelimeleri kullanarak romana şiirsel bir dokunuş vermiştir. Ama bu yazarın Cezayir lehçesini kullanmasına engel olamamıştır. Bilinen şu ki, lehçe romanın dil bilimsel değerini düşürmektedir. Ama yazar, zekice davranıp romanın uygun yerlerinde uygun miktarda Cezayir lehçesi kullanarak romana hareket katmıştır. Fasih dili ve Cezayir lehçesini beraber bilinçli ve

⁹⁸ Mustegânimî, Ahlâm, *a.g.e.*, s. 310.

profesyonelce kullanarak romanın kahramanlarına ruh ve hayat katmıştır. Kahramanlar sanki gerçekten düşünüyor, konuşuyor ve hayal ediyordur. Bu da Ümma Zehra'nın kendisine bir kutu şeker getiren Hâlid'e söylediği şu cümlede yansıtılmıştır:

يعطيك الصحة يا وليدي .. وعلاش عييت روحك يا خالد يا بني .. وجهك يكفيننا

“Sağol bebeğim... Kendini neden yordun Hâlidciğim ... Kendin gelmen yeterli.”⁹⁹

Romana gerçeklik katmak için en uygun zamanı ve mekânı seçen yazar, bu konuda başarıyı elde etmiştir. Yazarın bu başarısını yansıtan örnek, yıllarca birbirini görmeyen arkadaşların arasında geçen diyalogda ortaya çıkmıştır:

ع السلامة يا سيدي.. عاش من شافك

شفت شكون جبتلك معاي؟

أهلا سي مصطفى واش راك.. واش هاذ الطلة

واش آسيدي.. لو كان ما نجيوكش ما نشوفوكن وإلا كيفاش؟

“-Hoş geldiniz efendim.. Yüzünü gören cennetlik.

-Bak sana kimi getirdim?

-Hoş geldin Sî-Mustafa .. Nasılsın?.. Nasıl ortaya çıktın?

-Efendim .. Yanına gelmezsek seni göremeyecek miyiz? ”¹⁰⁰

⁹⁹ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 113.

Yazar, her ne kadar ülkesindeki Fransızca edebiyat yazımına karşı olsa da romanında az da olsa Fransızca kelimeler ve şarkılar kullanmayı ihmal etmemiştir. Bu ise romanı gerçekçiliğe yaklaştırmıştır.

-Mais comment allez-vous mademoiselle?

-Bien .. je vous remercie..

“-Nasılsınız hanım efendi?

-İyiyim, teşekkür ederim.”¹⁰¹

Aslında yazar, romandaki iki yazar kahramanın (Hayât ve Hâlid) kullandıkları Arap dilinin kalplerinin dili, Fransız dilinin ise alışkanlıklarının dili olduğunu vurgulayarak Arapçaya daha da önem vermiştir.

المهم .. اللغة التي نتحدث بها لأنفسنا وليست تلك التي نتحدث بها للآخرين

“Önemli olan başkalarıyla konuştuğumuz dil değil, kendi kendimize konuştuğumuz dildir.”¹⁰²

Roman çok detaylı ve güçlü bir dille yazılmıştır. İsim cümleleri ve fiil cümleleri harekete delalet etmektedir. Bu roman yazarın ilk romanı olmasına rağmen, dil ve üslupta başarılı olmuştur. Yaklaşık 130 yıl Fransız işgali altında kalan ülkede edebiyat Fransızca yazılmış, ancak 40’lı yıllarda ilk Arapça yazma denemelerine başlanmıştır, bu denemeler 70’li yıllarda başarılı olabilmıştır. Arapça yazan Cezayirli kadın yazarlar ise

¹⁰⁰ Mustegânimî, Ahlâm, a.g.e., s. 80.

¹⁰¹ Aynı eser., s. 66.

¹⁰² Aynı eser., s. 91.

90'larda parlamışlardır. Bunlardan biri de bu romanın yazarıdır. Ülkede 1992'de başlayan iç savaş (العشرية السوداء) her ne kadar edebiyatın ve yayının gelişmesini engellese de yazar kendini tanıtmakta ve öne çıkarmakta başarılı olabilmişti

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Cezayir’de Arapça yazan ilk kadın yazarlardan biri olan Ahlâm Mustegânimî, *Zâkiratu’l-Cesed* romanını siyasi ve toplumsal gerçeklikle kaleme almıştır. Sömürge döneminin öncesinin ve sonrasının, daha sonra da devrimin ve devrim sonrasının Cezayir halkı üzerinde bıraktığı etkiyi detaylı bir şekilde ele almıştır. Cezayir halkının savaş tarihini ve mücadelesini direkt roman konusu olarak işlemeyi tercih etmeyen yazar, bunu bir aşk konusu üzerinden anlatmıştır. Böylece yazar, Arap toplumunun eğitilmiş-eğitimsiz, genç-yaşlı her kesimine hitap etmekte başarılı olmuştur. Ahlâm Mustegânimî, bizzat savaşı da yaşadığından dolayı romanında o dönemin siyasi bozukluğunu da eleştirmiştir. Yazar, yaptığı bu eleştiriler yoluyla okuyucuya birçok mesaj vermiştir ve bu mesajlarında da yoğun felsefe ve belâgat kullanarak her kelimeye birçok anlam yüklemiştir. Ahlâm Mustegânimî’nin ilk romanında yakaladığı bu başarıdan dolayı yazar, eleştirmenlerce bu romanın yazarının kendisi olmadığı konusunda birçok suçlamaya maruz kalmıştır. Bu suçlamaların nedeni ise, Ahlâm’ın erkek zihniyetine hâkim olan bir toplumda kadın yazar olarak bu başarıyı göstermesi ve onun dönemindeki birçok yazarın Fransızca eserler vermesine rağmen kendisinin cesaret gösterilmesi gereken bir konuyu seçerek eserini Arapça yazmasıdır. Bu roman, büyük yazarlar olmaları sebebiyle bazen Nizâr Kabbânî’ye, bazen Vâsînî el-A‘rac’a, bazen Sa‘adi el-Yûsuf’a, bazen de Mâlik Haddâd’a atfedilmiştir.

Ahlâm Mustegânimî, *Zâkiratu’l-Cesed* adlı romanını Kara On Yılın başlangıcında yayımlamasına rağmen etkileyici üslubuyla sadece Cezayir halkının değil, bütün Arap halkının da ilgisini üzerine çekmeyi başarmıştır. Romanı yayımladıktan beş yıl sonra

Necîb Mahfûz Ödülünü alan Ahlâm Mustegânimî, buna layık olmuştur. Kadın olmasına rağmen romanında başkahramanın bir erkek olması, kendini bu şekilde tasavvur edip bir erkeğin gözünden dünyayı bu kadar başarılı bir şekilde vermesi son derece ilgi çekicidir.

Sonuç olarak bu çalışma Ahlâm Mustegânimî'nin edebiyatı özellikle roman, edebi nitelemesine bağlı kalmak kaydıyla toplumsal ve siyasal dönüşümlerin tarihi bir belgesi haline nasıl getirmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu yaparken romanın kurmaca bir dünyadan devrim öncesi ve devrim sonrası Cezayir gerçekliğine nasıl dönüştüğünü de metni çî unsurlara ve tarihi kaynaklara yaslanarak başarıyla ortaya koymaktadır.

ÖZET

Ahlâm Mustegânimî'nin *Zâkiratu'l-Cesed* Adlı Romanı

Mariam Dali

Ahlâm Mustegânimî'nin ilk romanı ve aynı zamanda da üçlemesinin ilki olan *Zâkiratu'l-Cesed* adlı eser Cezayir'in kurtuluş savaşına kadar içinde bulunduğu durumu ve özgürlük mücadelesini ayrıntılı bir şekilde anlatan, bu yönüyle de Cezayir tarihine ışık tutan bir roman özelliği taşımaktadır. Bu tezde tarihsel bir arkaplanın ardından birinci bölümde Ahlâm Mustegânimî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde *Zâkiretu'l-Cesed* konu edilmiştir. Romanda işlenen konular Cezayir'in sosyal ve siyasi durumu, sanat, aşk ve cinsellik başlıkları altında değerlendirildikten sonra roman kişileri ele alınmış, daha sonra romanda geçen siyasi ve toplumsal eleştirilere değinilmiştir. Daha sonra romanın dili ve üslubu, kullanılan teknikler üzerinde durulmuş, zaman zaman metin dışı unsurlardan yararlanılarak roman analiz edilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

Ahlâm Mustegânimî and Her Novel Dhâkiratu'l-Jasad

Mariam Dali

Zâkiratu'l-Cesed is the first novel written by the algerian writer Ahlâm Mustegânimî and at the same time the opening novel of a trilogy, which talks about the liberation war in Algeria and the socio-political events after the independence in the country. The novel sheds light on Algerian history from the forties until the nineties. In this thesis, after giving an historical background on Algeria, in the first chapter the attention is focused on the author's life and works.

The second chapter consists of a detailed summary of the novel *Zâkiratu'l-Cesed*, then we analyze the socio-political algerian situation, art, love and sexuality, then the attention is focused on the personality of the characters of the novel, to conclude with a political and social criticism of the novel.

The last part of the thesis is a study on the language, the style and the technique. Sometimes the novel is analyzed through cultural and social elements which go behind the text.

EKLER:

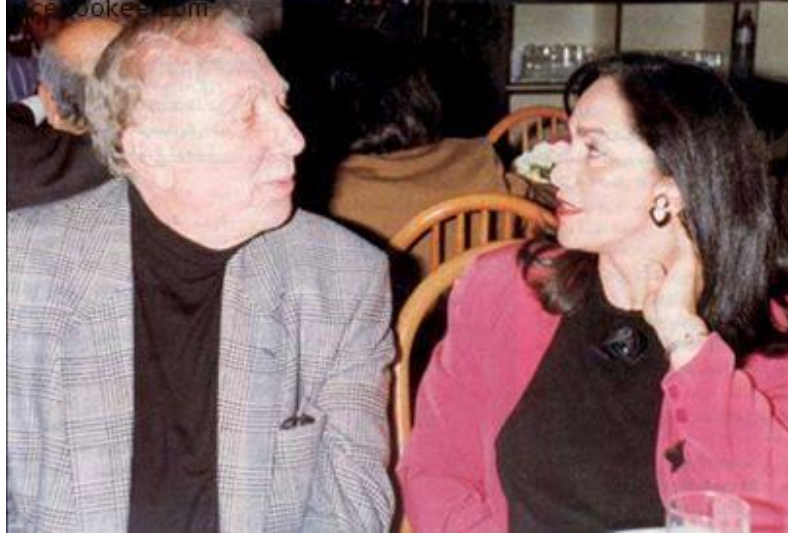
Ahlâm Mustegânimî Gençlik Yıllarında¹⁰³

¹⁰³ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

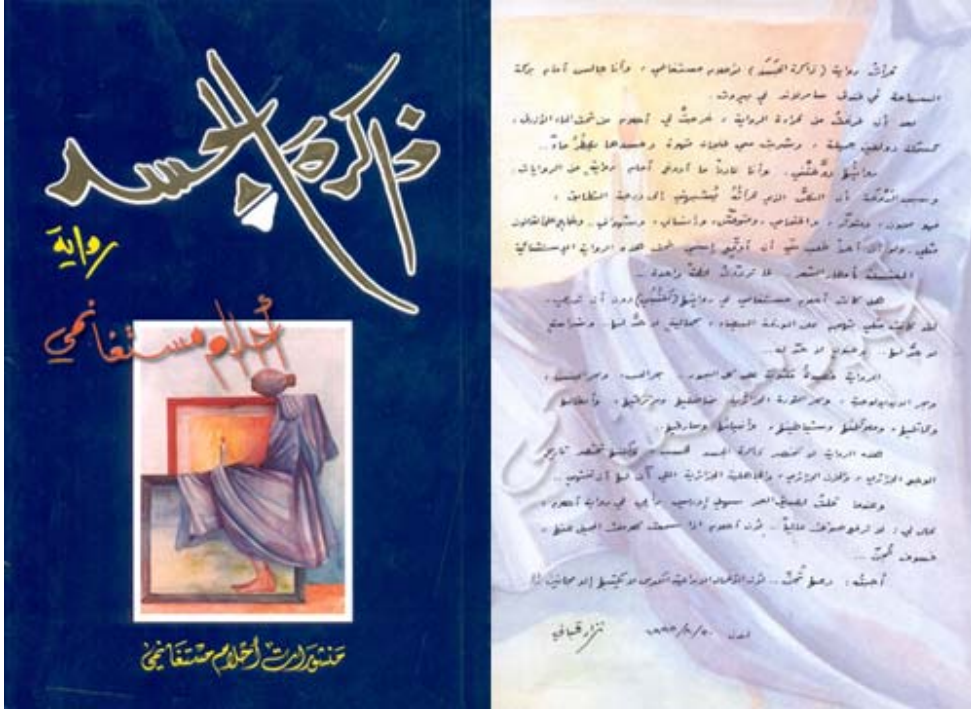
Ahlâm Mustegânimî ve Necîb Mahfûz¹⁰⁴

¹⁰⁴ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

Ahlâm Mustegânimî ve Nizâr Kabbânî¹⁰⁵

¹⁰⁵ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

Zâkiratu'l-Cesed Romanının Kapağı ve Nizâr Kabbânî'nin Bu Roman ve Ahlâm

Mustegânimî İçin Yazdığı Övgü Yazısı¹⁰⁶

¹⁰⁶ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

Zâkiratu'l-Cesed Dizisinden Ahlâm Mustegânimî Fotoğrafi¹⁰⁷

¹⁰⁷ <http://www.ahlammosteghanemi.com/>

KAYNAKÇA

Abdulġanî, Mustafa, *İtticâhu'l-Kavmî fi'r-Rivâye*, 'Âlemu'l-Ma'rife, Kuveyt 1978.

Achour, Christiane, *les toire algérienne de la ianigre française*, entreprise algérienne de presse bondes, France phonie 1990.

Budîbe, İdrîs, *er-Ru'ye ve'l-Bunye fi Rivâyât et-Tâhir Vattâr*, Mentûrî Üniversitesi Yayınları, Kusantîne 2000.

Dîb, Muhammed, *es-Sulâsiyye*, çev. *Sâmî el-Durâmî*, Dâru't-Talî'a, Beyrut 1967.

Dirâr, Enîse Berekât, *Edeb en-Nidâl fi'l-Cezâ'ir (min 1945 hattâ'l-İstiklâl)*, el-Mu'essese'l-Vatanî Li'l-Kuttâb, Cezayir 1984.

Dursun, Davut, *Cezayir Tarih/Sömürge Dönemi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993.

Ebû Nidâl, Nezîh, *et-Tahavvulât fi'r-Rivâyeti'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Fâris, 'Umân 2006.

el-'Affânî, Seyyid b. Huseyn, *Zehru'l-Besâtîn min Mevâkifi'l-'Ulemâ'i ve'r-Rabbâniyîn*, Dâru'l-'Affânî, Kahire.

el-‘Arûd, Ahmed Yâsîn, *Menâhîcu’n-Nakdi’l-Edebî fî’l-Urdun fî’n-Nısfî’s-Sânî mine’l-Karnî’l-İşrîn*, el-Mu’essesetu’l-‘Arabiyye Li’d-Dırasât Yayınları, Beyrut 2004.

el-Medenî, Ahmed, *el-Kitâbetu’s-Serdiyye fî’l-Edebî’l-Mağribî’l-Hadîs et-Tekvîn ve’r-Ru’ye*, Mektebetu’l-Ma’ârifî’l-Cedîde, Ribat 2000.

er-Riyâhî, Kemâl, *min Hasâ’isi’l-Kitâbeti’r-Rivâ’iyye fî Rivâye “Hârisetu’z-Zilâl” Li Vâsînî el-A’rac*, Menube üniversite araştırması, Tunus 2007.

Ferhât, Ahmed, *Esvât Sekâfiyye mine’l-Mağrib el-‘Arabî/el-Cezâ’ir*, ed-Dâru’l-‘Âlemiyye, Beyrut h. 1404.

Hafız, Muhammed; “Ahlâm Mustegânimî”, *Kâmûsu’l-Edebî’l-‘Arabiyyi’l-Hadîs* (Hazırlayan: Hamdî es-Sekkût), Dâru’ş-Şurûk, Kahire 2009.

Hıdır, Su’âd Muhammed, *el-Edeb el-Cezâ’iri’l-Mu’âsır*, el-Mektebe’l-‘Asriyye Yayınları, Beyrut 1967.

İbn Cum’a, Bûşûşe, *er-Rivâyetu’l-‘Arabiyye el-Cezâ’iriyye Es’iletu’l-Kitâbe ve’s-Seyrûre*, Dâr Sıhr Yayınları, Tunus 1988.

İbn Kunya, ‘Umar, *Fî’l-Edebî’l-Cezâ’irî’l-Hadîs*, Dîvânu’l-Matbû’âti’l-Câmi’iyyeti’l-Cezâ’ir, Cezayir 1995.

İbn Semîne, Muhammed, *Fî'l-Edebi'l-Cezâ'iri'l-Hadîs en-Nahdati'l-Edebiyyeti'l-Hadîse fî'l-Cezâ'ir Mu'essirâtihâ Bidâyetihâ Merâhilihâ*, El-Kâhine Yayınları, Cezayir 2003.

İbrahim, Hanân Muhammed Abdulmecîd , *et-Tağayyuru'l-İctimâ'î fî'l-Fikri'l-İslâmî'l-Hadîs*, el-Ma'hedu'l-Âlemî Li'l-Fikri'l-İslâmî Yayınları, ABD 2011.

Mazârî, Şârif, *Edebu'l-Mihne fî'r-Rivâyeti'l-Cezâ'iriyeti'l-Mu'âsıra*, Merkezu'l-Câmi'î, Cezayir 2008.

Misbâh, Munîre, *Hivârât ve İşrâkât fî Nısf Karni mine's-Siyâse ve'l-Fikr ve'l-Edeb ve'l-Fenn*, el-Mu'essesetu'l-Arabiyye Li'd-Dırasât, 'Umân 2004.

Misbâh, Munîre, *Fî Seferi'l-Kelimât Şumû' Filistiniyye ve Dirâsât Uhrâ*, el-Mu'essesetu'l-Arabiyye Li'd-Dırasât ve Dâru'l-Fâris Yayınları, 'Umân 2008.

Moru, Muhammed, *Meşâkilu'l-Mer'eti'l-Muslime fî'l-Mâdî ve'l-Hâdır ve'l-Mustakbel*, Ravda Yayınları, Kahire 1992.

Murtâd, Abdulmelik, *Edeb el-Mukâvame'l-Vatanî fî'l-Cezâ'ir*, el-Merkezu'l-Vatanî li'd-Dirâsât ve'l-Bahs fî'l-Hareketi'l-Vataniyye ve Sevret Evvel November 1954 Yayınları, Cezayir 2003.

Murtâd, Abdülmelik, *Funûnu'n-Nesri'l-Edebî fi'l-Cezâ'ir*, Dîvânu'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyeti'l-Cezâ'ir, Cezayir 1983.

Mustegânimî, Ahlâm, *Zâkiratu'l-Cesed*, Dâru'l-Âdab, Beyrut 2000.

Müftî, Beşîr, *Rivâ'iyât Cezâ'iriyât Yenhazinu Îlâ'l-Kitâbe Evvelen ve Unsâ Sâniyen*, Cezayir 2013.

Rikeybî, Abdullah, *Tatavvuru'n-Nesri'l-Cezâ'iri'l-Hadîs(1830-1974)*, Dâru'l-Arabiyye li'l-Kuttâb, Libya 1978.

Rikeybî, Abdullah, *Tatavvuru'n-Nakdi'l-Cezâ'iri'l-Hadîs el-Munazzame'l-Edebiyye es-Sekâfiyye ve'l-'Ulûm 1974-1983*, Ma'hed el-Bahs ed-Dirâsâti'l-'Arabiyye Yayınları.

Şerîbit, Şerîbit Ahmed, *Tatavvuru'l-Bunye'l-Fenniyye fi'l-Kıssati'l-Cezâ'iriyeti'l-Mu'âsıra 1947-1985 fi'l-Cezâ'ir*, İttihâd el-Kuttâbi'l-Arab, Cezayir 1998.

Şâkir, Mahmûd, *et-Târîhu'l-İslâmî el-'Ahdî'l-'Usmânî*, el-Mektebu'l-İslâmî Yayınları, Beyrut 2000.

Şâkir, Mahmûd, *et-Târîhu'l-İslâmî et-Târîhu'l-Mu'âsir Bilâdi'lMağrib*, el-Mektebu'l-İslâmî Yayınları, Beyrut 1996.

Tâlib, Ahmed, *el-İltizâmu fi'l-Kıssati'l-Kasîra el-Cezâ'iriyyeti'l-Mu'âsıra fi'l-Fetre mâ Beyne 1931-1976*, Dîvânu'l-Matbû'âti'l-Câmi'iyeti'l-Cezâ'ir Yayınları, Cezayir.

İnternet Kaynakları

<http://www.aahammsteghanemi.com/> e.t. 11.06.2015

<http://www.arabtimes.com/dailynews.php?id=5712> e.t. 11.06.2015